

Feiten & Mythen

Toekomstverkenning Vergrijzing
Trendbureau Overijssel, 2010

Marieke Vinke
Silke de Wilde
2010

Inhoudsopgave

Inleiding

1. Vergrijzing in Europa en Nederland
2. Vergrijzing in Nederland en Overijssel
3. Vergrijzing en wonen
4. Vergrijzing en zorg
5. Waarden
6. Ouderen en techniek
7. Vergrijzing en werk
8. Vergrijzing en inkomen
9. Vergrijzing en mobiliteit
10. Vergrijzing en vrije tijd
11. Allochtone Ouderen
12. Visie op ouderen
13. Bijlagen

Inleiding

Voor u ligt het document 'Feiten en mythen bij de trendverkenning vergrijzing' van Trendbureau Overijssel. Dit document is een overzicht van de opvallende feiten en mythen die wij tegenkwamen in onze speurtocht in literatuur over vergrijzing. Op onze website vindt u verwijzingen naar publicaties waarop wij ons gebaseerd hebben.

Een van de dingen die opvalt bij het lezen over vergrijzing en ouderen is dat veel onderzoeken verschillende definities hanteren van wat een 'oudere' is. Wij proberen waar mogelijk de definitie van het Sociaal Cultureel Planbureau aan te houden:

Het SCP hanteert een onderscheid tussen groepen ouderen en gebruikt hiervoor een indeling van ouderen naar leeftijd:

1. Jongere, meest vitale en maatschappelijk actieve senioren. 55-64 jaar
(1,8 miljoen mensen, ruim 1 miljoen zelfstandig wonende huishouden)
2. Gepensioneerd maar nog wel gezond. 65- 74 jaar
(1,2 miljoen mensen, 787.000 zelfstandig wonende huishoudens)
3. Gepensioneerden waarvoor zorg een aandachtspunt wordt 75+ jaar
(een miljoen mensen, 687.000 zelfstandig wonende huishoudens)

Het 'type' jongere, vitale ouderen zal tot 2020 het snelst in aantal groeien; na 2020 groeit juist het aantal hoogbejaarden het snelst.

Bron: Ouderen van nu en de toekomst, SCP 2005

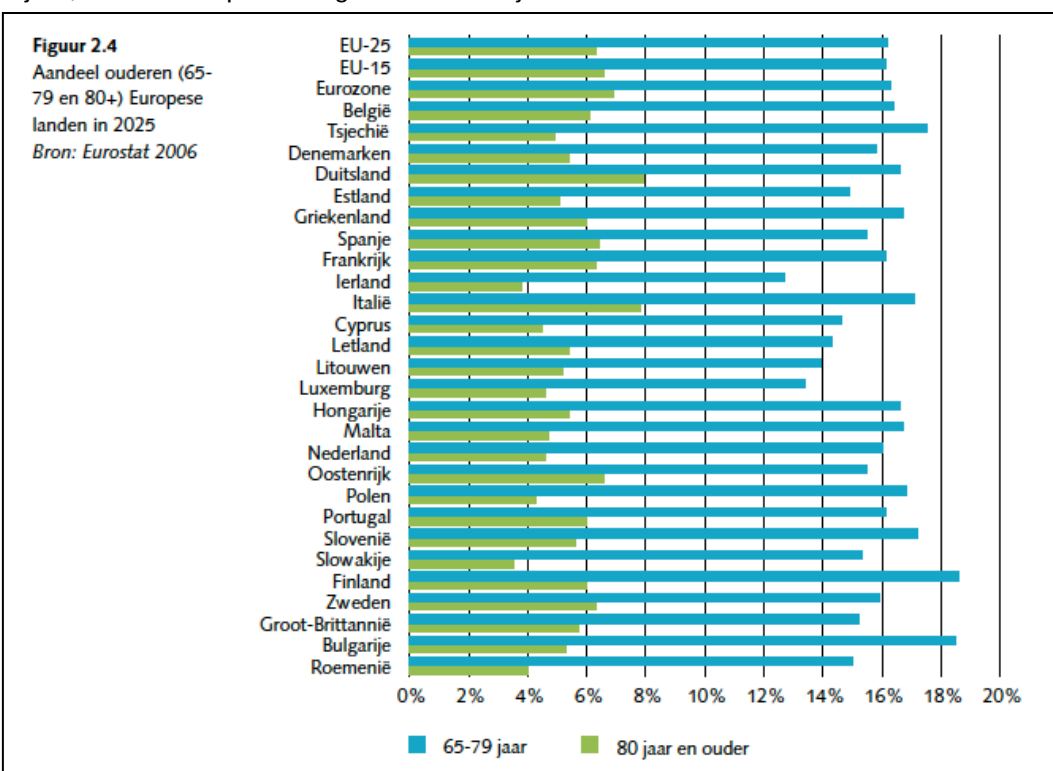
Wilt u meer producten lezen van de trendverkenning Vergrijzing, kijkt u dan op onze website:
<http://www.trendbureauoverijssel.nl/trendverkenning-2010/grijze-samenleving.html>

1. Vergrijzing in Europa en Nederland

1.1 Feit: Europa is het meest vergrijsde werelddeel, maar Nederland is een van de minst vergrijsde EU-landen

Zetten we onze huidige en toekomstige vergrijzing af tegen de ontwikkelingen in andere Europese landen dan blijkt Europa weliswaar het meest vergrijsde werelddeel op aarde maar binnen Europa zijn de verschillen aanzienlijk. Momenteel is Nederland na Ierland het minst vergrijsde land binnen de EU-15. Binnen dezelfde groep landen zal ons land rond 2050 naar verwachting zijn opgeschoven naar plaats 11. *Bron: Demos, Nidi (Beets 21-05)*

In Europa zijn Duitsland en Italië momenteel de meest vergrijsde landen: de gemiddelde leeftijd is er 42 jaar en het percentage vijfenzestig plussers is er respectievelijk 20 en 19 procent. Ierland heeft in Europa de jongste bevolking, met een gemiddelde leeftijd van 36 jaar. In Nederland ligt de gemiddelde leeftijd op 39 jaar, in heel Europa is het gemiddelde 40 jaar.

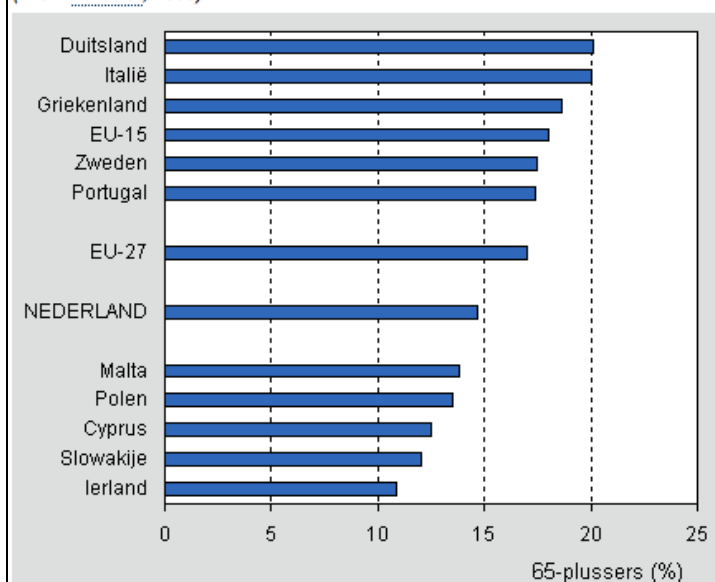
Nederland telt bijna 15% 65-plussers en is hiermee minder vergrijsd dan veel andere landen in de EU-27 (figuur 1). Dit heeft voor een deel te maken met het echo-effect van de babyboomgeneratie, de omvangrijke generatie die geboren is in de periode 1946-1970. Vrouwen van deze generatie hebben in de jaren zeventig in absolute zin weer veel nakomelingen gekregen. Sinds halverwege de jaren zeventig worden per vrouw echter minder kinderen geboren in Nederland. In de EU-27 als geheel is 17% van de bevolking 65 jaar of ouder (vergeleken met 9% in 1960). Landen met het grootste percentage 65-plussers zijn Duitsland en Italië (rond de 20%). De kleinste percentages zijn te vinden in Ierland (11%) en Slowakije (12%).

Bron: Grijs op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

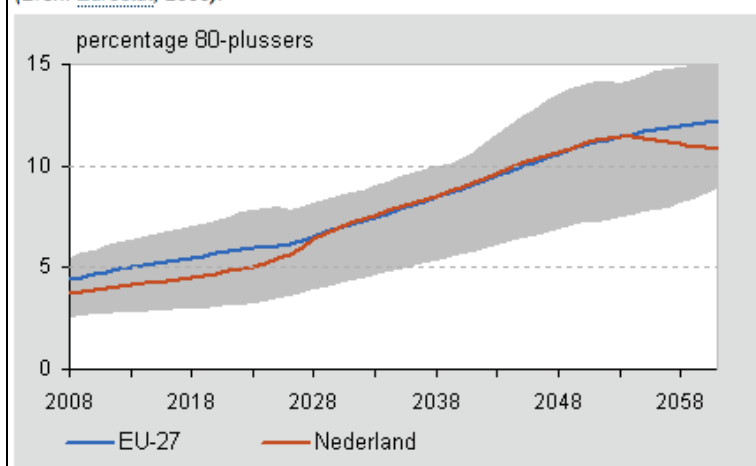
1.2 Feit: Ook de grijze druk is lager in Nederland dan in andere EU-landen

Een andere maat voor de vergrijzing is de grijze druk, ofwel de old-age dependency ratio. Dit is de verhouding tussen het aantal mensen van 65 jaar en ouder en de potentiële beroepsbevolking. Bij internationale vergelijkingen wordt bij potentiële beroepsbevolking uitgegaan van 15 tot en met 64 jaar; dit is anders dan in Nederland, waar 20-64 jaar wordt aangehouden. De old-age-dependency ratio voor Nederland is lager dan het EU-27 gemiddelde, respectievelijk 22% en 25% (Eurostat, 2009). De grijze druk is met 30% het hoogst in Italië en Duitsland en het laagst in Ierland (16%) en Slowakije (17%).

Figuur 1: EU-27 landen met het hoogste en het laagste percentage 65-plussers in 2008
(Bron: Eurostat, 2009).

Figuur 2: Projectie van het percentage 80-plussers in de periode 2008-2061 in de EU-27
(Bron: Eurostat, 2009).

Bron: RIVM Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2010

1.3 Feit: Dubbele vergrijzing in Nederland door hoge levensverwachting

Net als gemiddeld in de EU-27 is in Nederland 26% van de 65-plussers ouder dan 80 jaar (Eurostat, 2009; Harbers et al., 2008). In 1980 was 19% van de Nederlandse 65-plussers ook 80-plusser. Deze zogenoemde dubbele vergrijzing (de toename van het aandeel 80-plussers binnen de groep mensen van 65 jaar en ouder) is het hoogst in Zweden. Van alle 65-plussers in Zweden was in 2008 31% ook ouder dan 80 jaar, vergeleken met 19% in 1980. In Roemenië is deze dubbele vergrijzing het laagst, hier nam het percentage 80-plussers binnen de groep 65-plus toe van 12% in 1980 tot 19% in 2008 (Eurostat, 2009). In landen waar de (dubbele) vergrijzing het minst hard toeslaat, is over het algemeen ook de levensverwachting het laagst.

Bron: *Unequal Welfare States. Distributive consequences of population ageing in six European countries (SCP 2004)*

1.4 Feit: Het percentage ouderen in Europa zal naar verwachting blijven stijgen

De bevolking van de EU-27 zal blijven vergrijzen, met het aandeel 65-plussers toenemend van 17% in 2008 tot 30% in 2060 (Eurostat, 2009; zie ook: Eurostat, 2008k). De Nederlandse bevolking zal in 2060 voor ruim 27% uit 65-plussers bestaan. Het aandeel van de bevolking dat 65 jaar of ouder is zal variëren van ongeveer een kwart in Luxemburg, het Verenigd Koninkrijk en Denemarken tot ruim 35% in Polen, Slowakije en Roemenië.

Naar verwachting zal ook het aandeel 80-plussers in de EU-bevolking blijven stijgen, van ruim 4% in 2008 tot 12% in 2060. In sommige landen, waaronder Nederland, wordt volgens de projecties van Eurostat rond 2053 een maximum bereikt (figuur 2). Het aantal 80-plussers in Nederland zal op dat moment 1,9 miljoen zijn, vergeleken met 615.000 in 2008 (Eurostat, 2009). In 2060 zal 11% van de Nederlanders 80-plus zijn, vergeleken met bijna 4% in 2008.

Bron: *Unequal Welfare States. Distributive consequences of population ageing in six European countries (SCP 2004)*

1.5 Feit: Meer vrouwelijke 80-plussers in Nederland

In de EU-27 is onder de 80-plussers het aandeel vrouwen groter dan het aandeel mannen. Nederland telt in deze oudste categorie 67% vrouwen, dit is gelijk aan het EU-27 gemiddelde (Eurostat, 2009). Letland, Estland en Slovenië zijn de landen met het grootste percentage vrouwen in de bevolking van 80 jaar en ouder, tussen de 74% en 78%. Dit relatief grote aantal vrouwen komt door de hoge mate aan vroegtijdige sterfte onder mannen in deze landen. De levensverwachting van mannen in Letland en Litouwen is met 65 jaar de laagste van Europa en de verschillen met de levensverwachting van vrouwen in die landen zijn groot. Ook in Duitsland is het aandeel vrouwen onder de 80-plussers relatief groot (70%). Dit komt door het grote aantal mannen dat tijdens de Tweede Wereldoorlog is overleden. In Griekenland, Cyprus en Malta ligt het aantal vrouwen per 100 mannen het laagst. In Griekenland is 57% van de 80-plussers vrouw (Eurostat, 2009).

Bron: *Unequal Welfare States. Distributive consequences of population ageing in six European countries (SCP 2004)*

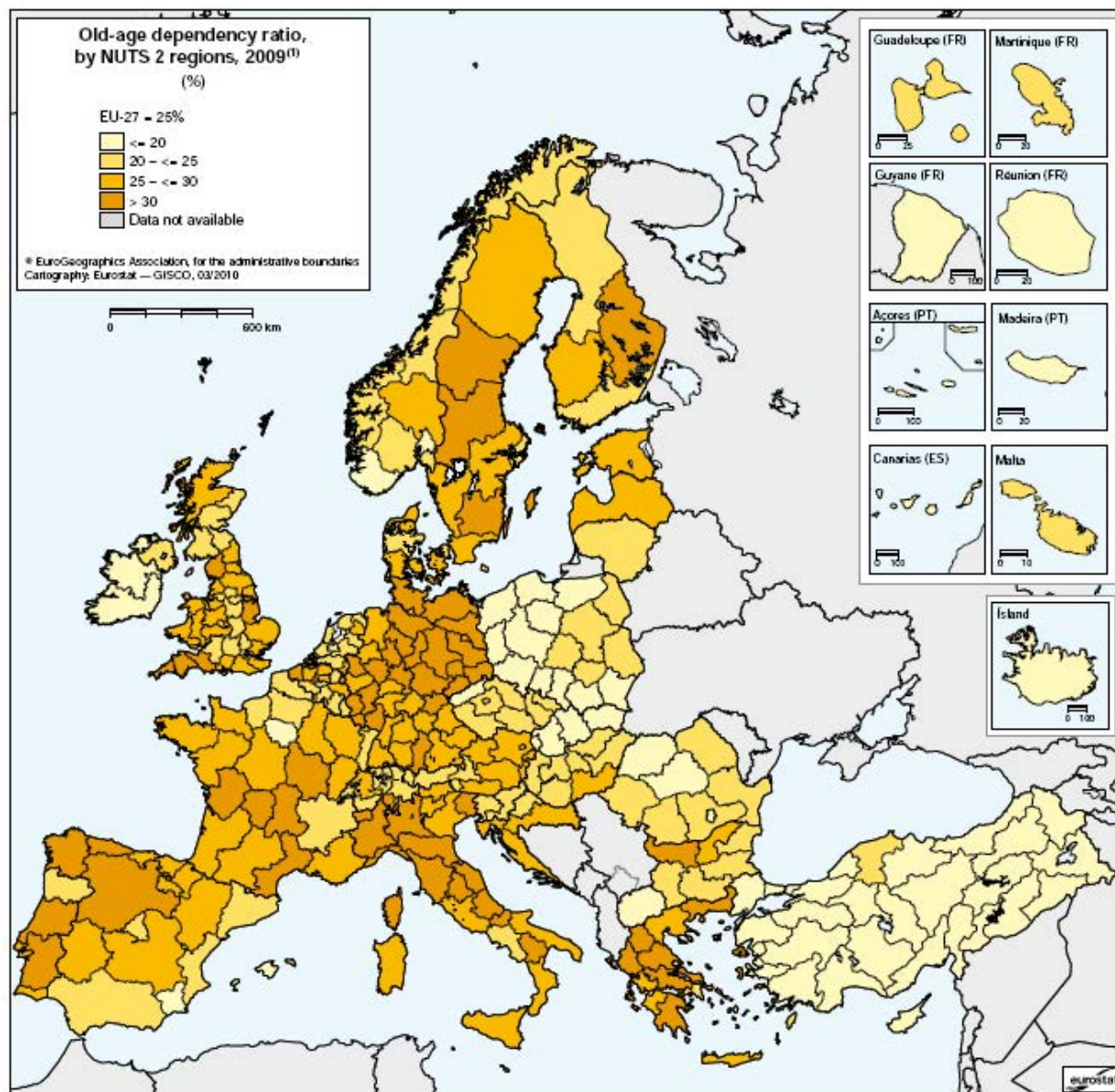
1.6 Feit: Grijze druk in Overijssel nu en in de toekomst lager dan in aangrenzende Duitse regio's

Grijze druk is de verhouding tussen het aantal mensen van 65 jaar en ouder en de potentiële beroepsbevolking. In vergelijking met de aangrenzende Duitse regio's Weser Ems en Münster is de grijze druk in Overijssel nu en in de toekomst lager.

Grijze druk Overijssel, Weser Ems (D) en Münster (D) (2009, 2030)

Grijze druk	2009	2030
Overijssel	22,7	38,2
Weser Ems (D)	29,2	40,5
Münster (D)	29,1	44,5

Map 1.5: Old-age dependency ratio, by NUTS 2 regions, 2009 ⁽¹⁾
(%)

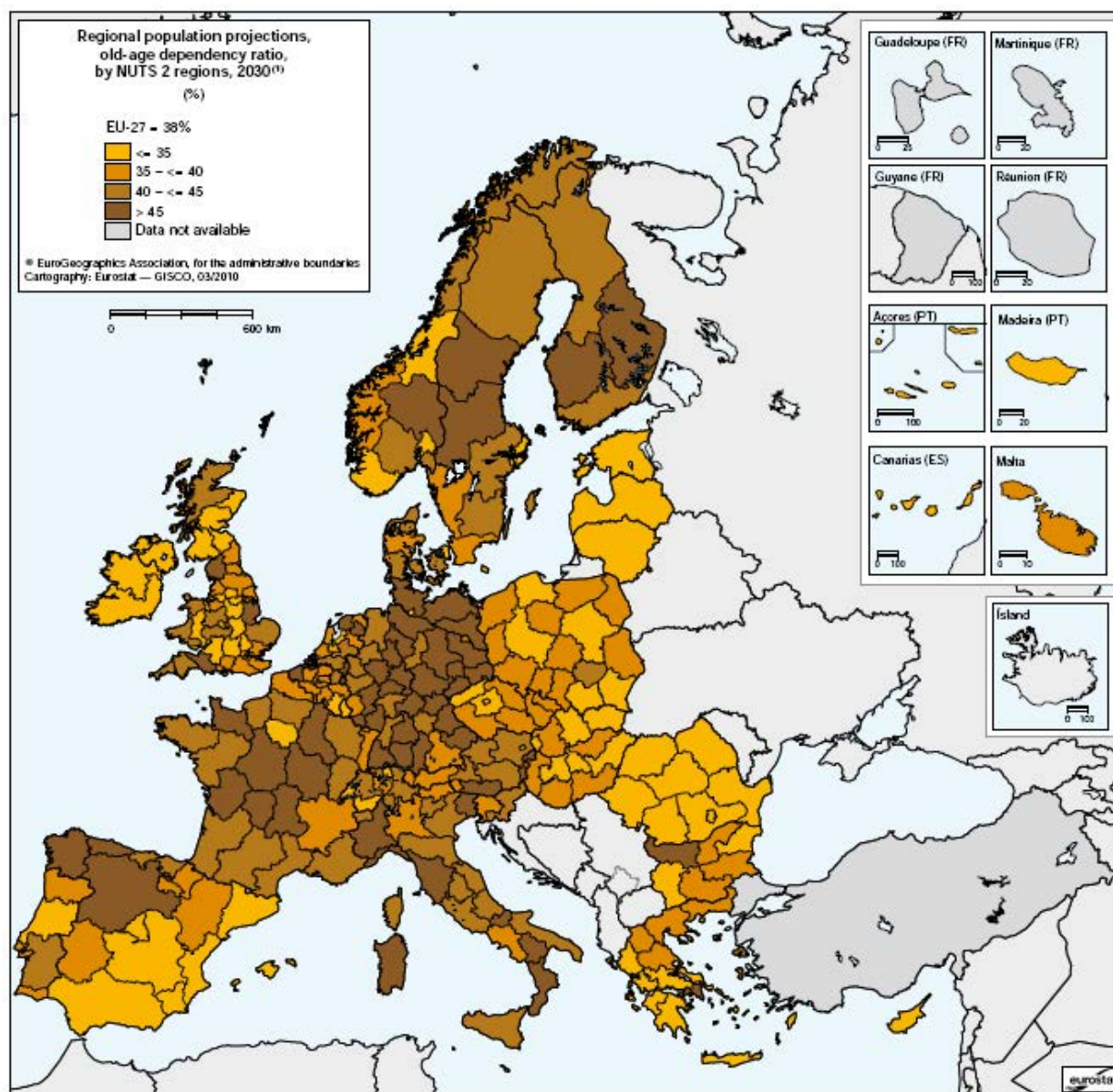

⁽¹⁾ Belgium, France and United Kingdom, 2008.

Source: Eurostat ([reg_d2jan](#)).

Bron: Eurostat regional yearbook 2010

Map 1.8: Regional population projections, old-age dependency ratio, by NUTS 2 regions, 2030 ⁽¹⁾
(%)

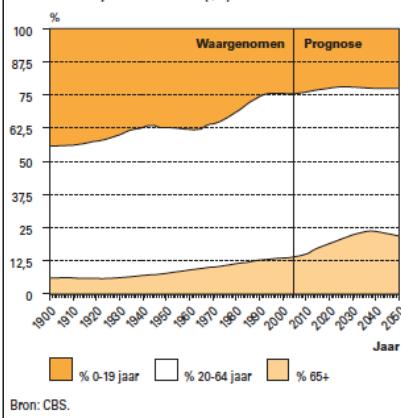
⁽¹⁾ France, without départements d'outre-mer (FR9).

Source: Eurostat ([proj_08c2150rp](#)).

Bron: Eurostat regional yearbook 2010

2. Vergrijzing in Nederland en Overijssel

Figuur 1. Ontgroening en vergrijzing in Nederland, 1900-2050 (%)

Bron: Demos, Nidi (Beets 21-05), 2010

2.1 Mythe: vergrijzing is een recent fenomeen en is permanent

Sinds 1900 stijgt het percentage 65-plussers in Nederland. Het percentage 0- 19-jarigen laat een voortdurende daling zien, behalve echter in de periode na de Tweede Wereldoorlog (de naoorlogse babyboom): Nederland was van 1946 tot 1962 aan het vergrijzen (van 7,4 naar 9,3 procent) én aan het vergroenen (van 36,9 naar 38,1 procent). Ook vanaf 1998 is er sprake van een lichte vergroening (van 24,3 naar 24,5 procent in 2004) terwijl de vergrijzing gewoon doorgaat. In die periodes daalde het aandeel van de bevolking van 20-64 jaar in de totale bevolking. Zie ook onderstaand figuur.

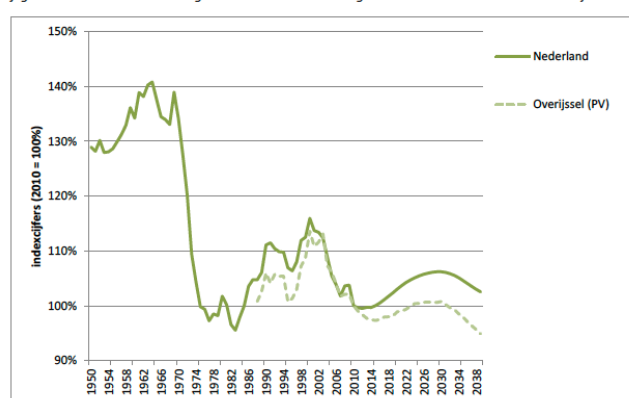
Het proces van vergrijzing is dus al meer dan 100 jaar aan de gang in Nederland en manifesteert zich steeds sterker.

2.2 Mythe: Nederland ontgroent

In relatie tot vergrijzing die gaat komen wordt vaak gesproken over ontgroening. Toch hebben we de echte ontgroening van de bevolking al enige tijd achter de rug.

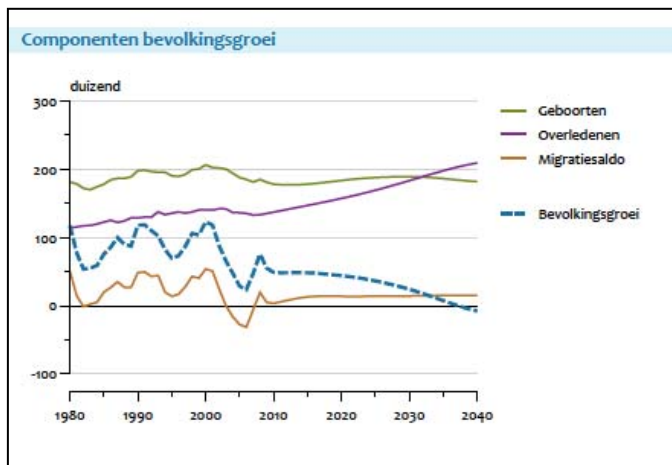
In figuur 2-10 is te zien dat begin jaren 70 het aantal levendgeborenen sterk afnam. Deze heeft in de jaren 70 gezorgd voor een afname van het aantal kinderen onder de 10 jaar, in de jaren 80 voor een afname van het aantal jongeren onder de 20 jaar en in de jaren 90 voor een afname van het aantal personen onder de 30. Sinds de jaren 70 heeft het aantal levendgeborenen wat geschommeld. En het is de verwachting dat dit in de toekomst zo zal blijven. Geen grote structurele ontgroening dus, maar golfbewegingen. Het probleem is dus niet zozeer een afname van het aantal jongeren, maar de enorme toename van het aantal ouderen. De verhouding tussen jongeren en ouderen en de werkzame bevolking en de niet-werkzame bevolking zal de komende decennia fors veranderen.

figuur 2-10 De ontwikkeling van het aantal levendgeborenen in Nederland en Overijssel

Bron: CBS/ Pearl (CBS/PBL) / RIGO

Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010

2.3 Feit: Het sterftecijfer in Nederland neemt toe

De vergrijzing leidt tot een groeiend aantal sterftegevallen. Gecombineerd met een min of meer gelijkblijvend aantal geboren en een stabiel buitenlands vestigingsoverschot, leidt dit tot een gestaag afnemende bevolkingsgroei. Volgens de huidige prognose zal in 2032 het aantal sterftegevallen het aantal geboorten overtreffen. De bevolking groeit dan alleen nog door immigratie uit het buitenland. Tegen 2040 is het jaarlijkse aantal sterftegevallen naar verwachting zo hoog opgelopen dat er sprake is van een krimpende bevolking.

Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp, 2010

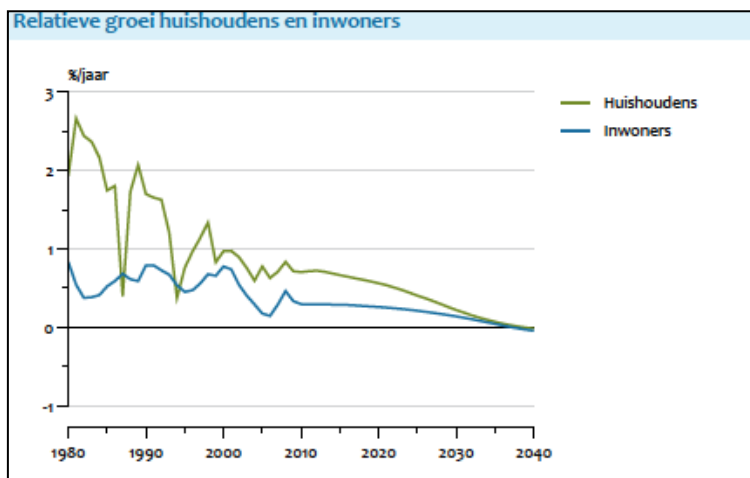
2.4 Feit: De levensverwachting in Nederland neemt toe

De levensverwachting bij geboorte is in de periode 1950-2007 voor mannen toegenomen van 70,4 tot 78,0 jaar en voor vrouwen van 72,7 tot 82,3 jaar. Vooral in de periode 2002-2007 steeg de levensverwachting voor zowel mannen als vrouwen sterk; voor mannen met 2,0 jaar en voor vrouwen met 1,6 jaar. Deze stijging van de levensverwachting hangt samen met de daling van de sterfte in die periode. De daling van de sterfte heeft zich bij vrijwel alle leeftijdsgroepen voorgedaan, maar was het grootst onder 70-79 jarigen. In 2007 was het aantal overledenen in deze leeftijdsklasse ruim 5.000 (bijna 13%) kleiner dan in 2002. De afname van de sterfte is voor een groot deel het gevolg van een afgenomen risico om aan een hart- of vaatziekte te overlijden. Van de mensen die dit jaar 65 werden zal naar verwachting in 2025 ruim 70 procent 80 jaar worden. Van de mensen die in 1990 65 jaar werden, haalde slechts zo'n 60 procent de 80 jaar.

Bron: Het nationaal kompas volksgezondheid, 2010

2.5 Feit: Nederland krijgt meer huishoudens, die kleiner van omvang zijn

De huishoudensgroei laat net als de bevolkingsgroei een langzaam afnemend verloop zien. De komende jaren is er nog een groei met 0,5 tot 1 procent per jaar, maar die neemt geleidelijk af tot nul tegen . In de komende jaren ligt de relatieve groei van het aantal huishoudens ruim twee maal hoger dan die van het aantal inwoners. Doordat er steeds meer alleenstaanden zijn, neemt de gemiddelde grootte van huishoudens voortdurend af. Een belangrijke oorzaak hiervoor is de vergrijzing. Door het verlies van hun levenspartner zijn ouderen vaker alleenstaand dan personen van middelbare leeftijd. Daarnaast neemt ook het aandeel alleenstaanden op middelbare leeftijden verder toe. Sinds de jaren zeventig kiezen steeds meer stellen ervoor om ongehuwd samen te wonen, in plaats van te trouwen of een

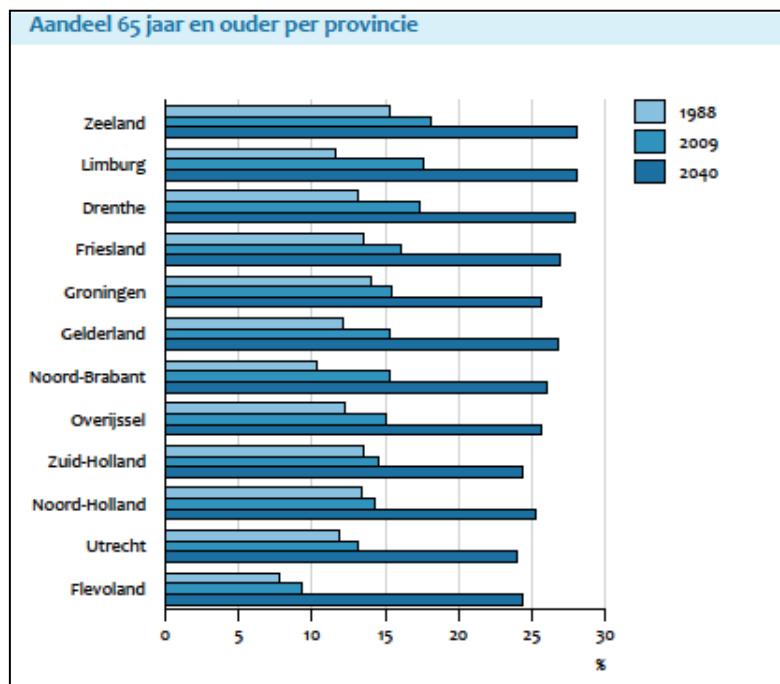
geregistreerd partnerschap aan te gaan. Omdat ongehuwde stellen vaker uit elkaar gaan dan gehuwde paren, ontstaan nog meer alleenstaanden. Rond 2040 is de huishoudensverdunning, die, naast de bevolkingsgroei een tweede motor achter de groei van het aantal huishoudens is, vrijwel uitgewerkt.

Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp, 2010

2.6 Feit: Overijssel is en blijft een relatief jonge provincie

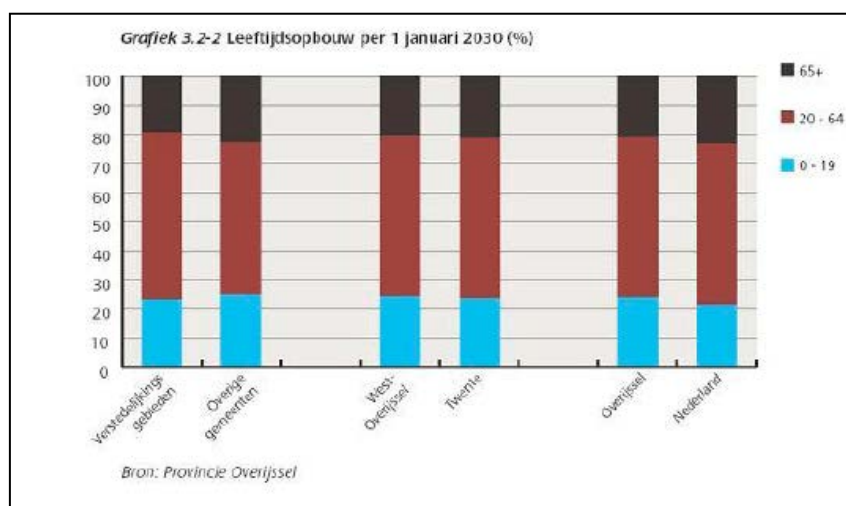
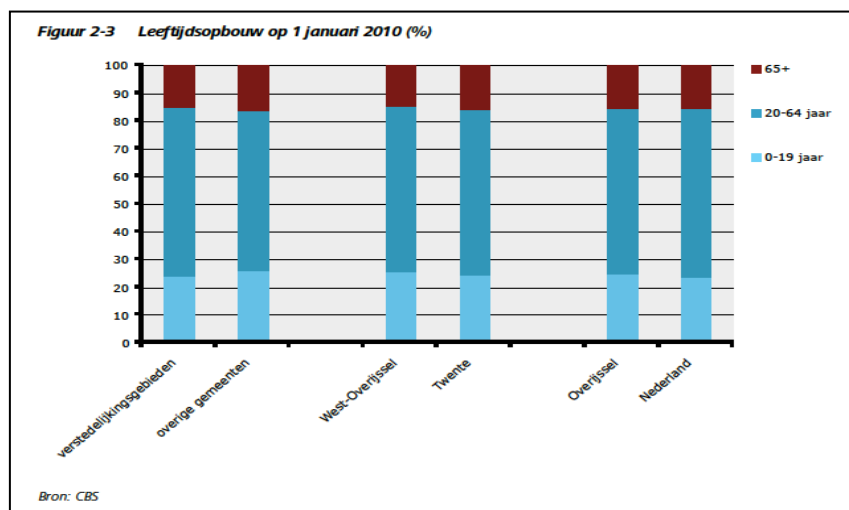
Voor alle Nederlandse provincies wordt tot 2040 een forse toename van het aandeel ouderen verwacht. De provincies die nu het laagste aandeel ouderen hebben vergrijzen volgens de prognose het sterkst, zodat in 2040 de verschillen tussen de provincies kleiner zijn.

- Flevoland, dat nu nog slechts 9 procent 65-plussers telt, zal in 2040 naar verwachting 24 procent ouderen hebben; evenveel als Utrecht en Zuid-Holland.
- De provincies Zeeland, Limburg en Drenthe zullen in 2040 het hoogste percentage ouderen hebben (28 procent). Ook in 2009 hebben deze provincies al de meeste 65-plussers onder hun inwoners. Het hoge aandeel ouderen in Zeeland, Limburg, Drenthe en Friesland komt mede doordat jongeren wegtrekken uit deze provincies om elders te gaan werken of studeren. Deze provincies hebben daardoor relatief weinig twintigers, dertigers en jonge kinderen in hun bevolking en relatief veel ouderen.
- Overijssel heeft vergeleken met Nederland een relatief jonge bevolking, als gevolg van een hoog geboortecijfer. Op 1 januari 2010 was 25,1% van de bevolking jonger dan 20 jaar (ten opzichte van 23,7% in Nederland). Het aandeel vijfenzestig plussers was zowel in Overijssel als in Nederland 15,3%. Net als in heel Nederland wonen er minder ouderen in de Overijsselse steden dan op het platteland. Verder zijn er ook regionale verschillen binnen Overijssel: West-Overijssel heeft een jongere bevolking dan Twente.

Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp

De verwachting is dat in 2030 de Overijsselse bevolking nog steeds gemiddeld iets jonger is dan in Nederland en de verschillen tussen Twente en West-Overijssel gelijk blijven.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel, 2010 en Provincie Overijssel, 2008

2.7 Feit: De mate en snelheid van vergrijzing verschilt sterk per gemeente

Alle Nederlandse gemeenten krijgen de komende jaren te maken met een sterke vergrijzing. Zie ook de figuren op de volgende pagina. In het zuiden van Limburg, Zeeland, Drenthe en het oosten van Groningen en Gelderland ligt het aandeel ouderen in 2040 het hoogst. Ook nu wonen in deze gebieden al relatief veel 65-plussers.

Er zijn drie typen gemeenten te onderscheiden waar de vergrijzing nu opvallend laag is.

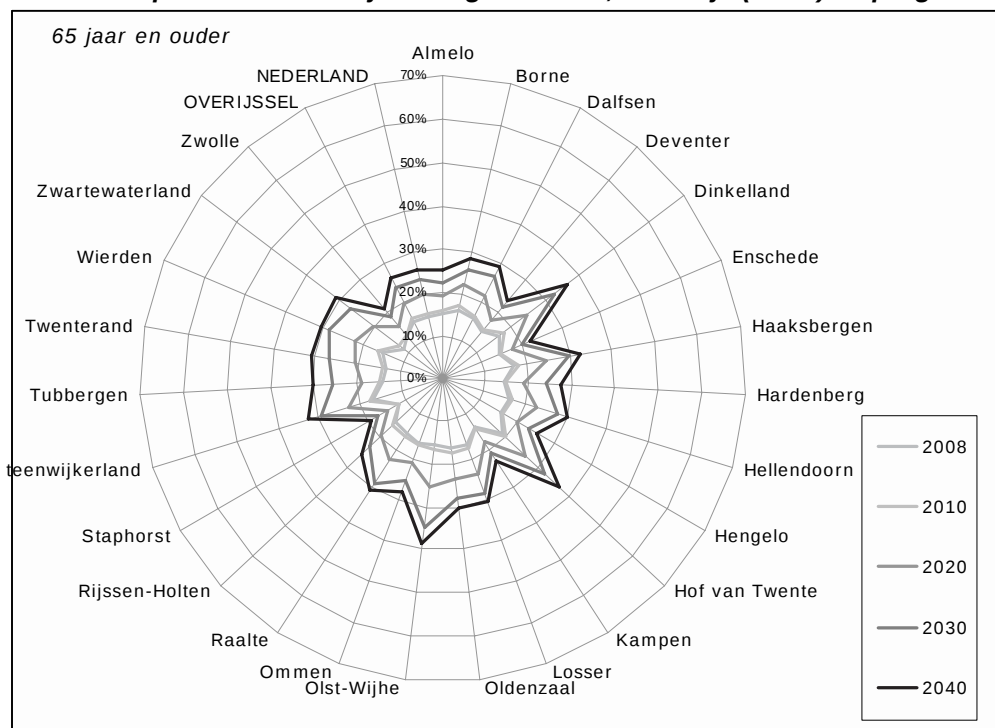
- Ten eerste gaat het om de 'Biblebelt'. Deze strook gemeenten, die loopt van Zeeland via het zuiden van Zuid-Holland en zuidwestelijk Gelderland naar de Veluwe en het westen van Overijssel, telt traditioneel veel gereformeerde en hervormde inwoners. Urk, Nieuw-Lekkerland en Staphorst zijn bekende gemeenten in deze streek. Door het hoge kindertal in deze gemeenten blijft het aandeel ouderen ook in de toekomst vrij laag.

- Ten tweede vallen gemeenten met veel nieuwbouwwoningen op door een laag aandeel ouderen. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om Almere, Lelystad en Pijnacker-Nootdorp. Volgens de prognose gaan deze gemeenten echter wel snel vergrijzen en zal het aandeel ouderen er in 2040 dicht bij het landelijke gemiddelde van 26 procent liggen.
- Ten derde ligt het aandeel ouderen relatief laag in de grote steden en studentensteden. Naar verwachting blijven deze steden ook in de toekomst jonge mensen uit andere gemeenten aantrekken.

Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp

Ook in Overijssel gelden de verschillen tussen de gemeenten:

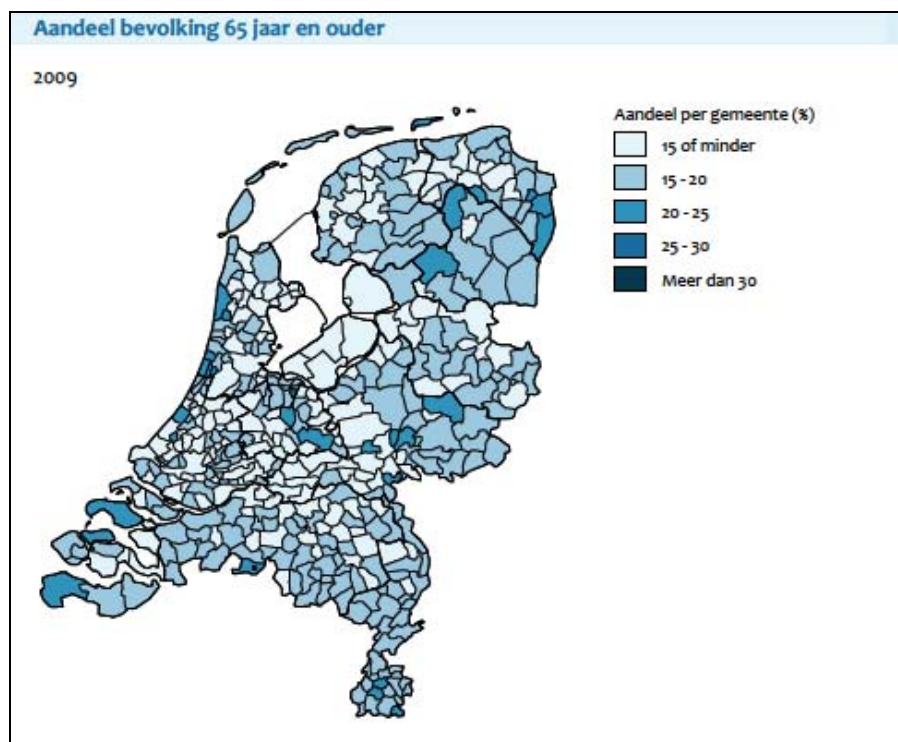
Aandeel 65-plussers in Overijsselse gemeenten, werkelijk (2008) en prognose (2010-2040) (%)

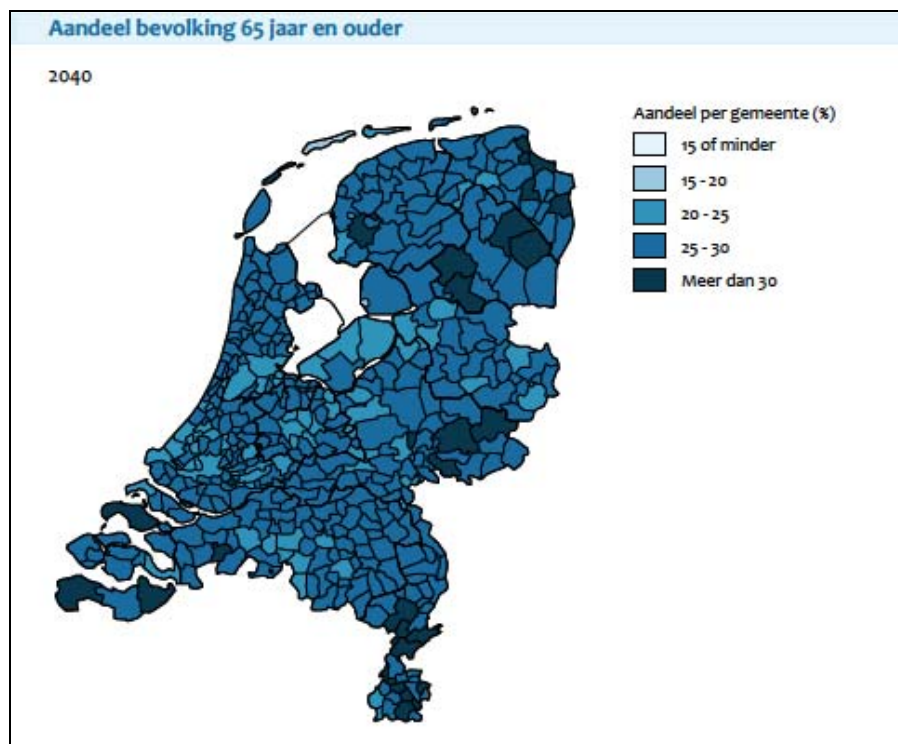

Bron: Provincie Overijssel, 2009

Bevolkingsprognose [personen], 2008, 2030 - Gemeenten		(abs.)	
Aantal 65-plussers	2008	2030	toename 2008-2030
Almelo	10713	16789	6076
Borne	3306	5740	2434
Dalfsen	4068	7797	3729
Deventer	13801	22868	9067
Dinkelland	4277	7465	3188
Enschede	22032	32148	10116
Haaksbergen	4118	7409	3291
Hardenberg	8241	14326	6085
Hellendoorn	5793	9636	3843
Hengelo	12688	19472	6784
Hof van Twente	6562	10694	4132
Kampen	6619	11320	4701

Losser	3698	6426	2728
Oldenzaal	5093	9278	4185
Olst - Wijhe	2669	5549	2880
Ommen	2797	4792	1995
Raalte	5658	10686	5028
Rijssen-Holten	5414	8231	2817
Staphorst	1829	3156	1327
Steenwijkerland	7273	12881	5608
Tubbergen	2889	5098	2209
Twenterand	4482	8037	3555
Wierden	3499	6270	2771
Zwartewaterland	2484	4920	2436
Zwolle	14780	26660	11880
Totaal	164783	277648	112865
Bron:			
Provincie Overijssel, 2009			

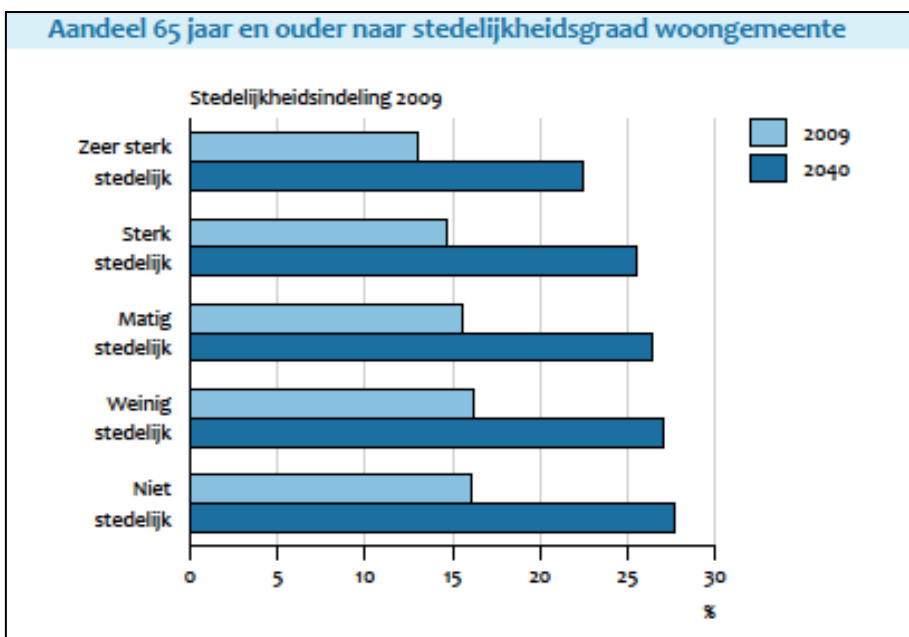
Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp

Het verschil in vergrijzing tussen 'stad' en 'platteland' komt duidelijk tot uiting indien gekeken wordt naar de verstedelijkingsgraad. Niet-stedelijke gemeenten hebben over het algemeen een oudere bevolking dan stedelijke gemeenten. Volgens de prognose neemt dat verschil de komende decennia nog iets toe.

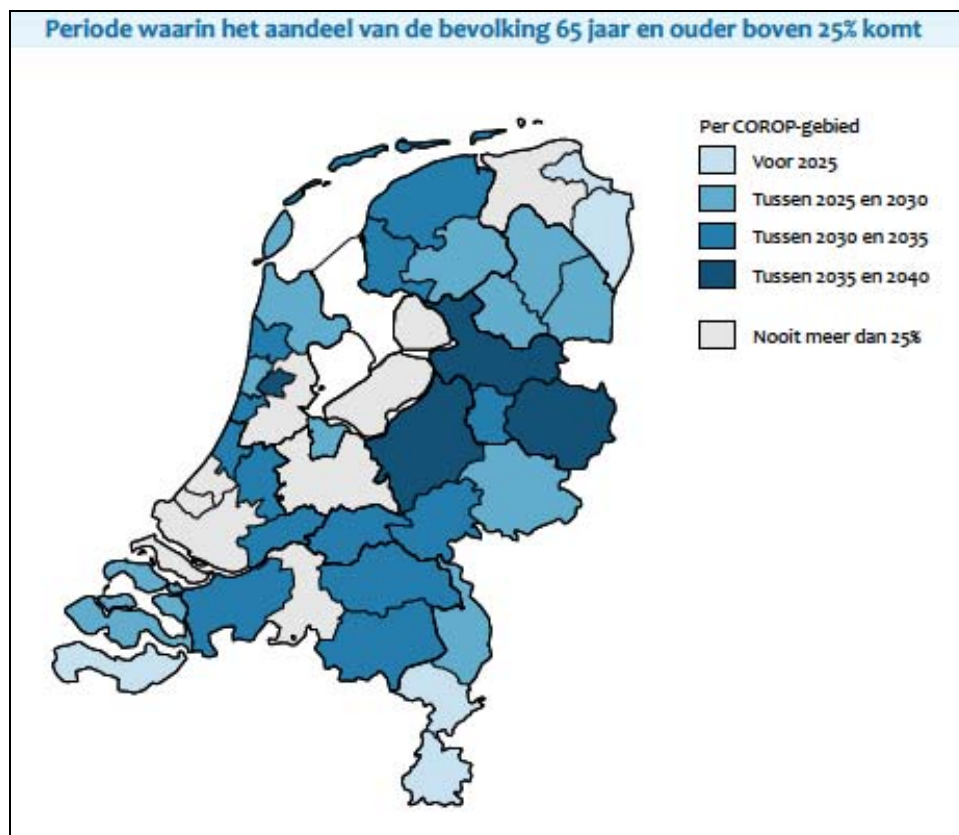
De groep zeer stedelijke gemeenten bevat de vier grote steden, enkele randgemeenten en een aantal studentensteden. Vooral Zuid-Holland telt veel zeer stedelijke gemeenten. Friesland is de provincie met het grootste aandeel niet-stedelijke gemeenten (65 procent).

In de regio's Amsterdam, Den Haag, Rotterdam en Utrecht blijft het aandeel ouderen tot 2040 lager dan een kwart. In deze regio's zijn de grote steden economische groeipolen en deze oefenen, gecombineerd met een scala aan (onderwijs)faciliteiten, een sterke aantrekkingskracht op jongeren uit.

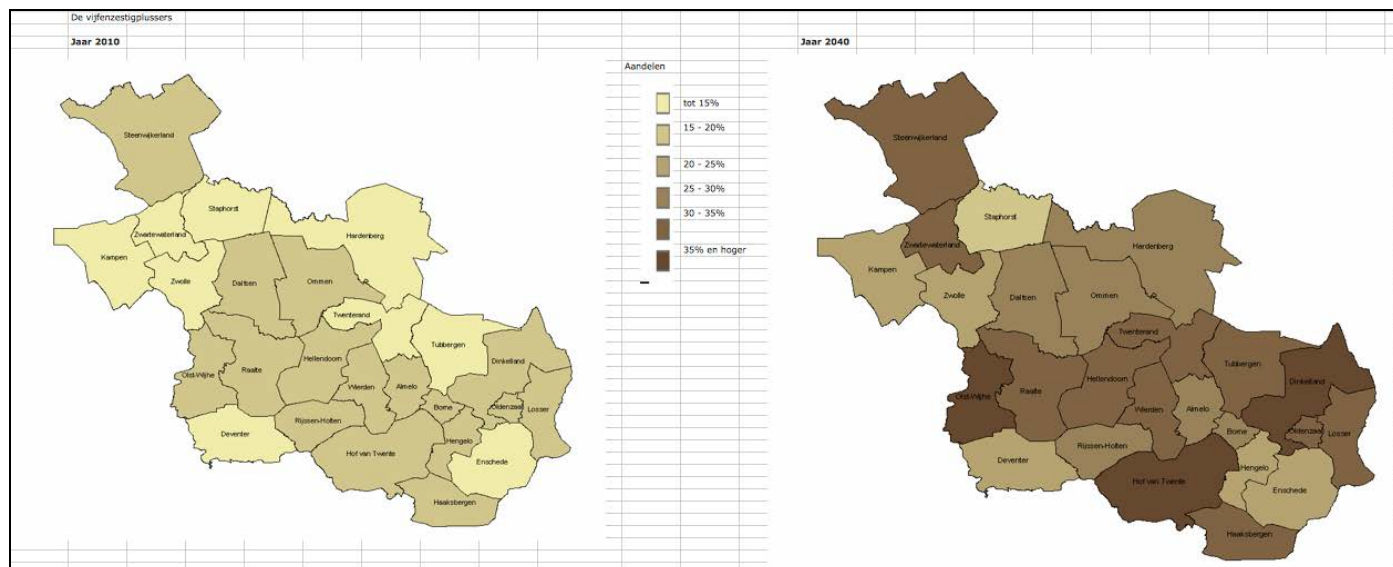
- In Overijssel zal pas na 2035 meer dan 25% van de bevolking vergrijst zijn.

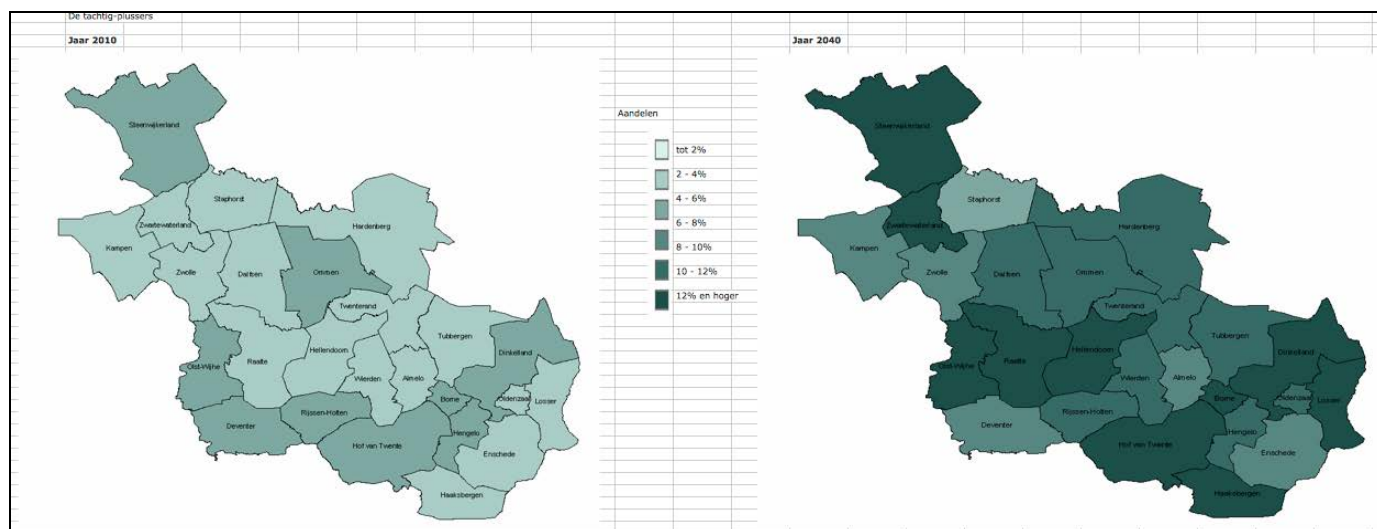
Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp

Bron: Regionale prognose 2009-2040: Vergrijzing en omslag van groei naar krimp

Boven: Aandeel 65plussers van de totale bevolking in Overijssel per gemeente, in 2010 en 2040
Onder: Aandeel 80plussers van de totale bevolking in Overijssel per gemeente, in 2010 en 2040¹

Bron: Provincie Overijssel, 2010

¹ Voor brondata bij deze kaarten zie bijlage achter in dit document

3. Vergrijzing en wonen

3.1 Mythes: Ouderen trekken naar de voorzieningen in de stad Ouderen trekken naar de rust op het platteland

Er wordt wel gedacht dat ouderen naar de stad zullen trekken voor de voorzieningen, of naar het platteland voor de rust en ruimte. Echter, ouderen verhuizen eerst en vooral helemaal niet. Ouderen hebben een lagere verhuigeneigdheden dan personen in een eerdere fase van de levensloop. Gerekend over de periode 1999–2005 is 89 procent van de 55-plussers niet of over een korte afstand verhuisd

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.2 Feit: Ouderen wonen steeds minder in verplegings- en verzorgingshuizen

In 1986 woonden veel “bejaarden” in een verpleeg- of verzorgingshuis: ruim 1 op de 10 van de 65-plussers. Dat is in bijna 25 jaar tijd sterk veranderd. Anno 2010 woont nog maar 1 op de 17 van de senioren (65 jaar en ouder) intramuraal. Terwijl het aantal senioren in die periode sterk is gestegen (plus 45%), is het aantal verpleeg- en verzorgingsplaatsen gedaald (min 15%).

Bron: Gelukkig kunnen we alles nog zelf. Drs Lucas Delfgaauw, directeur DIA Advisering & Management Ir. Veerle Forschelen-Janssen, Managing Consultant USP Marketing Consultancy, 2010

3.3 Mythe: Er moet gebouwd worden voor senioren

In zijn algemeenheid geldt dat de huishoudensgroei uitbreiding van de woningvoorraad zeker tot 2030 noodzakelijk maakt. Het is daarbij een veel voorkomend misverstand te denken dat vergrijzing betekent dat er ook gebouwd zal moeten worden voor senioren. Ouderen hebben namelijk allemaal al een woning. Nieuw gevormde huishoudens zijn, met uitzondering van scheidingsgevallen, altijd jonge huishoudens. En ondanks dat per saldo het aantal jonge huishoudens niet toeneemt, worden er wel voortdurend nieuwe gevormd. Als ouderen allemaal blijven zitten in hun huidige woningen zijn het toch de jonge huishoudens voor wie gebouwd moet worden. Veel van die jonge huishoudens willen een eengezinshuis.

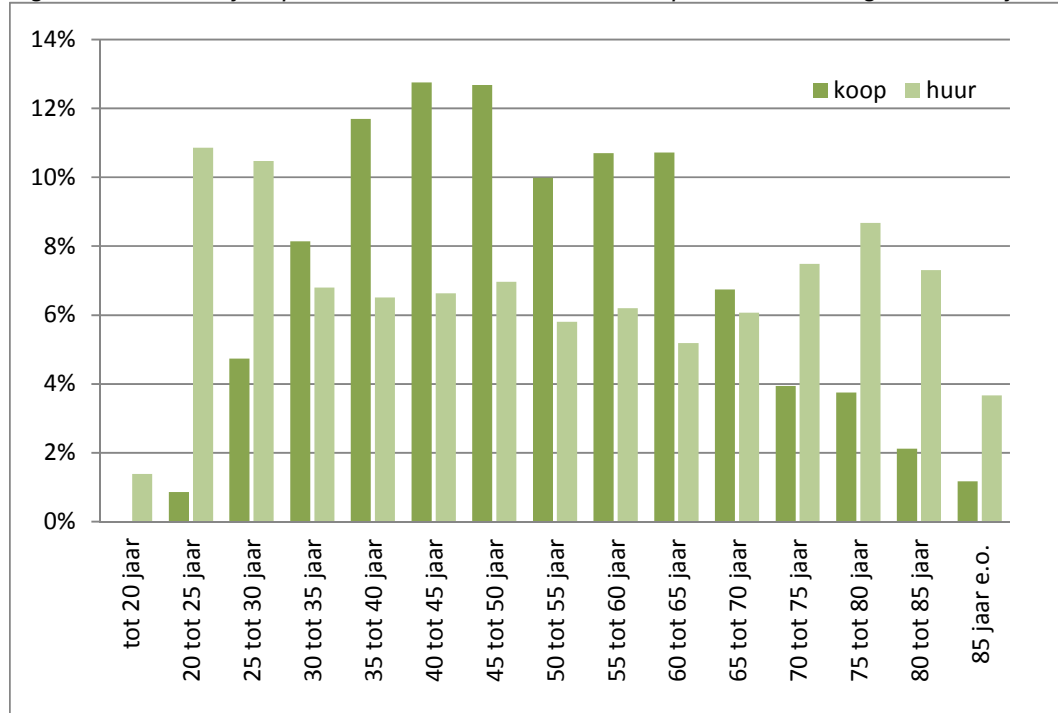
Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010

3.4 Feit: Vergrijzende huursector in Overijssel

In

Figuur 3.1 is de leeftijdsopbouw uitgesplitst naar huurders en eigenaar-bewoners. Binnen de huursector is er in Overijssel op dit moment al sprake van vergrijzing: er zijn relatief veel huurders in de leeftijd van 70 tot 85 jaar. Deze relatieve oververtegenwoordiging is landelijk overigens niet zichtbaar. Er zijn geen indicaties dat de oververtegenwoordiging te maken heeft met het feit dat Overijsselse eigenaar-bewoners op latere leeftijd relatief vaak naar een huurwoning verhuizen. Het is dus waarschijnlijk dat het hier vooral gaat om een groep huurders die hun leven lang hebben gehuurd. Als deze groep in de komende jaren komt te overlijden, komen er huurwoningen vrij die langdurig bezet zijn geweest, maar waar de aanstormende groep babyboomers waarschijnlijk geen belangstelling voor zal hebben. Dit schept ruimte voor herpositionering of verkoop (of incidenteel sloop). Het zou zo maar eens kunnen zijn dat de huursector in Overijssel als gevolg hiervan verjongt, in plaats van vergrijsst.

Figuur 3.1: De leeftijdsopbouw van de bewoners van koop- en huurwoningen in Overijssel

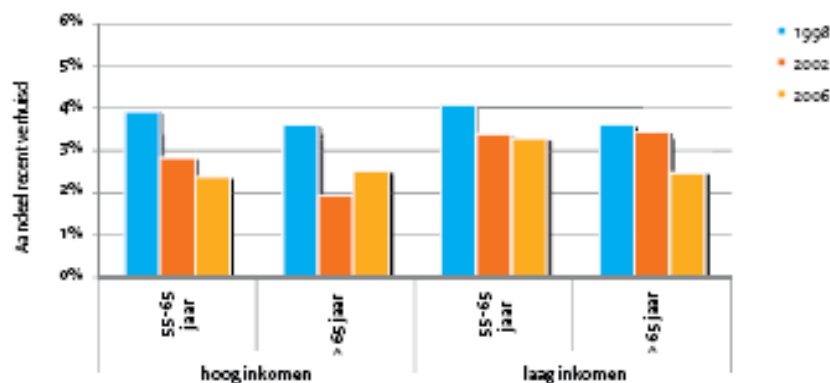
Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010

3.5 Feit: Vergrijzing leidt tot verminderde dynamiek op de woningmarkt

Gegeven de geringe verhuisactiviteit onder ouderen is het niet moeilijk te voorspellen dat met de vergrijzing de dynamiek op de woningmarkt zal gaan afnemen. Door generatie-effecten zal dit effect verder versterkt worden. Ouderen in eengezinswoningen en in het bijzonder in koopwoningen, zijn minder geneigd om nog te verhuizen. Dit effect wordt naar verwachting sterker naarmate de eengezinswoning meer kwaliteit kent. Opvallend veel ouderen blijven tot op hoge leeftijd in vrijstaande (koop) woningen en twee-onder-een-kap-woningen wonen.

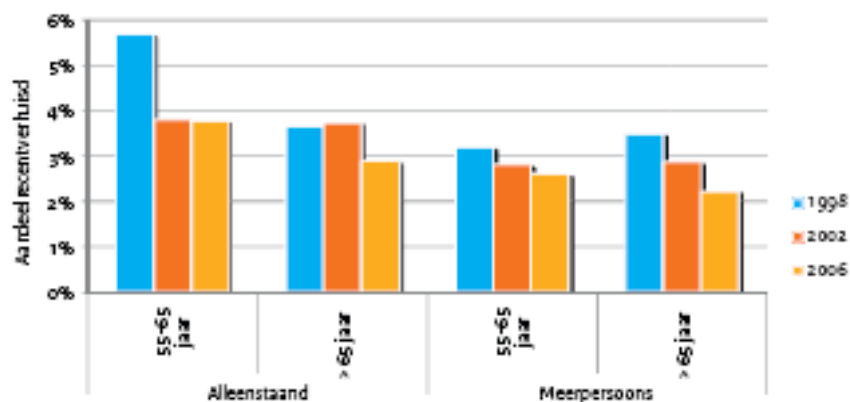
Naarmate ouderen vaker een hoger inkomen hebben en vaker met z'n tweeën zijn, zal de verhuisactiviteit naar verwachting verder afnemen. In figuur 3-4 is te zien dat ouderen met een hoog inkomen een lagere verhuisactiviteit hebben dan huishoudens met een laag inkomen. Hierbij geldt dat de verhuisactiviteit van lage inkomens in de leeftijdsklasse boven de 65 jaar de afgelopen jaren sterk is gedaald, waardoor de verschillen tussen de inkomensklassen in deze leeftijdsklasse wat genivelleerd zijn. Met de toename van aan de ene kant de welstand van ouderen en aan de andere kant de kwaliteit van de woningvoorraad is het niet onwaarschijnlijk dat de verhuisgeneigdheid van ouderen zal afnemen in de toekomst. Per saldo is daardoor het aandeel ouderen (maar natuurlijk ook het absolute aantal) dat niet wil verhuizen toegenomen (figuur 3-14). Ondanks de flinke toename van het aantal 55-plussers in Nederland sinds 1990, is daardoor het aantal verhuisgeneigde ouderen in 2006 nog van eenzelfde orde van grootte als in 1990: circa 380.000.

figuur 3-4 Het aandeel recent verhuisde huishoudens naar leeftijdsklasse en inkomensklasse in 1998, 2002 en 2006

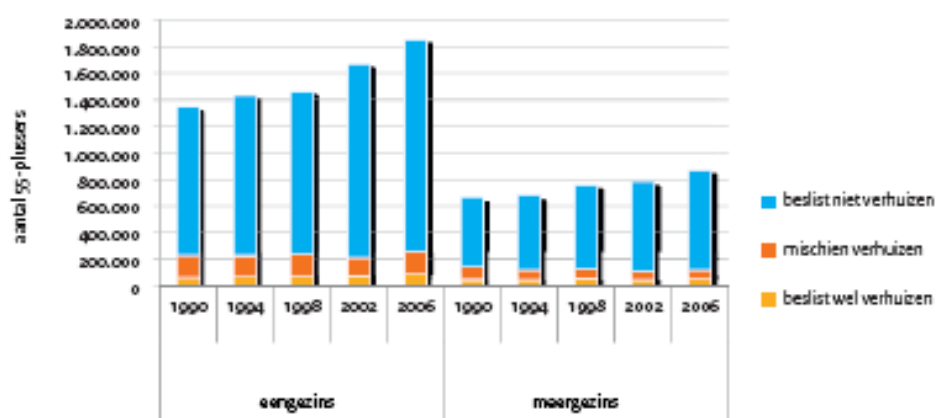
Bron: Woon 2006, module woningmarkt, WBO 2002, WBO 1998

figuur 3-5 Het aandeel recent verhuisde huishoudens naar leeftijdsklasse en huishoudentype in 1998, 2002 en 2006

Bron: Woon 2006, module woningmarkt, WBO 2002, WBO 1998

figuur 3-14 Aantal verhuisgeregide (korte termijn) en niet-verhuisgeregide ouderen, separaat voor bewoners van eengezins- en meengezinswoningen

Bron: WBO's 1990-2002; Woon2006, module woningmarkt

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

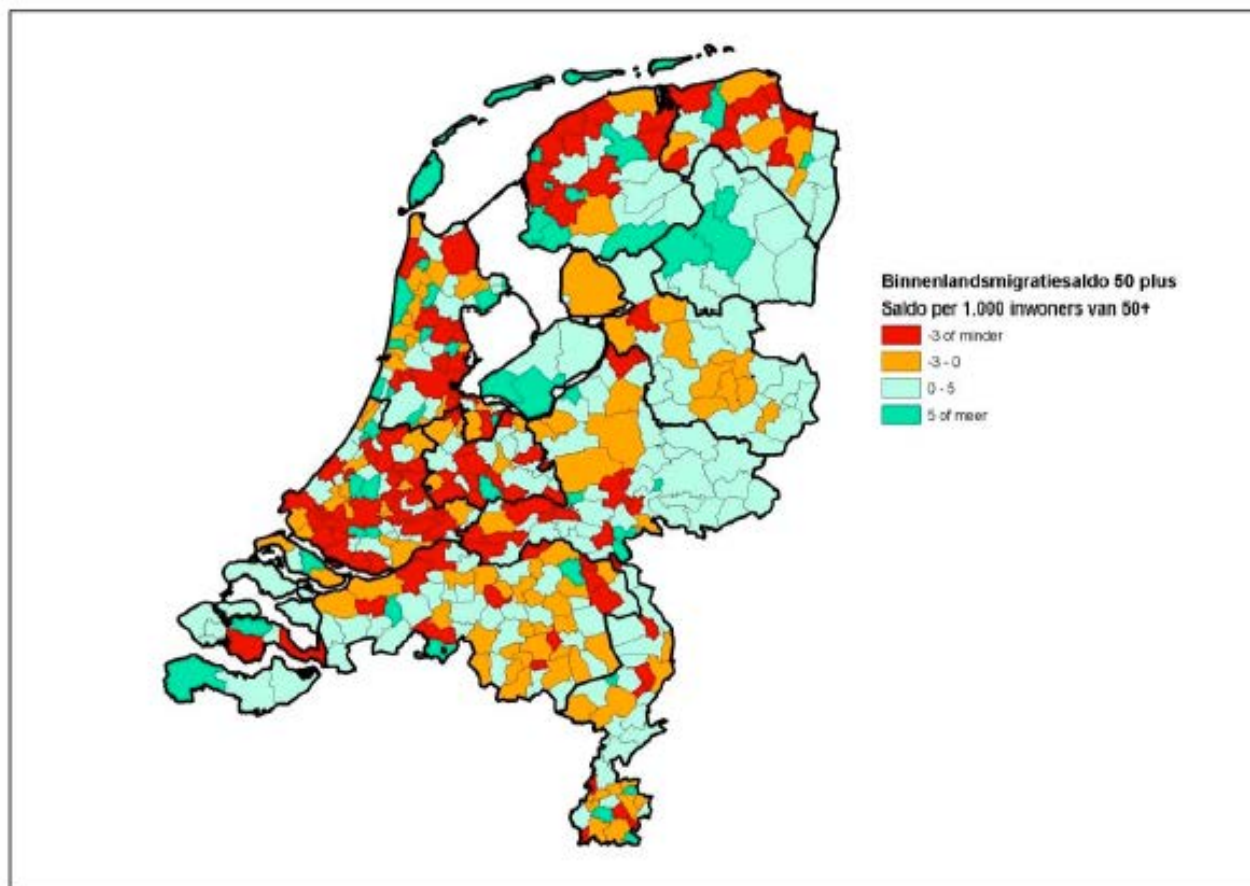
3.6 Feit: Ouderen voelen zich aangetrokken tot de Overijsselse randgemeenten

In bovenstaande tekst werd al genoemd dat er maar weinig ouderen verhuizen. De meeste ouderen die wel verhuizen blijven vaak binnen de gemeente- of provinciegrens. Echter, het kleine deel ouderen dat wel verhuist gaat het liefst in de randgemeenten van Overijssel wonen:

De welvarende ouderen uit de Randstad worden vaak als kansrijke doelgroepen gezien voor de meer landelijke provincies. In dit kader wordt ook wel gesproken over 'Drenthenieren'. En het is inderdaad ook Drenthe dat (naast Flevoland) de afgelopen jaren een positief migratiesaldo heeft weten te realiseren voor 50-plussers. Het gaat overigens om verhuisstromen van kleine omvang, 50-plussers zijn over het algemeen honkvast.

Desalniettemin laat figuur 2-9 duidelijk zien dat veel gemeenten in de Randstad inderdaad oudere inwoners 'verliezen'. Deels aan enkele gemeenten in de Randstad die voor deze groep wel aantrekkelijk zijn en deels aan andere provincies. Als ouderen verhuizen, dan spelen ook sociale redenen vaak een rol, zoals de wens dicht bij de (klein)kinderen te gaan wonen. Binnen Overijssel verliezen vooral de gemeenten rondom Zwolle, het middengebied (inclusief Almelo) en Hengelo ouderen. De andere gemeenten trekken juist ouderen aan.

figuur 2-9 Het binnenlands migratiesaldo voor 50-plussers gedurende de periode 2004-2009 (gemiddeld per jaar)

Bron: CBS / RIGO

Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit, Rigo 2010

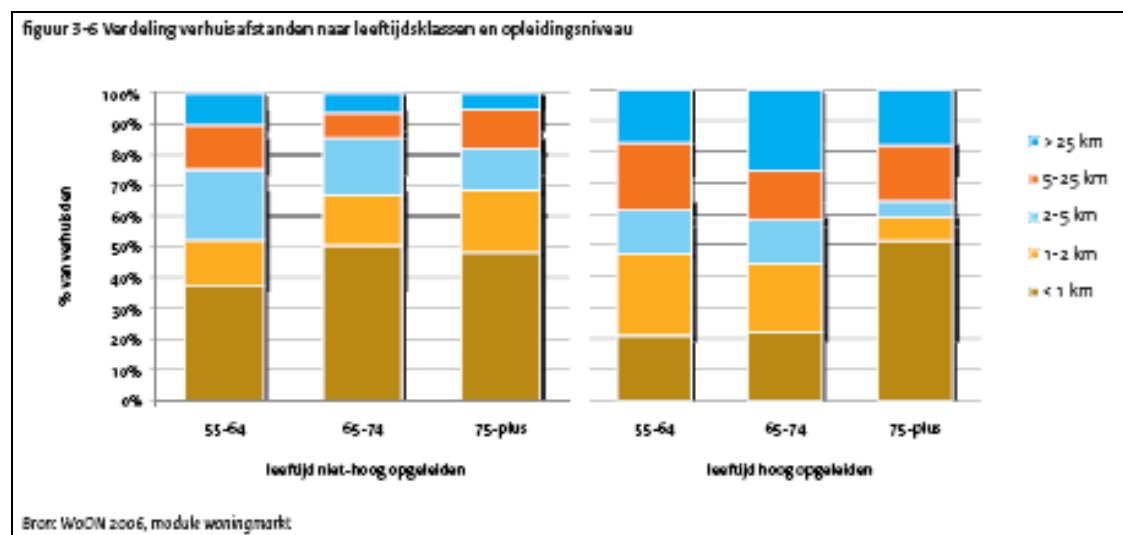
3.7 Feit: Ouderen bezetten betaalbare segment eengezinswoningen

De verwachting is dat in de periode 2007-2020 per jaar ongeveer 35.000 ouderen méér in eengezinswoningen zullen wonen. Dit betekent dat de 'potentiële opstopping' voor jongere huishoudens daardoor jaarlijks met circa 35.000 toeneemt. Een jaarlijkse netto uitbreiding van circa 35.000 eengezinswoningen lijkt niet onrealistisch als we de productie in de laatste jaren in ogenschouw nemen. In de periode 2002-2008 bedroeg de netto uitbreiding van de woningvoorraad met eengezinswoningen zo'n 40.000 per jaar. De komende jaren kan de economische crisis de productie doen dalen en kan verstopping optreden. Wellicht belangrijker is dat het segment waarin de ouderen wonen voor een belangrijk deel het betaalbare segment is (inclusief de resterende eengezins huurwoningen). Juist dat segment is waar de jongere gezinnen veelal zouden willen instromen.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.8 Feit: Verhuisafstand neemt af met stijgen van de leeftijd

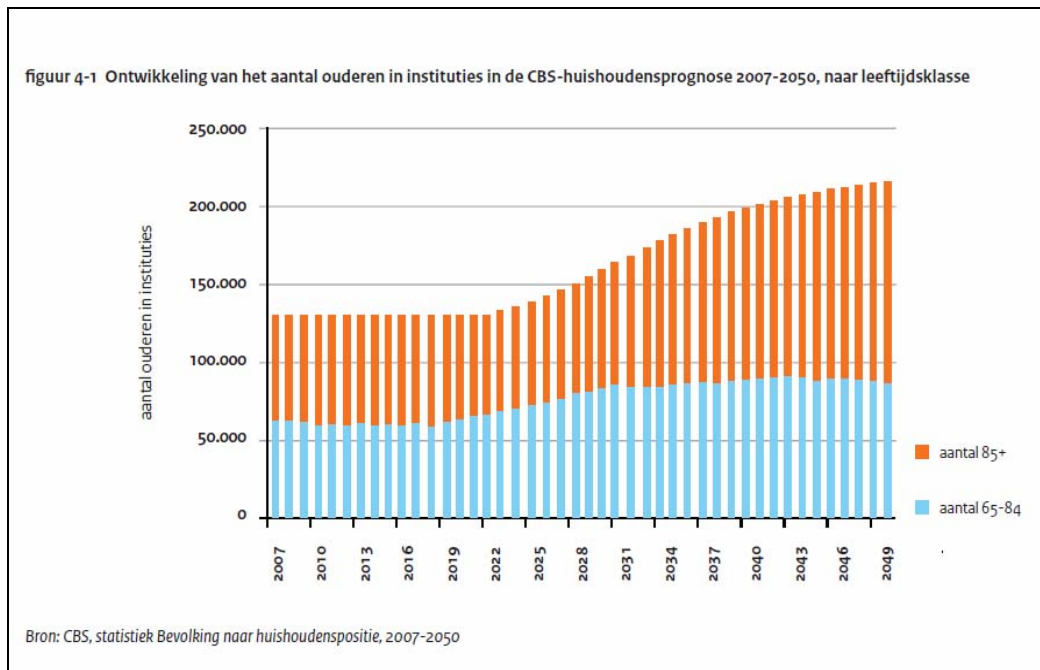
Het merendeel van de mensen verhuist binnen een straal van slechts enkele kilometers. Dat geldt zeker voor ouderen. Van de ouderen die in de periode 2004-2006 zijn verhuisd, is de helft binnen een straal van anderhalve kilometer verhuisd. Verhuizingen naar buiten de regio (meer dan 25 kilometer) zijn voorbehouden aan een minderheid (ongeveer 10%). De afstand waarover wordt verhuisd, is – naast de leeftijd – afhankelijk van: opleidingsniveau, inkomen, eigendomsverhouding van de (oude en nieuwe) woning en of de nieuwe woning een nultredenwoning is. Hoog opgeleiden verhuizen gemiddeld genomen over langere afstanden dan laag opgeleiden. Dat is zo tijdens het werkzame leven, maar ook daarna. Ongeveer 20% van de hoog opgeleiden die na het 55ste levensjaar verhuizen, doet dat over een afstand van meer dan 25 kilometer (figuur 3-6). In de leeftijd tussen de 65 en 74 jaar is het aandeel dat verhuist over een afstand van meer dan 25 kilometer bij de hoog opgeleiden zelfs 25%. Bij de laag opgeleiden in dezelfde leeftijdsklasse is het 6%.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.9 Mythe: Er is een afnemende behoefte aan intramurale zorg

Volgens het CBS, is de transformatie van de zorgsector (gepaard gaande met de afbouw van de intramurale capaciteit) 'even na 2015' zover gevorderd dat er niemand meer intramuraal woont die ook zelfstandig zou kunnen en willen wonen. Het aandeel ouderen (per leeftijdsgroep) dat op dat moment in een verpleeg- of verzorgingshuis verblijft, kan min of meer als norm gelden voor de behoefte aan intramurale huisvesting. Vanaf 2015 zou als gevolg van de aanname van het CBS de behoefte aan intramurale huisvesting dan ook in aantallen weer toe gaan nemen. In de periode 2015 – 2050 zou dat weer een uitbreiding van het benodigde aanbod met circa 80.000 plaatsen betekenen. Dat is niet alleen in aantallen maar ook in aandelen (circa tweederde).

Bron: *Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010*

3.10 Feit: Vraag naar zorg in 'normale' woningen neemt toe

De vraag naar zorg, en dan vooral langdurende zorg, zal toenemen. Voor een deel is dat ziekenhuiszorg, maar het zal vooral gaan om eerstelijnszorg, om zorg thuis en om intramurale ouderenzorg. Zorg thuis neemt het sterkst toe, simpelweg omdat in de intramurale zorg onvoldoende capaciteit zal zijn om de verwachte toename op te vangen. De zorg zal vooral in 'normale' woningen moeten plaatsvinden. Woningbouw zal steeds meer op mensen in een oudere leeftijdsgroep gericht moeten zijn. Bij voorkeur geïntegreerd in het woningaanbod.

Bron: *De nieuwe groei heet krimp, Nicis intitute 2009*

3.11 Mythe: Vergrijzing betekent toenemende behoefte aan appartementen in huursegment

Een tweede, hiermee samenhangend misverstand is dat de toename van het aantal ouderen vooral gaat leiden tot een toenemende behoefte aan appartementen in het huursegment. Dit is maar in zeer beperkte mate het geval. De ouderen van de toekomst zijn van een heel andere generatie dan de huidige. Over het algemeen woont men in een (grondgebonden) koopwoning en wil men hierin blijven wonen.

Bron: *Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010*

3.12 Feit: Behoeftte aan nultredenwoningen in de huursector

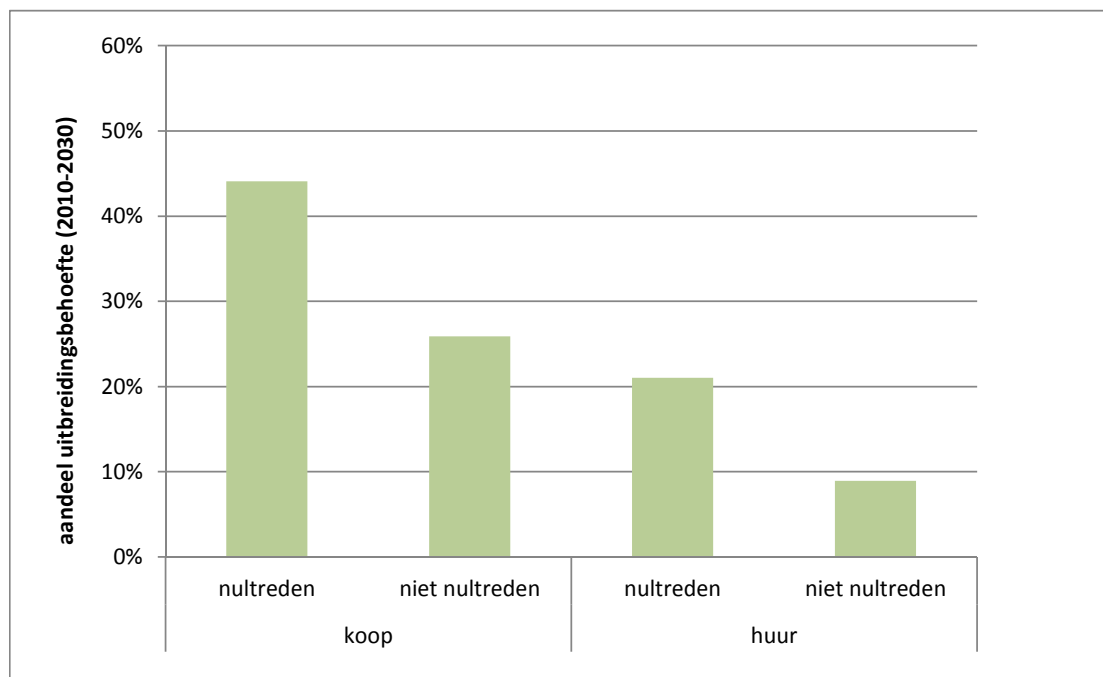
Vergrijzing wordt bovenal veroorzaakt door de groep die op dit moment tussen de 40 en 65 jaar is. Het gaat hier vooral om eigenaar bewoners. Het is dan dus ook de koopsector waar de behoefte aan aanpassingen van de woningvoorraad het grootst zal zijn. De uitbreidingsbehoefte in Overijssel bestaat dan ook voor bijna 45% uit nultredenwoningen in de koopsector (en voor ruim 20% uit nultredenwoningen in de huursector). Het gaat hier niet per definitie om een nieuwbouwbehoefte. Integendeel, de ouderen van de toekomst wonen relatief vaak in grondgebonden woningen en willen hier vaak blijven wonen. Door aanpassing (een andere indeling of een traplift) kunnen dergelijke woningen indien noodzakelijk worden opgekrikt tot de status nultreden. In de nieuwbouw blijft er dan nog ruimte voor niet-nultredenwoningen.

Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010

3.13 Feit: behoefte aan nultredenwoningen in het landelijk gebied

Terwijl voor de provincie als geheel de uitbreidingsbehoefte per saldo voor 65% uit nultredenwoningen bestaat, ligt dit aandeel in vrijwel elke landelijke gemeente boven de 80%. Omdat de vergrijzing zich met name in het landelijk gebied sterk manifesteert, geldt dit in de toekomst ook voor de aanpassingsbehoefte van de woningvoorraad. Het gaat hier bovenal om opgaven in de koopsector. In vrijwel het gehele landelijke gebied bestaat de uitbreidingsopgave aan nultredenwoningen voor meer dan 70% uit koopwoningen. Omdat in landelijke gemeenten veel nieuwbouw via kavelverkoop verloopt is het niet altijd mogelijk hier rechtstreeks in de sturen. Wel kan gewerkt worden aan bewustwording onder de zelfbouwers van het belang van levensloopbestendig bouwen.

Figuur 3.5± De samenstelling van de uitbreidingsbehoefte in Overijssel naar al dan niet nultreden en eigendom

Bron: Van Kwantiteit naar kwaliteit. De effecten van krimp in Overijssel. RIGO, 2010

3.14 Feit: Verdubbeling in opgave verzorgd wonen tot 2015

De algemene ontwikkeling van de laatste jaren is dat het aandeel ouderen in verzorgingshuizen en verpleeghuizen afneemt. Naar verwachting zal die trend zich zeker tot circa 2015 onder invloed van zowel vraag- als aanbodfactoren blijven voortzetten. Aan de vraagkant zorgen de toenemende welvaart, het eigenwoningbezit en het opleidingsniveau voor een sterkere wens om extramuraal te willen blijven wonen. Aan de aanbodkant spelen zowel de extramuralisering (afbouw van aanbod verzorgingshuizen) als het toenemende aanbod van zorgsteunpunten een rol, evenals de versoepeling in de regelingen bij de levering van zorg. De opgave voor 'verzorgd wonen' tot 2015 houdt bijna een verdubbeling in van het huidige aanbod (van een kleine 130.000 woningen en zelfstandige wooneenheden).

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.15 Feit: Ouderen wonen graag bij andere ouderen

Ouderen blijven liefst zelfstandig wonen. Als het niet in de eigen woning kan, dan in een seniorenwoning of appartement. En hoewel de helft van de senioren een eigen woning bezit, zijn ze over hun voorkeur voor huren ook heel duidelijk. De senioren willen na verhuizing liever huren (59%) dan kopen (18%). Een ander opvallend aspect in de woonwens is een sterke voorkeur om in complexen te wonen waar ook veel andere senioren wonen. Van de ondervraagde senioren geeft 70% aan het liefst met leeftijdsgenoten in een complex te wonen.

Bron: Gelukkig kunnen we alles nog zelf. Drs Lucas Delfgaauw, directeur DIA Advisering & Management Ir. Veerle Forschelen-Janssen, Managing Consultant USP Marketing Consultancy, 2010

3.16 Feit: Maatschappelijke financiële baten door mantelzorgwoningen

Een mantelzorgwoning is een verplaatsbare woning die naast de woning van de mantelzorger wordt geplaatst en is voorzien van een keuken, woonkamer, slaapkamer, badkamer en domoticavoorzieningen. Het is een betrekkelijk nieuwe woonvorm waarbij de bewoner (een deel van de) zorg ontvangt van de mantelzorger(s). Bewoners kiezen voor een mantelzorgwoning om langer zelfstandig te kunnen wonen in de nabijheid van familie of vrienden. Bijkomend maatschappelijk voordeel is dat er op de kosten van de zorg wordt bespaard doordat een aantal mantelzorgers een deel van de zorg op zich neemt.

Op basis van de eerste tien geplaatste mantelzorgwoningen raamt onderzoeksbureau RIGO de potentiële besparing voor de rijksoverheid (budgetten AWBZ en huurtoeslag) door het bewonen van een mantelzorgwoning versus het bewonen in een intramurale instelling op gemiddeld € 32.000 per mantelzorgwoning per jaar.

Bron: Rigo

3.17 Feit: Gezondheidstoestand bepaalt verhuiscapaciteit op korte termijn

De gezondheidstoestand en in het bijzonder de mate waarin ouderen beperkingen hebben bepalen in sterke mate de verhuiscapaciteit op korte termijn. Als er in een ouderenhuishouden iemand is die matige tot ernstige beperkingen heeft, vergroot dat de verhuiscapaciteit op korte termijn (als andere invloeden constant worden gehouden) met zo'n 45%. Ook als men het idee heeft dat een lid van het huishouden binnen 5 jaar problemen met traplopen zal krijgen, vergroot dat de kans op een verhuiscapaciteit op korte termijn aanzienlijk (met 64%). Plannen voor de lange termijn worden vooral gemaakt door ouderenhuishoudens met een hoger inkomen (45% vaker op langere termijn verhuiscapaciteit dan lage inkomens) en die uit twee personen bestaan (50% vaker op lange termijn verhuiscapaciteit dan eenpersoonshuishoudens). Eigenaar-bewoners zijn (onder constanthouding van de andere invloeden als leeftijd, inkomen en gezondheid) minder geneigd te verhuizen. In het bijzonder een verhuizing op korte termijn is door hen minder gewenst.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.18 Feit: Relatieve toename zorgbehoevenden in reguliere woningvoorraad

Het is onder invloed van de veranderingen in de samenstelling van de ouderenpopulatie (meer eigenaar-bewoners, hoger opgeleid, hoger inkomensniveau) waarschijnlijk dat de zorgvraag zich in toenemende mate zal manifesteren buiten het segment van de speciaal voor ouderen bestemde woningen. De oudere eigenaar-bewoners met een hoger inkomen en opleidingsniveau wensen immers zo lang mogelijk in de eigen woning te blijven wonen en doen dat vaak ook - zeker in de luxere segmenten. In het bijzonder in de situatie dat de woning ruimte biedt en bewoners voldoende middelen hebben, zijn er vaak mogelijkheden (om de woning geschikt te maken) voor bewoning door ouderen. Het grote aandeel nultredenwoningen onder de twee-onder-een-kapwoningen en vrijstaande woningen die worden bewoond door 75-plussers is hiervoor een duidelijke indicatie.

De vraag naar zorgdiensten vanuit deze woningen zal zich voor een belangrijk deel als een 'plus' bovenop de opgave van verzorgd wonen gaan voordoen. Het betreft immers een zorgvraag die niet gecombineerd is met de behoefte aan een woning 'speciaal voor het bijzonder zal worden uitgeoefend door ouderen met matige of ernstige beperkingen in koopwoningen, dan zal er in de periode 2006-2020 ongeveer een toename van de zorgvraag (formeel en informeel) uit zelfstandige koopwoningen van circa 70% ontstaan. Het gaat hier om de relatieve toename van het aantal zorgbehoevenden in de reguliere woningvoorraad. Het is niet gezegd dat zij allen een beroep zullen doen op de formele zorg. Het beroep op de formele zorg kan worden afgeremd door het toenemende aandeel tweepersoons ouderenhuishoudens. Hoewel de aanwezigheid van twee personen in een huishouden de kans op een zorgbehoefte ook verdubbelt, zijn er ook meer kansen voor mantelzorg.

Uit de berekeningen van het CBS wordt duidelijk dat er een groeiende zorgbehoefte is in de periode 2015 - 2050. Gelet op de vergrijzing is dit plausibel. Of deze toenemende zorgbehoefte in de praktijk wordt opgevangen op de woningmarkt of intramuraal is nog maar de vraag. Het ligt in de lijn der verwachting dat deze behoefte in toenemende mate extramuraal opgevangen zal worden. Dat zou betekenen dat het aantal intramurale plaatsen niet volledig zal meegroeien met de leeftijdspecifieke behoefte, en dat de werkelijke ontwikkeling van de intramurale bevolking wat lager zal uitvallen dan de ramingen van het CBS.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.19 Feit: Onderscheid extramurale / intramurale huisvesting teruggebracht tot verschil in financiering

De kwaliteit van de intramurale huisvesting en het verlies van autonomie vormden tot voor kort voor veel ouderen belangrijke obstakels om naar een instelling te verhuizen. In de bouw is inmiddels een tendens dat de nieuw gerealiseerde intramurale huisvesting in de AWBZ steeds meer begint te lijken op het (nieuwe) reguliere woonaanbod, zowel in grootte als in privacy. Het onderscheid tussen nieuwe extramurale en intramurale huisvesting met zorg zou hiermee steeds verder worden teruggebracht tot een verschil in de wijze van financiering.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.20 Feit: Toename vraag nultredenwoningen in koopsector

Het is belangrijk te constateren dat de toenemende behoefte aan nultredenwoningen voor een belangrijk deel in de koopsector ligt. Er mag worden verwacht dat het (in toenemende mate) de eerste voorkeur van deze ouderen zal zijn om de eigen woning - waar men vaak al geruime tijd naar volle tevredenheid woont - zodanig aan te passen dat men er ook met beperkingen in vooruit kan. Ook de geringe korte termijn verhuiscapaciteit onder de hogere inkomens en de algemene trend van een afnemende verhuiscapaciteit onder 55-plussers moeten op dit punt serieus worden genomen. Een derde van de ouderen met enig vermogen geeft aan dat vermogen (ook) te willen gebruiken om de eigen woning te verbeteren. Voor eigenaar-bewoners zou een product als een woonzorgfonds in dit verband een goede optie kunnen bieden omdat daarmee de overwaarde belastingvriendelijk ten nutte kan worden gemaakt. Ook is het belangrijk te constateren dat als men zoekt naar een nultredenwoning men dan vaak niet op zoek is (en dat steeds minder zal zijn) naar een typische ouderenwoning waarbij termen als 'huur', 'klein' en 'meergezins' passen. Er blijft wel vraag naar ouderenwoningen in het huursegment, maar de toename vindt vooral plaats in de koopsector.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.21 Feit: Na 2015 toename vrijkomende eengezins(koop)woningen door toenemende sterfte

Het jaarlijks aanbod van woningen als gevolg van sterfte bedroeg anno 2007 op jaarbasis ongeveer 50.000 woningen (eengezins en meergezins samen) en is daarmee van enorm belang voor de dynamiek. Dit jaarlijkse aanbod zal als gevolg van het toenemend aantal sterfgevallen onder ouderen verder toenemen (tot circa 90.000 in 2045). En naarmate die ouderen in toenemende mate in eengezins (koop)woningen wonen, zal het aanbod ook in toenemende mate in het eengezinssegment te vinden zijn. Tot 2015 zal de jaarlijkse toename van het aanbod als gevolg van sterfte echter nog teniet worden gedaan door de afname van het aantal ouderen in instellingen volgens het CBS.

Bron: Senioren op de woningmarkt. Nieuwe generaties, andere eisen en wensen. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2010

3.22 Feit: De meeste tweede woningbezitters zijn ouderen

Uit het WoON onderzoek uit 2006 en het NRIT Onderzoek uit 2010 blijkt dat de tweedewoningbezitters gemiddeld ouder zijn dan eerste woningbezitters en over een hoog inkomen beschikken. 80% van de tweede woningbezitters in Nederland heeft een inkomen van meer dan 2 keer modaal. De grootste leeftijdsgroep met een tweede woning in Nederland zijn '50- tot 64-jarigen' (63% van de tweede woningbezitters). 13% is 65 jaar en ouder en 18% 36 tot 49 jaar.

Van de personen met plannen voor de aanschaf van een tweede woning is 51% 50 tot 64 jaar; 40% 36 tot 49 jaar en 7% 65 jaar en ouder met meestal een inkomen van meer dan twee keer modaal. Tweede woningzoekers worden steeds jonger: 18% bezit onder 36 tot 49 jarigen tegenover 40% plannenmakers onder deze leeftijd (NRIT Onderzoek, 2010).

Op basis van sociaal-demografische kenmerken kunnen twee groepen tweedewoningbezitters worden onderscheiden (RUG 2007: in NRIT Onderzoek 2010):

Jonge tweede woningbezitters
▪ Jonger dan 40 jaar ▪ Getrouwd, en/of samenwonend met partner, met of zonder thuiswonende (jonge) kinderen ▪ Arbeidsparticipatie: hoge functies, goed betaalde baan, zelfstandig ▪ Wooncarrière: aan het begin, in bezit van koopwoning ▪ Weinig vrije tijd, ook door kinderen veel sociale verplichtingen
Oudere tweedewoningbezitters
▪ Ouder dan 40 jaar ▪ Getrouwd en/of samenwonend met partner met kinderen of 'empty nest' (kinderen uit huis) ▪ Arbeidsparticipatie: hoge functie, zelfstandig of reeds met pensioen of VUT ▪ Vergevoerd in wooncarrière, eerste woning met (veel) overwaarde ▪ Vermogend door goed pensioen, overwaarde eerste woning, beursontwikkelingen of verkochte eigen zaak ▪ Nog werkend met een drukke carrière, of (bijna) gepensioneerd met relatief veel en flexibele tijd voor onder andere sociale contacten

De basismotieven voor de aanschaf van een tweede woning zijn: wonen, werken, investeren en recreëren. Meer dan driekwart gebruikt de tweede woning om te recreëren. Daarnaast zijn er niet-objectiveerbare persoonlijke motieven zoals behoefte aan vrijheid, rust en ruimte, nostalgie en het genieten van twee leefwerelden: het drukke dynamische leven in de stad versus de vredige natuur en rust in het buitengebied (NRIT Onderzoek, 2010).

Bron: Tweede woningen, kans voor krimpgebieden?, Kenniscentrum Recreatie, juli 2010

3.23 Mythe: Tweede woningbezit levert een bijdrage aan de leefbaarheid in krimpregio's

Tweede woningbezit kan - theoretisch gezien - een bijdrage leveren aan de leefbaarheid in krimpregio's, maar in de praktijk lijken de kansen voornamelijk beperkt. Bovendien verschillen de kansen per regio en binnen regio's. In de praktijk blijkt dat in de huidige krimpregio's (Parkstad Limburg, Noordoost- Groningen en Zeeuws-Vlaanderen) de kansen voor tweede woningbezit beperkt zijn omdat het aanbod grotendeels niet tegemoet komt aan de vraag van tweede woningzoekers:

- Voor tweede woningzoekenden met het motief recreatie moet de omgeving landschappelijk gezien (toeristisch) aantrekkelijk zijn en rust en ruimte geven. Sommige gemeenten in krimpregio's lenen zich hiervoor, anderen niet.
- Voor tweede woningzoekenden met een werkmotief is de toeristische aantrekkelijkheid minder belangrijk. Voor hen moet in de omgeving werk te vinden zijn. In de huidige krimpregio's is de werkgelegenheid laag. Maar Zeeuws-Vlaanderen en Parkstad Limburg liggen wel vlakbij economische clusters als Gent en Antwerpen en Maastricht, Aken en Luik. In Zeeuws-Vlaanderen worden al deeltijdwoningen aangeboden in nieuwbouwprojecten op de scheidslijn van wonen en recreëren. Het is echter nog te vroeg om uitspraken te doen over het succes hiervan.
- Ook de ligging, grootte en kwaliteit van de woningen in krimpregio's komt vaak niet overeen met de (hoge) eisen van de potentiële tweede woning koper. Tweede woningzoekenden met een recreatiemotief willen geen woning in een traditionele huurstraat of stedelijke omgeving. Zij zoeken eerder naar een woning op een park. Al verschuift deze voorkeur de laatste jaren naar individuele woningen.
- Het aanbod van leegstaande huizen in de krimpregio's varieert per regio en gemeente. Maar over het algemeen zijn de woningen klein en van slechte kwaliteit, terwijl de tweede woningzoekenden met recreatiemotief een luxe, onderhoudsvriendelijke woning willen. Deeltijdbewoners, gastarbeiders of expats hebben waarschijnlijk minder problemen met de kwaliteit van deze woningen. Al wonen zij ook liever in een goed onderhouden huis.

Bron: Tweede woningen, kans voor krimpgebieden?, Kenniscentrum Recreatie, juli 2010

3.24 Feit: 10% van de ouderen heeft een recreatiewoning

Een recreatieverblijf en vooral een recreatiewoning, is meer dan auto of vakantie een investering die men doet met het oog op het pensioen. Overigens tekenen zich verschillen af tussen de recreatieverblijven naar economische status van de bezitter: boven-modale allure heeft vooral het bezit van een boot waarop overnacht kan worden, daarna de tweede woning, terwijl de vaste stacaravan en de volkstuin met verblijfshuisje wijder verbreid zijn onder de middeninkomens.

Tabel 2.6 Percentage huishoudens dat een of meer recreatieverblijven^a bezit, naar inkomens- en leeftijdsklasse, 2002

	een of meer vakantieverblijven			
	55-64 jaar	65-74 jaar	75+	totaal
tot en met soc. minimum	7	6	3	5
aandachtsgroep, boven soc.min.	5	6	2	4
geen aandachtsgroep, < modaal	10	9	4	7
tot 2 x modaal	12	12	6	11
> 2 x modaal	13	16	12	14
totaal	10	9	4	8

a Recreatiewoning in binnen- of buitenland, boot met kajuit, caravan met vaste standplaats of volkstuin met tuinhuisje.

Bron: WBO 2002, SCP-bewerking

Bron: Ouderen van nu en van de toekomst, SCP 2005

3.25 Mythe: De Seniorenstad heeft de toekomst

Zonder een uitputtende doorrekening te hebben gemaakt van elke potentiële locatie voor een seniorenstad in Nederland, komt het ministerie van VROM tot de conclusie dat alleen kleinschalige initiatieven kansrijk lijken. De casestudy naar de mogelijke animo voor een seniorenstad aan de zuidzijde van het Groene Hart, één van de meest kansrijke gebieden, toont aan dat ook hier de omvang van de potentiële doelgroep redelijk beperkt is. Een centrale ligging in een dichtbevolkt gebied biedt toch de meeste kansen. Zij gaan hierbij uit van de ervaring dat senioren die verhuizen doorgaans dicht bij hun huidige woonlocatie blijven. Slechts een klein deel verhuist over een grotere afstand. Als de aantrekkingskracht van een seniorenstad zo groot is dat senioren bereid zijn hiervoor over een grotere afstand te verhuizen, is de omvang van de potentiële doelgroep voor een locatie uiteraard groter. Hierbij moet echter ook niet uit het oog worden verloren dat veel senioren de voorkeur geven aan een kleinschalige opzet van een seniorenstad. Het vinden van een levensvatbare balans tussen schaalgrootte en draagvlak voor voorzieningen is daarom, nog los van de aanwezigheid van voldoende toekomstige bewoners, één van de grootste uitdagingen bij het realiseren van een seniorenstad.

Bron: De vraag naar wonen in een seniorenstad. Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 2009

4. Vergrijzing en zorg

4.1 Feit: De levensverwachting van mannen nadert die van vrouwen

Van alle vijfenzestig plussers was in 2009 43% man en 57% vrouw. Van de mannen was het merendeel (73%) gehuwd en van de vrouwen was slechts 44% gehuwd. Dit komt doordat vrouwen een hogere levensverwachting hebben dan mannen.

Bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2010-11-04

Volgens de nieuwe prognose neemt de levensverwachting toe: die van 65-jarige mannen tussen nu en 2050 met 3,5 jaar en die van 65-jarige vrouwen met 2,8 jaar. Tot 2060 zal de levensverwachting nog verder oplopen en bovendien sneller dan in de vorige prognose (tot 2050) werd aangenomen.

4.2 Mythe: Ouderen blijven langer gezond, dus de kosten van de zorg vallen wel mee

Ouderen zijn grootverbruikers van zorg. Met de leeftijd neemt de kans op chronische ziekten ²toe. In cijfers: 50% van de mensen van 55-64 jaar heeft last van een of meer chronische ziekten, bij 75-jarigen is dit 75% (Voorham en Rosendal, 2008). En ouderen hebben vaker meer dan een chronische ziekte. In de groep 55-64 jaar heeft een op de zeven mensen meer dan één chronische ziekte, bij 75-plussers is dat een op de vier. Op basis van dergelijke cijfers verwacht het RIVM dat in de periode 2000-2020 het aantal mensen met een chronische ziekte met 35% zal toenemen, voor het grootste deel bij ouderen. Een belangrijke kanttekening hierbij is dat het aantal chronisch zieken in Nederland mede stijgt door steeds vroegere signalering en niet alleen door een toename van het aantal ouderen. Wordt er gekeken naar de kosten van de zorg, dan is duidelijk dat ouderen het grootste deel van de zorgkosten 'veroorzaken'. Ongeveer 70% van de uitgaven in de zorg wordt uitgegeven aan mensen met een chronische ziekte. Wetend dat chronische ziekten in belangrijke mate samenhangen met leeftijd, is duidelijk dat het merendeel van de zorgkosten met ouderen te maken heeft. Een 85-jarige ontvangt momenteel gemiddeld tien keer zoveel zorg als een 60-jarige. De samenhang van beperkingen met leeftijd is sterk: van de 55-64-jarigen heeft 3% ernstige beperkingen, bij 85-plussers is dat 60% en bij bewoners van verpleeghuizen 96%.

Bron: Langer leven, maar ook langer gezond? NIDI, 2009

4.4 Mythe: Nederlanders worden steeds gezonder

In 2000 leed ongeveer een op de zes 75-plussers (17%) aan een of andere vorm van dementie; voor degenen die ouder zijn dan 85 jaar is dit een op de drie. Daarmee is volgens de Gezondheidsraad de helft van de zorgafhankelijkheid van ouderen toe te schrijven aan dementie. De dementiegerelateerde zorgvraag zal bovendien meer dan trendmatig toenemen doordat, nadat de eerste symptomen zijn geconstateerd, het aantal levensjaren toeneemt (de demente ouderen worden steeds ouder). Ook hier geldt: een toename van ongezonde jaren. Daarom wordt voor de groep ouderen met dementie een groei verwacht die groter is dan die voor de populatie 75-plus als geheel.

Bron: Langer leven, maar ook langer gezond? NIDI, 2009

² Het Nidi definieert chronische ziekten als volgt: Hierbij wordt een lijst met ziektes gehanteerd. Als de respondent aangeeft minimaal een van deze ziektes te hebben of in de afgelopen 12 maanden te hebben gehad wordt hij of zij als chronisch ziek geclassificeerd. De ziektes zijn geselecteerd op basis van hun invloed op de kwaliteit van leven en op sterfte.

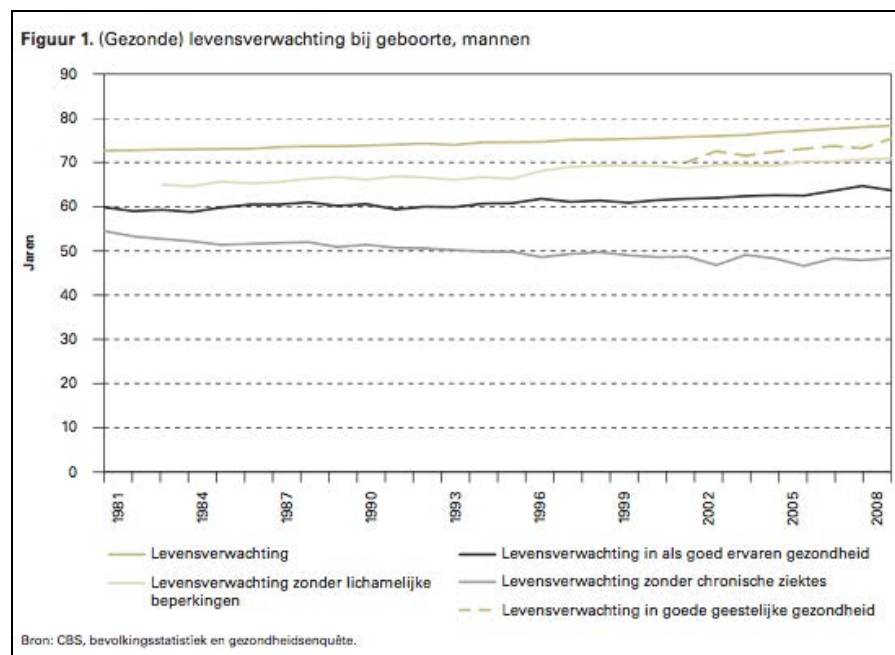
4.5 Feit: De levensverwachting van laagopgeleiden is korter dan die van hoogopgeleiden

De levensverwachting is de laatste decennia toegenomen in Nederland. Zowel voor mannen als voor vrouwen en zowel bij de geboorte als op hogere leeftijd. Bij de gezonde levensverwachting zijn de ontwikkelingen sinds begin jaren tachtig minder eenduidig. De levensverwachting in als goed ervaren gezondheid is constant (vrouwen) of neemt licht toe (mannen). Het te verwachten aantal jaren zonder lichamelijke beperkingen stijgt, bij vrouwen zelfs sneller dan de gewone levensverwachting. Oorzaken van deze positieve ontwikkeling kunnen worden gezocht in het gebruik van hulpmiddelen (bijvoorbeeld hoorapparaten) en verbeterde chirurgische mogelijkheden (bijvoorbeeld kunstheupen).

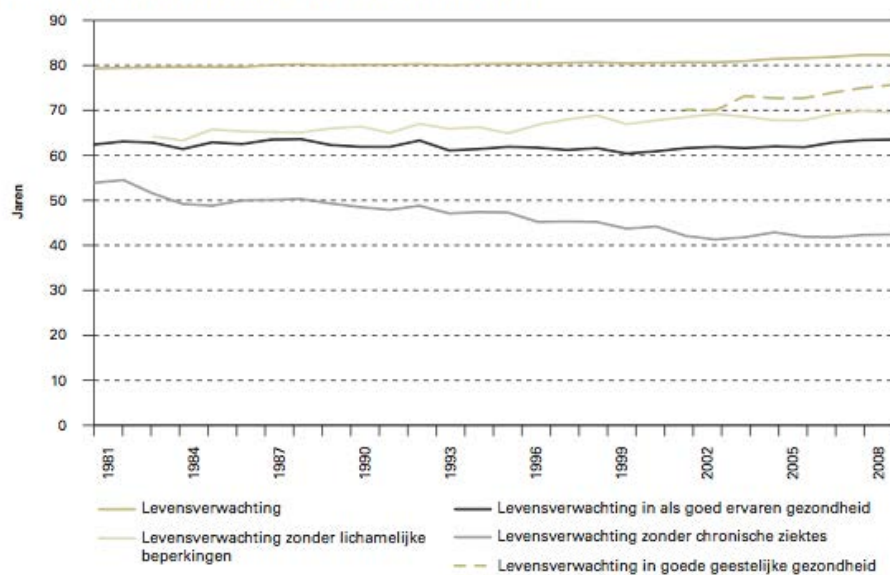
De levensverwachting zonder chronische ziektes daalt voor mannen en vrouwen. Een deel van deze daling kan kunstmatig zijn als gevolg van betere en snellere diagnosestelling. Verder kunnen betere overlevingskansen leiden tot meer jaren met een ziekte.

Tussen hoog- en laagopgeleiden zijn er verschillen in levensverwachting en gezonde levensverwachting. Bij de levensverwachting in als goed ervaren gezondheid zijn de verschillen het grootst, gevolgd door de levensverwachting zonder beperkingen. Een oorzaak kan zijn dat juist de ziektes die leiden tot lichamelijke beperkingen (rugklachten, hartaandoeningen en reuma) vaker voorkomen bij laagopgeleiden.

En ook het type lichamelijke beperking dat relatief het meest samengaat met een als slecht ervaren gezondheid (beperkingen van het bewegingsapparaat) treft relatief veel laagopgeleiden. Verder kunnen leefstijlfactoren en arbeidsomstandigheden van invloed zijn op de verschillen in levensverwachting tussen de diverse sociaaleconomische groepen. De verschillen tussen laag- en hoogopgeleiden zijn de laatste jaren niet groter of kleiner geworden.

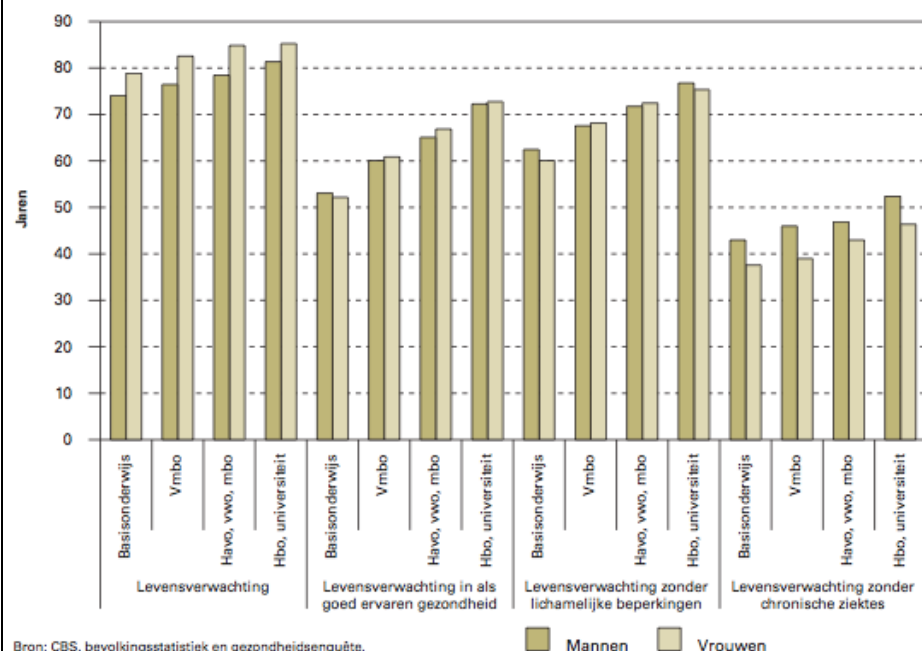

Figuur 2. (Gezonde) levensverwachting bij geboorte, vrouwen

Bron: CBS, bevolkingsstatistiek en gezondheidsenquête.

Figuur 3. (Gezonde) levensverwachting bij geboorte, naar opleidingsniveau, 2005/2008

Bron: CBS, bevolkingsstatistiek en gezondheidsenquête.

Bron: Langer leven, maar ook langer gezond? NIDI, 2009

4.6 Feit: Een stijgend aandeel van de bevolking maakt gebruik van collectieve zorg en verpleging

De sector verpleging en verzorging is een belangrijk onderdeel van de Algemene Wet Bijzondere Ziektekosten (AWBZ). Het omvat de thuiszorg en de verpleeg- en verzorgingshuizen. In 2005 waren er bijna 600.000 gebruikers van collectieve verpleging en verzorging, waarvan tweederde een vorm van thuiszorg ontving en een derde in een tehuis woonde. Dit is inclusief de huishoudelijke hulp, die toen nog onderdeel was van de AWBZ, maar thans gefinancierd wordt via de Wmo. Dit betekent dat ongeveer 6% van de bevolking van 30 jaar en ouder collectief gefinancierde verpleging en verzorging ontving. Bovendien waren er nog eens ruim 200.000 mensen die hulp van naasten of zelf betaalde hulp ontvingen.

Bron: Vergrijzing, verpleging, verzorging. Ramingen, profielen en scenario's 2005-2030. SCP, 2005³

4.7 Feit: Het gebruik groeit minder snel dan op basis van de vergrijzing kon worden verwacht

Het aantal gebruikers van de collectief gefinancierde verpleging en verzorging zal tussen 2005 en 2030 naar verwachting met gemiddeld 1,2% per jaar toenemen. Dit komt door de bevolkingsgroei (0,4% per jaar) en de toename van het aandeel ouderen in de bevolking (1,2% per jaar). Het stijgende opleidingsniveau en het feit dat de ouderen van de toekomst gezonder zijn dan de ouderen van nu, dempen de groei van het gebruik (-0,4% per jaar).

Bron: Vergrijzing, verpleging, verzorging. Ramingen, profielen en scenario's 2005-2030. SCP, 2005⁴

4.8 Mythe: Vergrijzing is de belangrijkste oorzaak van kostenstijgingen in de zorg

Bij het voorkomen van kostenstijgingen in de zorg is de beheersing van de kostprijs minstens zo belangrijk als de beheersing van het volume. De kostprijsontwikkeling heeft echter ook te maken met moeilijk te kwantificeren ontwikkelingen als kwaliteitsverbetering en betere arbeidsomstandigheden (lagere werkdruk). Maatregelen om de uitgaven te beperken, zoals pakketmaatregelen of een strenger indicatiebeleid, kunnen onverwachte effecten hebben op het gebruik en de uitgaven. In sommige gevallen kan dan uitgeweken worden naar een andere vorm van zorg. De uitgaven aan zorg zullen naar verwachting toenemen met ongeveer 3,4% per jaar. Hiervan komt 1,2% voor rekening van het toenemend aantal gebruikers, 0,3% voor rekening van veranderingen in de gebruikte zorgvormen en 1,9% voor rekening van prijsstijgingen. Wanneer we uitgaan van de gebruikelijke groei van het Bruto Binnenlands Product (BBP) van 2% per jaar, zal het aandeel van de uitgaven aan de sector verpleging en verzorging in het BBP toenemen van ongeveer 2% in 2005 tot ongeveer 3% in 2030. De huidige crisis zal de groei van het BBP dempen waardoor het aandeel van de uitgaven aan deze sector wellicht nog wat hoger zal uitvallen.

Bron: Vergrijzing, verpleging, verzorging. Ramingen, profielen en scenario's 2005-2030. SCP, 2005⁵

4.9 Feit: 2012 tekort aan werknemers in de zorg van 5,4%

Tegelijk met de toename van het aantal ouderen en daarmee samenhangende toename van de behoefte aan zorg neemt het aantal jongeren af. Minder mensen moeten voor meer mensen zorgen. Dit heeft grote gevolgen voor de beschikbaarheid van werknemers voor de zorg. Voor 2012 wordt in Nederland een tekort aan werknemers in de zorg verwacht van 5,4%. Tot 2030 zijn er in de thuiszorg en in de verpleeg- en verzorgingshuizen bijna 140.000 mensen nodig. Dat blijkt uit een studie van het Sociaal en Cultureel Planbureau Naast nieuwe vacatures moet ook een groot aantal van de huidige banen in de zorgsector opnieuw worden ingevuld. Verwacht wordt dat de benodigde inzet van mensen in de verpleging en verzorging jaarlijks met 1,2 procent zal stijgen. In de afgelopen twintig jaar was dat 1,8 procent, maar het SCP denkt dat de komende jaren de vraag naar personeel minder hard stijgt, omdat

senioren gezonder worden. Het SCP houdt een slag om de arm voor wat de prognoses betreft. De groeipercentages kunnen verder dalen als de politiek bijvoorbeeld beslist het aanbod van zorg voor ouderen te verkleinen. Vast staat dat de vraag naar zorg niet zal dalen ten opzichte van nu.

Bron: *De nieuwe groei heet krimp, Nicis intitute 2009*

Bron: NOS 2010, <http://nos.nl/artikel/184747-scp140000-mensen-in-zorg-nodig.html>

4.10 Feit: De komende 15 jaar stijgt het aantal dementerenden in Overijssel met 5000

Zoals in onderstaande tabellen is te lezen zal het aandeel van de Overijsselse bevolking dat dement is de komende 15 jaar zeer gering toenemen (van 1,3 naar 1,7 %). In de hele provincie zullen meer dan 5000 dementerenden erbij komen.

Dementie [aantal] 2010, 2025						
Gemeenten						
	Aantal dementerenden totaal		Aantal dementerenden man		Aantal dementerenden vrouw	
	2010	2025	2010	2025	2010	2025
Almelo	936	1.243	290	496	646	747
Borne	278	417	96	175	182	242
Dalfsen	346	490	123	178	223	312
Deventer	1.359	1.766	428	682	932	1.084
Dinkelland	381	506	118	202	263	304
Enschede	1.977	2.547	601	912	1.377	1.635
Haaksbergen	329	477	113	204	216	273
Hardenberg	691	1.018	229	377	462	641
Hellendoorn	489	663	155	264	335	399
Hengelo	1.171	1.410	368	557	803	853
Hof van Twente	574	795	182	282	392	513
Kampen	598	854	188	342	410	512
Losser	299	439	101	162	198	277
Oldenzaal	441	611	143	240	298	371
Olst-Wijhe	244	363	81	133	162	230
Ommen	258	332	86	131	172	201
Raalte	521	719	178	292	343	427
Rijssen-Holten	489	710	153	263	336	447
Staphorst	162	244	62	89	101	155
Steenwijkerland	660	1.015	227	337	433	678
Tubbergen	249	345	78	118	172	227
Twenterand	375	543	116	190	259	353
Wierden	280	450	91	167	189	283
Zwartewaterland	221	371	69	138	152	233
Zwolle	1.456	1.825	444	685	1.012	1.140
Totaal	14.784	20.156	4.716	7.619	10.068	12.537
Bron:						
CBS - bewerking SVWO/Arcon						

Dementie [% van bevolking] 2010, 2025		
	% dementerenden	
	2010	2025
Almelo	1,29	1,65
Borne	1,30	1,92
Dalfsen	1,27	1,68
Deventer	1,38	1,67
Dinkelland	1,46	2,14
Enschede	1,26	1,58
Haaksbergen	1,34	1,92
Hardenberg	1,17	1,69
Hellendoorn	1,37	1,88
Hengelo	1,45	1,67
Hof van Twente	1,62	2,36
Kampen	1,19	1,60
Losser	1,32	1,92
Oldenzaal	1,38	1,85
Olst-Wijhe	1,39	2,21
Ommen	1,48	1,76
Raalte	1,42	1,96
Rijssen-Holten	1,32	1,97
Staphorst	1,00	1,37
Steenwijkerland	1,53	2,30
Tubbergen	1,18	1,69
Twenterand	1,12	1,73
Wierden	1,20	1,99
Zwartewaterland	1,01	1,92
Zwolle	1,22	1,32
Totaal	1,31	1,73

Bron: Provincie Overijssel (bewerking Arcon), 2010

PM

>> Enschede is de gemeente met de laagste levensverwachting

4.11 Feit: Overijsselse ouderen hebben vaker fysieke aandoeningen maar minder vaak psychische aandoeningen dan jongeren

In tabel 3.7 is af te lezen dat iets meer vrouwen dan mannen een beperking en/of chronische aandoening hebben, respectievelijk 26% en 23%. Het hebben van een beperking en/of chronische aandoening neemt toe met de leeftijd van 15% bij 19-34 jarigen en 20% bij 35-49 jarigen tot 40% bij 50-64 jarigen. Eén op de drie 50-64 jarigen heeft een chronische aandoening ten opzichte van bijna één op de tien 18-34 jarigen. De enige aandoening waarbij dit leeftijdseffect niet opgaat, is een psychische aandoening. Deze aandoening komt het vaakst voor bij 18-34 jarigen (4% ten opzichte van 3% bij 35-49 en 50-64 jarigen).

Tabel 3.7 Beperking naar geslacht en leeftijd (%)*

	Totaal	Geslacht		Leeftijdscategorie		
		Man	Vrouw	18-34 jr	35-49 jr	50-64 jr
Geen beperking en/of chronische aandoening	76	77	74	85	80	61
Wel beperking en/of chronische aandoening	24	23	26	15	20	40
Lichamelijke beperking	4	4	4	2	3	6
Auditieve beperking (doof, slechthorend)	1	1	1	1	1	2
Visuele beperking (blind, slechtziend)	1	1	1	1	1	1
Verstandelijke beperking	1	1	1	1	0	0
Chronische aandoening	18	17	20	9	15	33
Psychische aandoening (o.a. ADHD, depressie)	3	3	3	4	3	3

* Totaalpercentage kan meer dan 100 zijn, vanwege respondenten die meerdere beperkingen hebben

Bron: Fit en gezond in Overijssel, Sportservice Overijssel, 2010

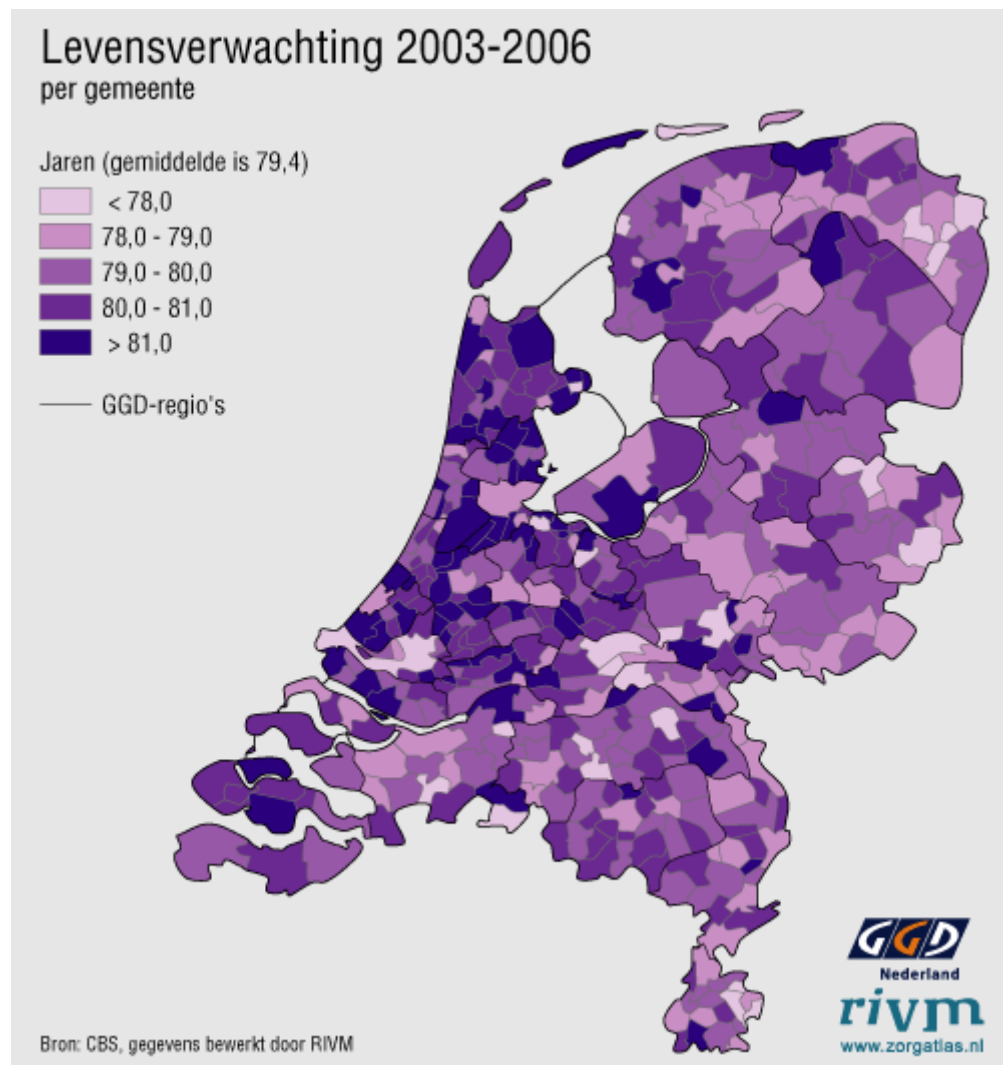
4.12 Feit: Steeds meer ouderen hebben een drankprobleem

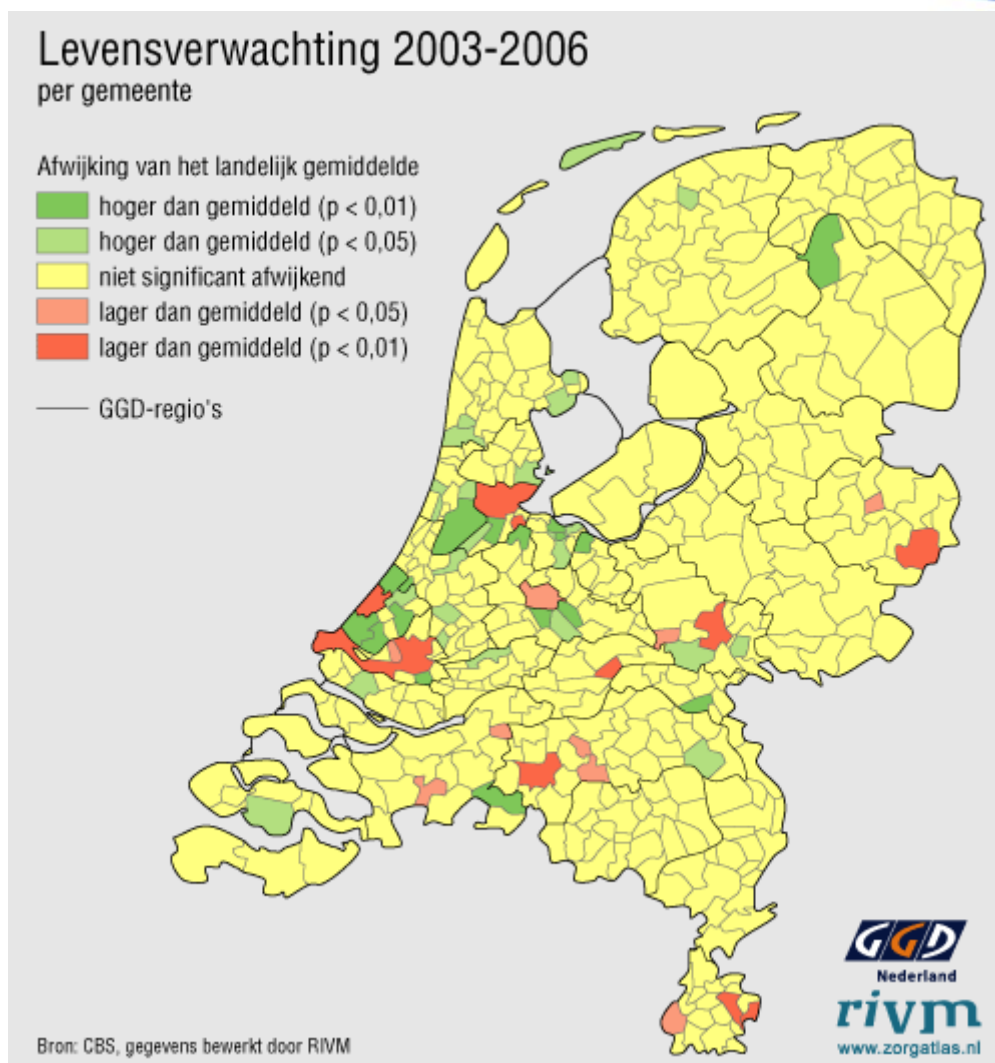
Uit onderzoek van het Trimbos Instituut blijkt dat het aantal 55-plussers met een drankprobleem sterk toeneemt. Inmiddels is bijna één op de 4 cliënten in de verslavingszorg een 55-plusser, in 1999 was dit nog één op de zeven. Toen waren er 3500 cliënten met alcoholproblemen, in 2008 zijn dit er meer dan 7500. Tweederde van die stijging vond plaats in de afgelopen 5 jaar. De problematiek onder 55-plussers is de afgelopen 10 jaar meer dan verdubbeld. De stijging onder senioren gaat naar verhouding sneller dan onder jongeren. Als gevolg van deze zorgwekkende signalen van de laatste jaren heeft het ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport het Partnership Vroegsignalering Alcohol gevraagd een protocol te ontwikkelen voor Spoedeisende Eerste Hulpafdelingen in ziekenhuizen. Vooral bedoeld voor het signaleren van alcoholproblematiek bij valincidenten. Maar ook bij andere klachten, die vaak samenhangen met overmatig alcoholgebruik, zoals maag- en darmklachten wordt doorgevraagd op het alcoholgebruik.

Bron: Trimbos Instituut, 2009

4.13 Feit: De levensverwachting in Enschede ligt onder het Nederlands gemiddelde

De gemiddelde levensverwachting in Nederland voor de periode van 2003 tot en met 2006 is 79,4 jaar. Opvallend is dat in het westen van het land de meeste gemeentes met een bovengemiddelde levensverwachting zijn te vinden, met uitzondering van de vier grote steden. Eemnes kent de hoogste levensverwachting, namelijk 88 jaar. De levensverwachting in de gemeentes Kerkrade, Vught, Arnhem en **Enschede** ligt duidelijk onder het Nederlandse gemiddelde. De patronen die in de kaart zijn te zien, gelden in grote lijnen ook voor de levensverwachting van mannen. Het patroon voor de levensverwachting van vrouwen wijkt daar enigszins van af. Om te kijken of de gemeten verschillen substantieel zijn, is ook een kaart beschikbaar met de significantieniveaus van de gemeentes.

Bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2010

5. Waarden

5.1 Feit: We gaan steeds positiever denken over ouderen

De plaats van de ouderen in de maatschappij is afhankelijk van denkbeelden van niet-ouderen en het zelfbeeld van ouderen. De denkbeelden van beide groepen zijn deels afhankelijk van elkaar. Het SCP deed onderzoek naar in hoeverre een aantal algemene kenmerken van mensen aan ouderen of aan jongeren worden toegeschreven:

Tabel 5.28 Mate waarin persoonskenmerken aan ouderen of jongeren worden toegeschreven door mensen van 35-80 jaar, naar leeftijdscategorie, 1995 (verticaal gepercenteerd)

		35-54 jaar	55-64 jaar	65-80 jaar	totaal
positieve kenmerken					
verantwoordelijkheidsgevoel	ouderen	67	71	67	68
	jongeren	1	2	1	2
	gelijk	32	27	32	30
goede manieren	ouderen	61	67	71	64
	jongeren	1	1	1	1
	gelijk	38	32	28	35
tevreden	ouderen	53	61	61	56
	jongeren	4	3	2	3
	gelijk	43	36	37	41
betrouwbaar	ouderen	34	38	33	35
	jongeren	1	2	1	1
	gelijk	65	60	66	64
waardevol voor de samenleving	ouderen	23	30	25	25
	jongeren	6	12	11	8
	gelijk	71	58	64	67
actief	ouderen	9	14	15	12
	jongeren	39	31	39	38
	gelijk	52	55	46	50
negatieve kenmerken					
zwak	ouderen	29	27	34	30
	jongeren	15	22	17	17
	gelijk	56	51	49	53
futloos	ouderen	25	20	23	24
	jongeren	31	36	34	33
	gelijk	44	44	43	43
eigenwijs	ouderen	19	16	19	18
	jongeren	26	33	26	27
	gelijk	55	51	55	55
ongeduldig	ouderen	11	15	13	12
	jongeren	57	62	54	57
	gelijk	32	23	31	31
egoïstisch	ouderen	7	10	9	8
	jongeren	47	46	38	45
	gelijk	46	44	53	47

Bron: SCP (CV'95)

Bron: SCP, Demografische en sociaal-culturele ontwikkelingen (1999)

Een meerderheid van de respondenten vindt dat er geen verschil is tussen ouderen en jongeren wanneer gevraagd wordt naar betrouwbaarheid, waarde voor de samenleving, zwakte en eigenwijsheid. Verantwoordelijkheidsgevoel, goede manieren en tevredenheid worden in sterkere mate aan ouderen toegeschreven dan aan jongeren. De kenmerken actief, futloos, ongeduldig en egoïstisch worden meer aan jongeren toegeschreven dan aan ouderen. Opvallend is dat de positieve kenmerken meer aan ouderen worden toegeschreven dan aan jongeren.

De leeftijdscategorie 55-80 jaar kent ouderen vaker goede manieren toe dan 35-54-jarigen dat doen. Deze categorie vindt vaker dat er geen verschil is tussen jongeren en ouderen op dit punt. Ook bij het kenmerk tevredenheid vinden 55-plussers vaker dat ouderen meer tevreden zijn dan jongeren, terwijl de 35-54-jarigen vaker vinden dat er geen verschillen zijn.

Opvallend is dat bij de positieve kenmerken de 35-54-jarigen vaker vinden dat er geen verschillen tussen jongeren en ouderen zijn dan de 55-plussers. Bij de negatieve kenmerken zijn de verschillen tussen de leeftijdscategorieën beperkt. Tevens komt uit de gegevens naar voren dat de 65-plussers minder vaak negatieve kenmerken aan jongeren toedelen dan de 55-64-jarigen. Wellicht ligt hieraan ten grondslag dat de eigen kinderen van 65-plussers, die het beeld van ouderen over jongeren ongetwijfeld kleuren, al wat ouder zijn dan die van 55-64-jarigen, waardoor het oordeel ook wat milder is.

De gegevens in tabel 5.28 laten tegelijkertijd zien dat de ouderen geen overdreven positief of negatief zelfbeeld hebben. De oordelen van ouderen over zichzelf wijken immers weinig af van de oordelen van de totale bevolking over de ouderen.

In 1987 is een vergelijkbaar onderzoek gedaan. Bij vergelijking van de gegevens (niet in de tabel) komt naar voren dat de beeldvorming over ouderen op de meeste punten positiever is geworden. In 1987 werden kenmerken vaker in gelijke mate aan jongeren en ouderen toegeschreven. In 1995 worden de positieve eigenschappen vaker aan ouderen toegekend en de negatieve eigenschappen vaker aan jongeren dan in 1987. De verschillen tussen de oordelen van elk van de leeftijdscategorieën zijn hierbij niet noemenswaardig veranderd. Op basis hiervan kan worden geconcludeerd dat het beeld van ouderen in de samenleving is verbeterd.

Bron: Demografische en sociaal-culturele ontwikkelingen voor senioren, SCP 1999

5.2 Mythe: Ouderen zijn negatiever ingesteld dan jongeren

In brede kringen wordt aangenomen dat mensen naarmate ze ouder worden ook een stuk chagrijniger worden. Het tegendeel is echter waar, zo blijkt uit onderzoek. Niet de oudjes, maar de jonge exemplaren hebben een heel negatieve kijk op het leven. Onderzoekers vroegen een groep met mensen tussen de 19 en 31 jaar oud en een groep met mensen tussen de 61 en 80 jaar oud om naar dezelfde foto's te kijken en zoveel mogelijk details op te slaan. Terwijl ze dat deden, werd hun hersenactiviteit gemeten. Toen de onderzoekers de resultaten bestudeerden, bleek dat de ouderen en jongeren de foto's met een gelukkig tafereel heel anders verwerkten. Bij de ouderen was er een sterke connectie tussen het deel van de brein dat emoties verwerkt en het deel dat betrokken is bij het opslaan van herinneringen. Bij de jongeren was die connectie veel minder duidelijk. Bij de foto's met een minder gelukkig tafereel reageerden de beide groepen hetzelfde. De onderzoekers concluderen dan ook dat ouderen gelukkige momenten veel sneller in hun geheugen opslaan dan jonge mensen dat doen. Daaruit vloeit voort dat ouderen zich eerder de goede en mooie tijden herinneren dan de slechte momenten. Ze zien het leven dus in tegenstelling tot de jongeren door een roze bril.

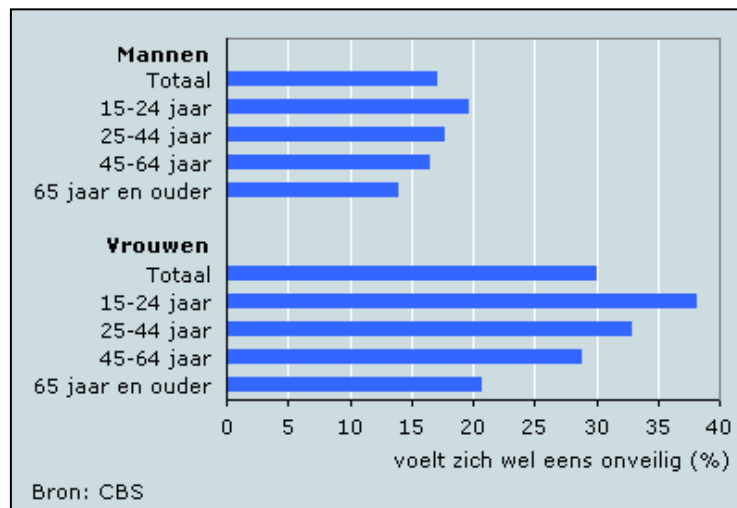
Bron: Scientias 2010

5.4 Mythe: Ouderen voelen zich minder veilig dan jongeren

Uit cijfers van het CBS uit 2006 blijkt dat bijna een kwart van de Nederlanders van 15 jaar en ouder voelt zich wel eens onveilig. Dit geldt vooral voor jongeren en vrouwen. De gevoelens van onveiligheid zijn het grootst in sterk verstedelijkte gebieden. Begin 2006 gaf 24 procent van de bevolking (15-plus) aan zich wel eens onveilig te voelen. Ongeveer een derde van de jongeren onder de 25 jaar gaf aan zich wel eens onveilig te voelen. Van de 65-plussers zei iets minder dan een vijfde zich onveilig te voelen.

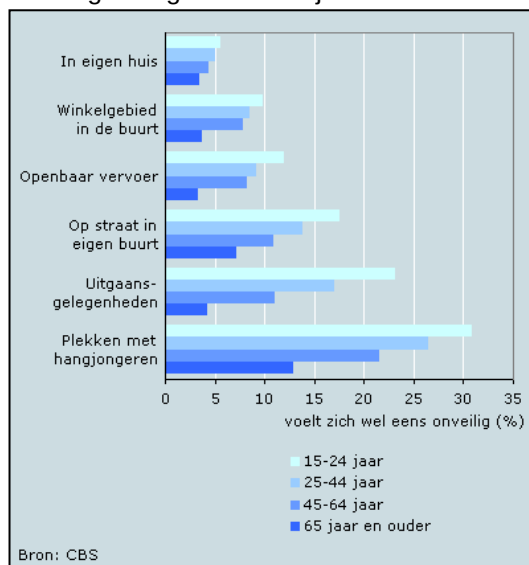
Vrouwen voelen zich vaker onveilig dan mannen. Dit geldt voor alle leeftijdsgroepen. Jonge vrouwen voelen zich ongeveer twee keer zo vaak onveilig als jonge mannen. Vooral voor vrouwen geldt dat de onveiligheidsgevoelens sterk afnemen met de leeftijd. Jonge vrouwen voelen zich bijna tweemaal zo vaak onveilig als vrouwen boven de 65.

Onveiligheidsgevoelens naar geslacht en leeftijd, 2006

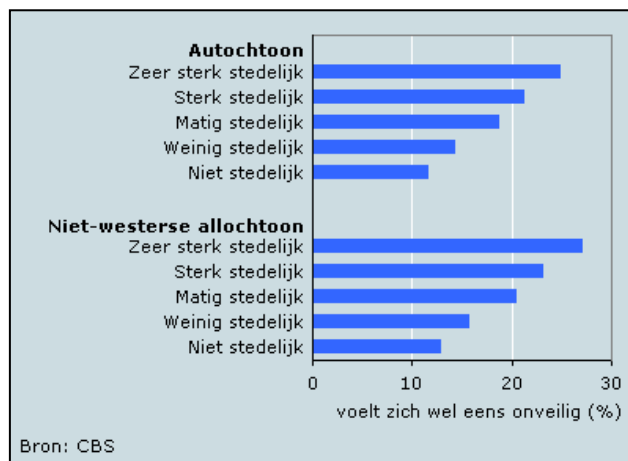

Op plekken waar groepen jongeren rondhangen, voelt men zich relatief vaker onveilig dan op andere locaties zoals rondom uitgaansgelegenheden, op straat of in het winkelcentrum in de eigen buurt, in het openbaar vervoer. Dit geldt voor iedere leeftijd en voor vrouwen en mannen. Jongeren voelen zich op al deze plekken vaker onveilig dan ouderen en vrouwen vaker dan mannen.

Onveiligheidsgevoelens bij vrouwen naar situatie, 2006:

In zeer sterk stedelijke gebieden zijn de onveiligheidsgevoelens van de bewoners het sterkst: een op de drie personen voelt zich hier wel eens onveilig. In niet-stedelijke gebieden ligt dit percentage ongeveer twee keer zo laag.

Onveiligheidsgevoelens, 2006 (gecorrigeerd voor leeftijd en geslacht):

Een derde van de niet-westerse allochtonen voelt zich wel eens onveilig tegen ruim een vijfde van de autochtonen. Uit analyse blijkt dat dit komt doordat allochtonen relatief vaker in de (zeer) sterk stedelijke gebieden wonen, waar onveiligheidsgevoelens vaker voorkomen. Binnen dezelfde buurten voelen allochtonen en autochtonen zich vrijwel even vaak onveilig.

Bron: CBS, 2006

5.5 Feit: In het landelijke gebied voelt men zich het veiligst

Inwoners van Overijssel voelen zich veilig in hun eigen buurt. Slechts 1% van de ondervraagden geeft aan in de eigen buurt of woonomgeving vaak bang te zijn. Dit percentage ligt 's avonds iets hoger: 2% geeft aan dan vaak bang te zijn. In het centrum van de eigen woonplaats voelt 6% van de Overijsselaars zich 's avonds vaak onveilig.

Opvallend is dat de cijfers van de Provincie Overijssel uitwijzen dat ouderen zich minder veilig voelen dan jongeren: van de mensen boven de 55 geeft 10% aan 's avonds in het centrum van de eigen woonplaats vaak bang te zijn. Dit is anders dan bij bovenstaande landelijke cijfers van het CBS, waaruit bleek dat ouderen zich juist minder vaak onveilig voelen dan jongeren. Opvallend is het verschil tussen Overijsselaars in het stedelijke en het landelijke gebied. In het landelijke gebied geeft men aan zich aanzienlijk veiliger te voelen. Verder valt op dat ook het opleidingsniveau een rol speelt bij hoe veilig men zich voelt. Over het algemeen geldt dat hoe hoger men is opgeleid, hoe veiliger men zich voelt.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

5.6 Feit: Ouderen zijn wijzer in sociaal opzicht

Ouder en wijzer worden. Het bestaat echt, zo blijkt uit wetenschappelijk onderzoek. Toch worden bejaarden niet spontaan filosofen en zijn ze ook niet plots in staat om met de computer om te gaan. Nee: ze worden heel selectief wijs. Vooral op het gebied van sociale conflicten en veranderingen laten ze jongeren glansrijk achter zich.

In tegenstelling tot jongeren en mensen op middelbare leeftijd erkennen ouderen sneller dat er sprake is van onzekerheden en veranderingen en dat mensen verschillende waarden en visies hebben, zo blijkt uit een onderzoek van Richard E. Nisbett. "Het effect van ouder en wijzer worden speelt binnen elke sociale klasse, ongeacht opleiding en IQ," merkt de 68-jarige Nisbett op. Met name in het analyseren en oplossen van sociale problemen zijn de ouderen een kei. "Ik hoop dat onze resultaten mensen aanmoedigen om aan te nemen dat ouderen een bijdrage kunnen leveren door mee te denken over sociale problemen."

De onderzoekers verzamelden 247 mensen. De proefpersonen werden in verschillende groepen ingedeeld: 25 tot 40 jaar, 41 tot 59 jaar en 60-plussers. Alle proefpersonen kregen een fictief sociaal conflict voorgelegd dat zich in het buitenland afspeelde. Ze moesten aangeven hoe zij dachten dat dit conflict zou eindigen. Vervolgens werden alle voorspellingen becijferd op basis van verschillende kenmerken: het zoeken naar een compromis, flexibiliteit, het zoeken naar een oplossing en het erkennen van andere visies.

In een tweede en derde ronde werd het experiment nog eens met andere mensen herhaald. In de laatste ronde werd onder meer aan wetenschappers en geestelijken gevraagd de uitkomst van een conflict te voorspellen. Door hen bij het onderzoek te betrekken, kon worden uitgesloten dat het opleidingsniveau en de plaats op de sociale ladder een rol speelde in dit verhaal.

De onderzoekers verwachtten dat de wijsheid naarmate de mensen ouder werden, zou toenemen, maar waren verbijsterd toen ze zagen hoe wijs de bejaarden werden. Volgens de onderzoekers bewijst het onderzoek hoe belangrijk het is om ouderen bij het maatschappelijke leven te blijven betrekken. Ook het creëren van werkplekken voor ouderen wordt door de resultaten aangemoedigd.

Bron: Scientias 2010

5.7 Feit: Oudere vrouwen worden depressiever, oudere mannen worden meer content

Vrouwen van boven de vijftig voelen zich naarmate ze ouder worden steeds eenzamer en depressiever. Oudere mannen gaan zich juist meer content voelen, vooral nadat ze met pensioen zijn gegaan. De tevredenheid over het leven en de kwaliteit van leven verslechtert onder ouder wordende vrouwen sterk, ontdekten onderzoekers van het University College London. Zij volgden 11.000 Engelse mannen en vrouwen die vijftig jaar of ouder waren en hielden dat zeven jaar vol. Zij keken niet alleen naar het welzijn, maar ook naar financiële omstandigheden en sociale contacten.

Zo n 18,7 procent van de vrouwen ontwikkelde depressieve symptomen. Onder de mannen was dat slechts 11,5 procent. “Vrouwen die 75 jaar of ouder zijn, voelen zich in het bijzonder heel slecht,” zo staat in het onderzoek te lezen. “Ze vertonen veel depressieve symptomen, zijn ontevreden met hun leven, hebben een slechte kwaliteit van leven en voelen zich heel erg alleen.” Mannen die 65 jaar of ouder zijn, doen het een stuk beter. Zij voelen zich opvallend genoeg zelfs beter dan mannen die in de bloei van hun leven zijn. De onderzoekers suggereren dat vrouwen zich geïsoleerder voelen wanneer de kinderen het huis uit gaan en ze hun man en vrienden verliezen. Vrouwen steunen daarnaast meer op sociale contacten. Mensen tussen de 50 en 64 die regelmatig contact hadden met hun familieleden en vrienden hadden 13,1 procent kans op depressieve symptomen. Mensen die onregelmatig en weinig contact met anderen hadden, bleken 17,9 procent kans op een depressie te hebben.

Bron: Nu.nl, 2010

Bron: BBC News, 2010

5.8 Feit: Ouderen krijgen een goed gevoel van jongeren

Sommige ouderen kunnen zich enorm opwinden over de levensstijl en het gedrag van jongeren. Dit deugt niet. Dat ging vroeger wel anders. En ginds is toch ongehoord. Uit onderzoek blijkt nu waarom deze ouderen zich zo aangetrokken voelen tot slecht nieuws en geweeeklaag over anderen (lees: de jeugd van tegenwoordig): ze voelen zich er een stuk beter door.

Na afloop van het onderzoek bleek dat de ouderen vaker op de negatieve artikelen over jongeren klikten. Negatieve verhalen over hun eigen leeftijdsgroep klikten ze niet vaker dan normaal aan. Jongere mensen voelden zich daarentegen sterk aangetrokken tot nieuws over andere jongeren en hadden daarbij een voorliefde voor positief nieuws. Ze hadden echter weinig interesse in de verhalen over ouderen. Hierbij maakte het niet uit of een artikel positief of negatief was.

Uit de enquête bleek dat de jongere mensen geen groter zelfrespect hadden gekregen door wat ze hadden gelezen. De ouderen daarentegen wel. Het lijkt erop dat zij zich op hun leeftijd en met de negatieve verhalen over jongeren in het achterhoofd gewoon een stuk beter voelen.

“Onze resultaten versterken het argument dat mensen de media gebruiken om hun sociale identiteit te verhogen,” meent onderzoeker Silvia Knobloch-Westerwick. “Oudere en jongere mensen hebben verschillende doelen wanneer ze de media gebruiken en dat kun je zien aan wat ze lezen.”

Jongeren zijn nog minder zeker over hun eigen identiteit en lezen liever over andere jongeren. Zo kunnen ze zien hoe zij hun leven leiden. Ouderen zijn een stuk zekerder van hun identiteit, maar voelen zich in een maatschappij die vooral gericht is op jonge mensen misschien wat minderwaardig. En dus gebruiken zij de media op een heel andere manier, zo concluderen de onderzoekers.

Bron: Scientias 2010

5.9 Feit: Ouderen hebben minder stress

Na de magische leeftijd van vijftig jaar zijn mensen minder gestrest en neemt de vrolijkheid toe. Dit blijkt uit een analyse van 340.000 volwassenen. Zij vulden een vragenlijst in hoe ze zich 'gisteren' voelden. De conclusie komt overeen met die van eerdere studies. Uit het telefonische onderzoek van twee Amerikaanse organisaties blijkt dat ouderen steeds positiever in het leven staan. Des te ouder iemand is, des te minder stress diegene heeft. Op vijftigjarige leeftijd heeft 42 procent van de ondervraagde mensen veel last van stress. Op 58-jarige leeftijd is dit percentage gedaald naar 35 procent. Vervolgens daalt het verder: 29 procent bij 62-jarigen, twintig procent bij 70-jarigen.

Volgens de onderzoekers maken vrouwen zich drukker dan mannen. Vrouwen voelen zich vaker verdrietig en hebben meer last van stress.

Het onderzoek bevestigt eerdere studies over de voldoening die leven geeft. Mensen worden over het algemeen positiever na hun vijftigste. Het telefonische onderzoek vond plaats in 2008. De onderzoekers denken niet dat de economische terugval invloed heeft gehad op de uiteindelijke resultaten.

Bron: Scientias 2010

6. Ouderen en Techniek

6.1 Mythe: Senioren zijn online minder actief dan tieners

Senioren van SeniorWeb, een van de grootste seniorwebsites in Nederland, internetten net zo vaak als tieners. Dat blijkt uit onderzoek van het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) in samenwerking met SeniorWeb, dat zo'n 75.000 actieve leden telt. 58 procent van de ondervraagde senioren (vijftigplussers) geeft aan dagelijks meerdere malen online te zijn, bij tieners is dit 61 procent. Enkele interessante bevindingen:

- Senioren geven sterk de voorkeur aan mailen (96 procent), bij tieners is dit 82 procent.
- Gewoon wat surfen op internet doen beide groepen eens of vaker per week: 76 procent van de tieners en 60 procent van de senioren.
- Tieners besteden hun tijd het liefst aan msn'en (95 procent) terwijl slechts 25 procent van de SeniorWeb senioren msn't.
- Voor beide doelgroepen geldt dat vrouwen vaker msn'en dan mannen.
- Een andere typische tieneractiviteit is het downloaden van muziek, 71 procent doet dit wekelijks of vaker. Bij senioren is dit wat minder, namelijk 25 procent.

Het belang van senioren op het web was al eerder aangetoond in onderzoek uit 2007. Senioren bleken, volgens dat onderzoek, de snelst groeiende groep internetgebruikers te zijn. In het jaar 2005 bracht een senior 2,1 uur per week door achter de computer. Afgelopen jaar groeide dat met 48 procent tot 3,1 uur.

Bron: Emerce, 2007

6.2 Feit: Vier van de tien internetters tussen 50 en 65 jaar bezoekt sociale netwerken

Ouderen zijn ruimschoots vertegenwoordigd op sociale netwerken. Van de internetters tussen de 50 en de 65 jaar bezoekt zo'n vier op de tien een sociaal netwerk zoals Hyves of Facebook. Het is een groep die meer openstaat voor nieuwe hobby's en nieuwe contacten. Grootste verschil met ouderen die niet op sociale netwerken zijn vertegenwoordigd is hun optimisme over de toekomst. Zij zien de jaren die ze nog voor zich hebben als ruimschoots voldoende om nieuwe kansen te benutten. Dat betoogde bijzonder hoogleraar Dirk Sikkels in zijn voordracht over ouderen op sociale media. Hij baseerde zich hierbij op wetenschappelijk onderzoek onder zo'n 3000 deelnemers aan het Consumentenpanel van Route 50Plus. Op Hyves zijn 700.000 mensen tussen de 50 en 65 jaar actief. Zij bezoeken de sociale netwerksite bijna 15 keer per maand gedurende 9 minuten en bezoeken in die tijd gemiddeld 17 pagina's. De bezoekfrequentie ligt daarmee lager dan die van jongeren, maar de intensiteit van het bezoek is wel hoog. Ouderen zetten ook communities op, bijvoorbeeld rondom hun familie. Dit vertelde Judith Hordijk, Brand Insight Manager bij Hyves.

Bron: Route50plus, 2010

6.2 Feit: Door thuishetchnologie kunnen mensen steeds langer thuis wonen

De meeste senioren willen zo lang mogelijk thuis kunnen blijven wonen. Een manier om dat mogelijk te maken, ook als mensen zorg nodig hebben, is door middel van technologische aanpassingen in de woningen van senioren. Denk aan aanpassingen op het gebied van veiligheid, comfort, zorg en controle. Voor dit soort technologische aanpassingen wordt vaak de term domotica of thuishetchnologie gebruikt. Thuishetchnologie omvat alle apparatuur en infrastructuur in en rondom woningen, die elektronische informatie gebruikt voor het meten, programmeren en controleren van functies voor de bewoners en service providers. Voorbeelden van thuishetchnologie zijn onder andere

- personen alarmering
- elektronische deuren
- automatisch aangaan van lichten
- keuken apparatuur dat automatisch uitgaat

Senioren kunnen zich door thuishetchnologie veiliger voelen in hun eigen huis en het kan hun onafhankelijkheid vergroten.

6.3 Feit: Ouderen hebben een positieve houding tov thuishetchnologie maar voelen geen urgentie het aan te schaffen

Het onderzoeksbureau van thuishetchnologie bedrijf USUS heeft onderzoek gedaan naar de mate en snelheid waarin ouderen thuishetchnologie in gebruik nemen en wat er meespeelt in de beslissing. Enkele conclusie uit dit onderzoek:

- De zichtbaarheid heeft geen negatieve invloed op de adoptie van thuishetchnologie.
- De theorie geeft aan dat senioren zich kunnen schamen voor producten die hun handicap communiceren naar anderen en deze daarom niet willen adopteren. Dit is niet het geval met thuishetchnologie. Senioren zijn blij dat ze met de technologie langer zelfstandig kunnen blijven.
- Sociale invloeden lijken niet zo'n heel grote rol te spelen in de adoptie. Theorie geeft aan dat wanneer sociale invloeden toenemen senioren eerder geneigd zijn te adopteren. Wat betreft thuishetchnologie willen senioren hun eigen beslissing maken. Het zou kunnen zijn dat wat betreft hun gezondheid en woonomgeving senioren hun eigen beslissing willen maken en sociale invloeden daarom niet veel invloed hebben op de adoptie.
- De technologie creëert veiligheid op verschillende manieren. Het inbraakalarm voorkomt inbrekers, het brandalarm waarschuwt wanneer er brand is, het persoonlijke alarm kan gebruikt worden als men valt en de videofoon zorgt ervoor dat senioren zien wie er bij de voordeur staat. Ook de positieve houding ten opzichte van de technologie wordt grotendeels gecreëerd door veiligheid.
- Wat ook sterk naar voren kwam is een gebrek aan gevoel van urgentie. Een positieve houding ten opzichte van thuishetchnologie betekent niet dat senioren de technologie ook adopteren. Zowel in het begin als aan het einde van het adoptieproces geven de meeste senioren aan alleen te zullen adopteren wanneer dat nodig is. Ze voelen zich gezond genoeg en zullen alleen adopteren als hun gezondheid achteruit gaat of wanneer ze ziek worden. *'Als ik ouder en hulpbehoevend wordt'*.

Bron: Senioren & thuishetchnologie, Ususconcepts, 2010

7. Vergrijzing en werk

7.1 Feit: De grijze druk neemt toe tot 2040

Een term die veel gehoord wordt in de discussie over vergrijzing is 'grijze druk'. Met grijze druk wordt bedoeld de verhouding tussen het aantal ouderen en de potentiële beroepsbevolking. In 2009 was de grijze druk 25 %, dat wil zeggen dat er 25 65plussers waren per 100 potentiële arbeidskrachten (20-64 jarigen). Tot aan 2040 zal de grijze druk oplopen tot 49%, wat eigenlijk wil zeggen dat dan voor iedere vijfenzeftig plusser er twee potentiële arbeidskrachten zijn. Na 2040 heeft de vergrijzing in Nederland haar piek bereikt en zal de grijze druk weer afnemen.

(Bron: Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2010)

Een aantal argumenten waarom de toenemende grijze druk niet gelijk een probleem oplevert:

- In de eerste afhankelijke levensperiode (van 16-20 jaar) was de samenleving ook in staat onderdak, kleding en onderwijs te geven aan deze mensen. En de economie zal over twintig jaar ook groter dan zo'n 50 jaar geleden.
- De grijze druk gaat uit van een homogene groep 65 plussers die niet meer werkt en geen inkomen krijgt en geld kost. Maar steeds meer 'gepensioneerden' kunnen en willen doorwerken.
- Naast het feit dat ouderen langer door kunnen werken is het ook mogelijk dat mensen op jongere leeftijd aan het werk gaan (al dan niet in combinatie met een omscholing op latere leeftijd)
- Het betalen van pensioenen is niet zozeer omstreden door een gebrek aan geld, maar door politieke keuzen: waarop gaan we bezuinigen en waarom?
- Gepensioneerden besteden vaak een groot deel van hun pensioen, waardoor de economie juist gestimuleerd wordt.

Een beter indicator zou dus zijn het aantal niet-werkenden ten opzichte van het aantal werkenden in de samenleving. En die verhouding is de laatste decennia steeds afgenomen.

Bron: Werkplaats Biopolitiek, 2006

7.2 Feit: Ouderen doen veel vrijwilligerswerk

Het SCP heeft berekend dat in 2001 de economische waarde van vrijwilligerswerk in Nederland ruim 8 miljard euro was. De verwachting is dat in de toekomst vrijwilligerswerk zich meer gaat concentreren rond ouderen. In 2001 kwam bijna de helft van het aantal uren vrijwilligerswerk voor rekening van de groep 55-74 jarigen. Het ging om 324 miljoen uren en ongeveer 4 miljard euro. Eenderde van de senioren (55-74 jaar) doet zes uur per week aan vrijwilligerswerk. Het aantal uren besteed aan kerkgenootschappen neemt overigens af.

Het aandeel senioren (vijfenzeftig plussers) dat mantelzorger is neemt toe. In 1991 was dat nog 9,9 % en in 2003 was het 12,9 %. De verwachting is dat het aandeel senioren onder de mantelzorgers alleen maar toe neemt. Een onzekerheid hierbij is dat de arbeidsparticipatie bij vrouwen ouder dan 55 momenteel stijgt, dat kan ten koste gaan van de mantelzorg.

Ook besteden veel ouderen tijd aan oppassen op de kleinkinderen: in 1980 besteedden 50 plussers nog 2,6 uur per week en in 2000 5,6 uur per week aan oppassen. Ruim 60% van de kinderen krijgt hulp van de ouders bij de opvang van de kleinkinderen (gemiddeld 2 dagen per week, of 12 uur per week). De formele kinderopvang kost 12 miljard euro per jaar. Daarnaast is het oppassen van de grootouders vaak een voorwaarde voor vrouwen om te gaan werken en verhoogt het dus de arbeidsparticipatie.

Bron: SVWO ARCON, 2010

7.3 Feit: Ouderen worden steeds hoger opgeleid

Als gevolg van de groei van de onderwijsdeelname in het verleden neemt het opleidingsniveau van ouderen geleidelijk toe. Vooral het opleidingsniveau van de oudere mannen is sterk toegenomen en het verschil tussen oudere mannen en vrouwen is groter geworden in de afgelopen vijftientig jaar.

Het opleidingsniveau van ouderen zal naar verwachting aanzienlijk stijgen in de komende dertig jaar. In het jaar 2030 zal nog maar een op de tien ouderen niet meer dan basisonderwijs gevolgd hebben, terwijl naar verwachting een op de vier ouderen (mannen 28%, vrouwen 22%) hoger onderwijs heeft gevolgd. Het aantal oudere vrouwen met een lbo/mavo- opleiding zal aanvankelijk nog toenemen, maar later weer dalen als de stijging van het niveau zich nog uitsluitend op hogere niveaus voltrekt. Bij de oudere mannen is dat punt al bereikt.

Ook in het jaar 2030 zullen oudere vrouwen nog altijd een opleidingsachterstand hebben op oudere mannen, maar die achterstand zal wel geringer zijn. Deze ontwikkeling naar meer gelijkheid tussen oudere mannen en vrouwen volgt op een periode waarin de ongelijkheid juist toenam (vergelijk table 5.2). Dit patroon - eerst een toenemend en daarna weer afnemend verschil - is een echo van eenzelfde ontwikkeling in het jeugdonderwijs sinds de Tweede Wereldoorlog. Bij de oudere mannen treedt er na 2020 een afvlakking van de stijging van het opleidingsniveau op.

Tabel 5.3 Opleidingsniveau van de bevolking van 55 jaar en ouder, 1995-2030, naar geslacht (in procenten) ^a					
	1995	2000	2010	2020	2030
mannen					
lager	24	21	15	12	10
lbo/mavo	21	21	21	20	20
havo/vwo/mbo	37	38	40	41	42
hbo/wo	18	20	24	27	28
totaal	100	100	100	100	100
vrouwen					
lager	43	36	25	16	11
lbo/mavo	29	32	33	29	24
havo/vwo/mbo	19	22	29	36	42
hbo/wo	9	10	14	19	22
totaal	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

^a Exclusief bevolking in tehuizen.

Bron: CBS (EBB'96 en '97; EBB-ouderen'96 en '97) bevolkingsprognose; SCP (prognose 2000-2030)

7.4 Onzeker: De arbeidsproductiviteit neemt af naarmate men ouder wordt

Een cruciale veronderstelling is dat de productiviteit vanaf een bepaalde leeftijd afneemt terwijl het loon blijft stijgen, waardoor oudere werknemers erg duur zijn. De productiviteit van individuele werknemers is echter erg moeilijk te meten, zodat de afnemende productiviteit eerder een veronderstelling dan een feit is. Uit onderzoek is weliswaar bekend dat de fysieke vermogens

vanaf een bepaalde leeftijd afnemen (Skirbekk, 2004), maar voor het gros van de werkenden in een kennis- en diensteneconomie zijn die niet of nauwelijks relevant. Cognitieve en sociale vaardigheden spelen een veel grotere rol en daarvan staat allerm minst vast dat zij voor het 65e jaar verminderen.

Als het loon van werknemers blijft stijgen naarmate zij ouder zijn, zou dat juist een aanwijzing kunnen zijn dat hun productiviteit nog steeds stijgt. Anders dan economen suggereren, zijn werkgevers op grond van de cao namelijk niet verplicht om werknemers tot hun pensioen ieder jaar een extra loonsverhoging, naast de generieke initiële loonsverhoging, te betalen. De loonschalen in cao's omvatten veelal niet meer dan tien tot twaalf jaarlijkse periodieken.

Als men niettemin uit wil gaan van de situatie waarin de productiviteit van sommige oudere werknemers daalt, is het uit theoretisch oogpunt maar zeer de vraag of het wenselijk is dat zij worden ontslagen en een andere baan gaan zoeken. Naarmate men langer bij hetzelfde bedrijf of dezelfde instelling werkt, doet men meer bedrijfsspecifieke kennis en ervaring op. Deze competenties zijn alleen van waarde voor

de huidige werkgever, in tegenstelling tot algemene kennis en ervaring, die ook bij andere soorten werk van nut zijn. Zelfs als iemands productiviteit daalt zal hij, vanwege die bedrijfsspecifieke competenties, bij de huidige werkgever doorgaans productiever zijn dan bij een andere werkgever. Er vindt dan verspilling van productieve vermogens plaats als men gedwongen wordt een andere baan te zoeken.

Bron: De arbeidsmarkt van ouderen, De Beer & Van Bakkum (2010)

7.5 Feit: Nederlandse werkgevers zien vergrijzing vaker als een probleem dan hun Zuid-Europese collega's

Het NIDI onderzocht in 2006 of er verschillen waren in hoe werkgevers in Nederland, Groot-Brittanie, Spanje en Griekenland aankijken tegen de vergrijzing. Wat opvalt is dat Nederlandse werkgevers vergrijzing als een probleem zien en weinig optimistisch zijn over oudere werknemers. Daarbij heerst vaak de gedachte dat oudere werknemers het verdiend hebben om van hun oude dag te genieten en plaats moeten maken voor jongeren, zodat die ook een kans krijgen. De Britten zagen de vergrijzing van de arbeidsmarkt ook wel als een probleem, maar nemen vaker maatregelen om mensen langer aan het werk te houden dan Nederlanders. In Spanje en Griekenland beschouwen werkgevers het vooruitzicht van meer oudere werknemers helemaal niet als problematisch.

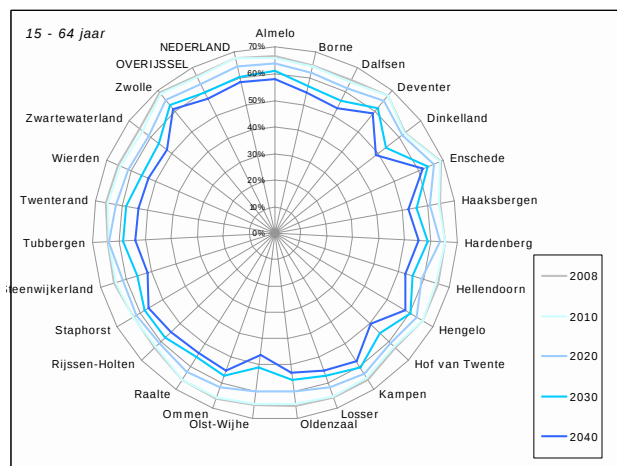
Tot slot twee tabellen om te laten zien hoe verschillend werkgevers in Nederland en Groot-Brittanie over oudere werknemers denken. De Nederlandse werkgevers ervaren grotere tegenstellingen tussen werknemer van 35 jaar en jonger en 50 jaar en ouder.

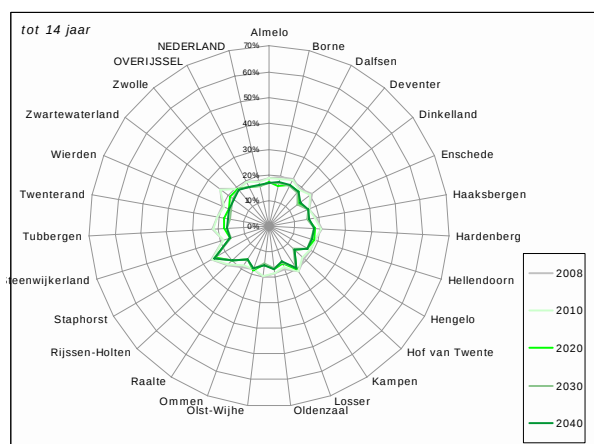
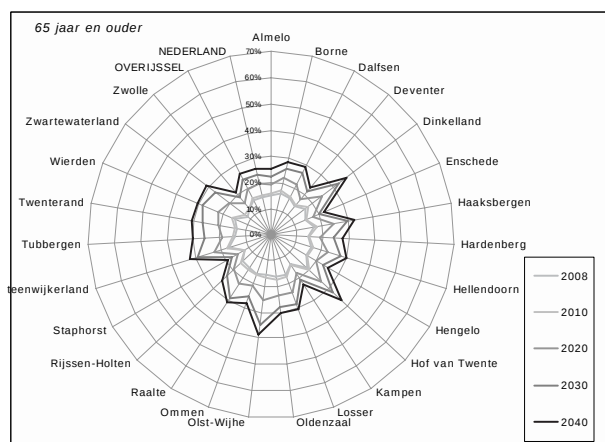
Percentage of employers that consider characteristics applicable or strongly applicable to workers younger than 35 and workers 50 years and older ^a			
<i>The Netherlands</i>			
(Strongly) applicable	Workers 35 years and younger	Workers aged 50 years and over	Difference
Social skills	26	76	50
Reliability	41	88	47
Commitment to the organisation	39	83	44
Accuracy	34	77	43
Customer-oriented skills	47	73	26
Mental capacity	62	40	-22
Productivity	77	40	-37
Creativity	66	25	-41
Flexibility	73	24	-49
Willingness to be trained	86	9	-77
Physical capacity	87	9	-78
New technology skills	92	8	-84

The United Kingdom

(Strongly) applicable	Workers 35 years and younger	Workers aged 50 years and over	Difference
Social skills	55	89	34
Reliability	54	96	42
Commitment to the organisation	44	92	48
Accuracy	65	88	23
Customer-oriented skills	62	87	25
Mental capacity	80	79	-1
Productivity	73	82	9
Creativity	70	61	-9
Flexibility	70	70	0
Willingness to be trained	90	54	-36
Physical capacity	91	55	-36
New technology skills	90	38	-52

Bron: Grijswaarden. SCP, 2008

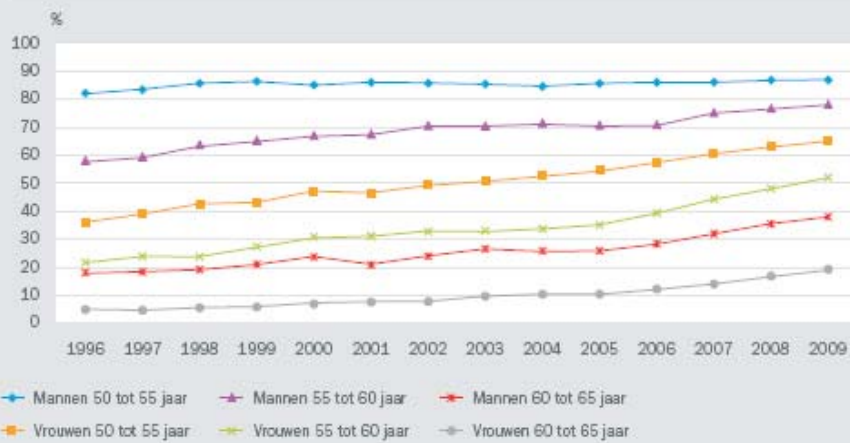

7.7 Feit: Steeds meer ouderen blijven werken

De gemiddelde Nederlander gaat steeds later met pensioen. Daarnaast daalt het percentage 50-plussers buiten de beroepsbevolking, blijkt uit onderzoek van TNO. Doordat ouderen langer aan het werk blijven, loopt de gemiddelde leeftijd waarop mensen met pensioen gaan op. Het aandeel 50 tot 65-jarigen dat geen deel uitmaakt van de beroepsbevolking, blijft dalen. Vooral het percentage 60-plussers dat behoort tot de niet-beroepsbevolking is sterk afgenomen. Daarnaast is het aandeel zowel onder 50 tot 55-jarigen als onder 55 tot 60-jarigen in nog geen 15 jaar tijd bijna gehalveerd. Steeds meer ouderen blijven dus aan het werk. In 2007 was de gemiddelde pensioenleeftijd 62 jaar. Dit geldt overigens niet voor iedereen. Zelfstandige ondernemers gaan gemiddeld later met pensioen (66 jaar) dan ambtenaren of mensen in de zorg (61 jaar). Van alle vrouwen tussen de 60 en 65 jaar werkte in 1996 ongeveer vijf procent. Tegenwoordig is dit aandeel gestegen naar twintig procent. Ook de groep werkende vrouwen van 50 tot 55 jaar is in dertien jaar tijd explosief gestegen: van 37 procent naar 65 procent. En vergeet ook niet de mannen tussen de 60 en 65 jaar: van bijna 20 procent in 1996 naar bijna 40 procent in 2009. Als de AOW-leeftijd ooit naar 67 jaar gaat, dan zal de netto arbeidsparticipatie van ouderen waarschijnlijk nog verder stijgen.

Figuur 7.5 Netto arbeidsparticipatie van 50–64 jarige mannen en vrouwen, 1996–2009

Bron: CBS, EBB

Bron: Scientias 2010

8. Vergrijzing en inkomen

8.1 Feit: Ouderen krijgen een steeds hoger inkomen

Onderstaande figuur geeft de ontwikkeling van het gemiddelde huishoudensinkomen ⁶weer voor 65-plussers en degenen die jonger zijn. Vanaf een plateau medio jaren negentig stijgt het gemiddelde inkomen van de 65-plussers gestaag. De economische neergang na 2003 lijkt aan de gemiddelde inkomens van deze groep voorbij te zijn gegaan. De hoogte van de aow wordt bepaald door beleidsmatige ingrepen. Deze zijn vanaf 1995 gunstig geweest voor de gepensioneerden. Daarnaast beslissen afzonderlijke pensioenfondsen over eventuele indexatie. Bovendien komen er elk jaar nieuwe cohorten 65-plussers bij die – waar- schijnlijk, gezien de afname van de witte vlekken – weer een beter pensioen hebben dan hun voorgangers, en neemt door sterfte het aandeel af van degenen die zonder of van een kleiner pensioen moesten rondkomen.

De inkomensontwikkeling van de mensen beneden de 65-jarige leeftijd vertoont, zeker na 2000, een veel onregelmatiger patroon. In deze groep vinden veel meer dynamische veranderingen plaats (echtscheiding, huishoudensvorming, arbeids- ongeschiktheid, werkloosheid). De piek in 2001 lijkt te zijn veroorzaakt door de belastingherziening. De overheid heeft toen onder meer de arbeidskorting aanmerkelijk verhoogd. Het verschil in het gemiddelde inkomen tussen 65-plussers en 65-minners bereikte in dat jaar een maximum.

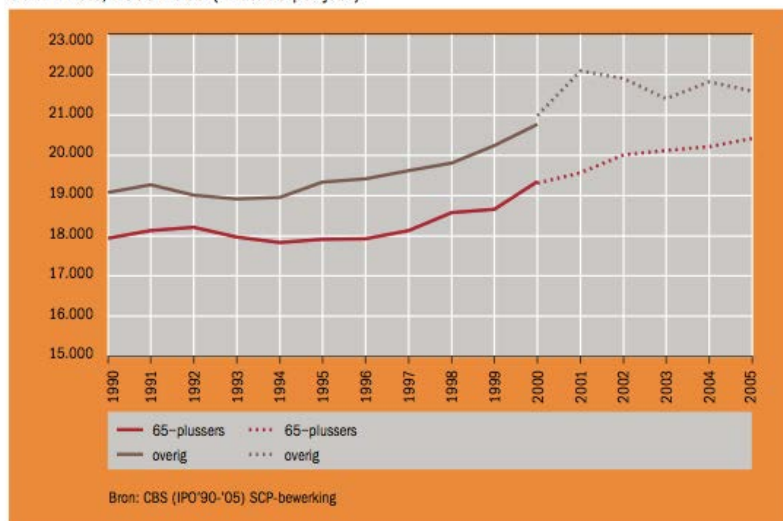
⁶ In het vervolg van dit hoofdstuk wordt het inkomen gezien als het saldo van een potentieel groot aantal (positieve en negatieve) componenten. Het loon, de bruto- uitkering, de huurwaarde, de rente, enzovoort, worden bij het inkomen opgeteld. Ervan afgetrokken worden belastingen en premies. Bij elkaar gaat het om tiental- len bronnen. Hiermee is niet gezegd dat deze voor iedereen relevant zijn. Voor een gegeven persoon kan de hoogte van de meeste bronnen heel wel gelijk aan nul zijn.

Een aantal van die inkomensbronnen wordt niet zozeer aan personen als wel aan huishoudens toebedeeld. De bijstandsuitkering behoort hiertoe, evenals de huurtoe- slag. Het is dan ook gebruikelijk de inkomens van alle leden van het huishouden bij elkaar op te tellen. De som van alle individuele inkomens is het huishoudinkomen. Van het ene huishoudinkomen moeten echter meer mensen zien rond te komen dan van het andere. Wat voor een alleenstaande ruim voldoende is, kan voor een gezin met meerdere kinderen nauwelijks genoeg zijn om het hoofd boven water te houden. Om de verschillende huishoudinkomens vergelijkbaar te maken, zijn ze gestandaard- diseerd: gedeeld door een factor die rekening houdt met het type huishouden en het aantal kinderen.

Het resulterende bedrag maakt de inkomens van mensen die tot verschillende typen huishoudens behoren, vergelijkbaar. Door rekening te houden met de inflatie zijn deze inkomens ook nog in de tijd vergelijkbaar. Het bedrag dat uiteindelijk resulteert, is het reële gestandaardiseerde huishoudinkomen.

Figuur 4.2

Ontwikkeling van het gemiddelde reële gestandaardiseerde huishoudinkomen van 65-plussers en 65-minners, 1990-2005 (in euro's per jaar)

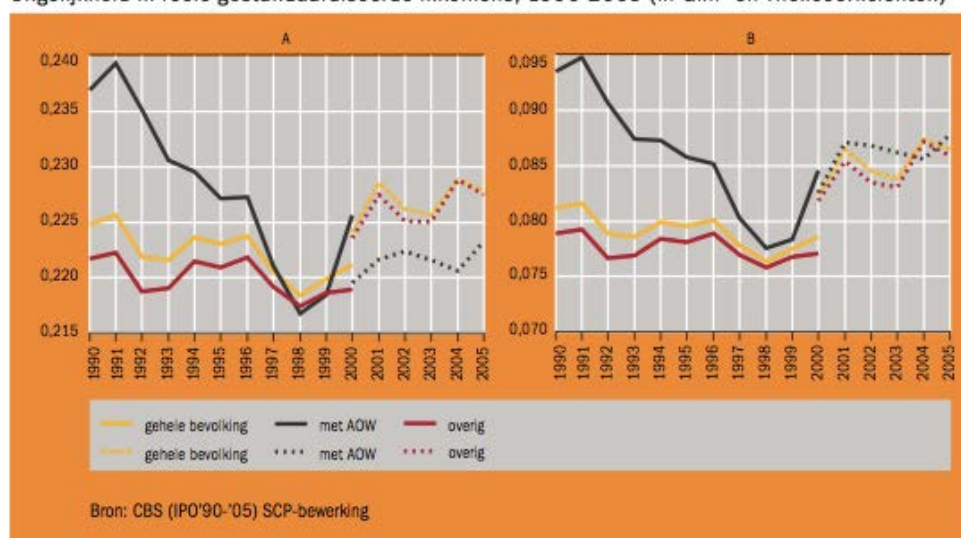

8.2 Feit: De inkomensverschillen tussen ouderen nemen af

Onderstaande figuur (4.2b) geeft voor de gehele Nederlandse bevolking, degenen die aow ontvangen en de overige huishoudens de inkomensongelijkheid volgens de Ginicoëfficiënt; figuur 4.3b doet dat volgens de Theilcoëfficiënt. Beide grafieken laten ongeveer hetzelfde patroon zien. Begin jaren negentig was de inkomensongelijkheid tussen de 65-plussers relatief groot ten opzichte van die in de rest van de bevolking. Terwijl deze laatste in de volgende jaren een wat wisselend patroon volgde met, van jaar op jaar, kleine veranderingen, namen de inkomensverschillen tussen de ouderen in snel tempo af. Deze afname ging door tot 1998, het jaar waarin de ongelijkheid bij de aow'ers haar laagste punt bereikte. Vanaf 1998 nam de ongelijkheid weer toe, met vooral tussen 1999 en 2000 een forse sprong. Vanaf 2001 nam zij beetje bij beetje af maar in het laatste jaar, 2005, was er weer een (kleine) toename.

Figuur 4.3

Ongelijkheid in reële gestandaardiseerde inkomens, 1990-2005 (in Gini- en Theilcoëfficiënten)

De daling van de inkomensongelijkheid onder de ouderen met 17% gedurende het tijdvak 1990-1998 lijkt voornamelijk te zijn veroorzaakt door twee factoren: de stijging van het aantal met een aanvullend pensioen en de afname van de ongelijkheid binnen zowel de groep met als die zonder pensioen. De toenemende verschillen tussen de gemiddelde inkomens van beide groepen hadden een ongelijkheidsvergroterend effect.

De rol van het eigenwoningbezit gedurende deze periode is moeilijker te interpreteren. Op zich werkte het toegenomen woningbezit licht denivellerend, de verandering in de gemiddelde inkomens tussen huizenbezitters en overigen verminderde echter de ongelijkheid weer. De rol van het woningbezit is beter te duiden met betrekking tot de stijging (met 9%) van de ongelijkheid gedurende de tweede periode (1998-2000). Deze lijkt voornamelijk de resultante te zijn geweest van de toegenomen verschillen in gemiddelde inkomens tussen degenen met en zonder eigen woning en de toename van de ongelijkheid onder de huizenbezitters.

De laatste periode waarvoor gegevens beschikbaar zijn (2000-2005), laat wederom een stijging in de inkomensongelijkheid onder ouderen zien (6%). Deze cijfers zijn, vanwege de revisie van het Inkomenspanelonderzoek, niet geheel te vergelijken met die van de voorgaande jaren. Met name wordt de huurwaarde van de eigen woning thans anders berekend. Opnieuw is het nivellerende effect van het toegenomen percentage mensen met een aanvullend pensioen te zien, net als in de periode 1990-1998. Maar net als toen wordt dit weer opgeheven door de denivellerende werking van het toegenomen verschil in gemiddelde inkomens. De toegenomen ongelijkheid binnen de groep met een aanvullend pensioen gaf daarmee uiteindelijk de doorslag voor de stijging in de totale inkomensongelijkheid onder ouderen.

Onderstaande tabel maakt inzichtelijk dat de inkomenspositie van jongere ouderen beter is dan die van de oudere ouderen.

Tabel 2.1 Inkomensverdeling voor alle huishoudens en 55-plussers, 2002

	alle huis- houdens %	55-64 jaar %	65-74 jaar %	75+ %	totaal 55+ (%)	55+(abs.)	55+ gemiddeld besteedbaar hh.inkomen/ maand ^b (in €)
tot en met sociaal minimum.	8	9	9	11	9	228.000	620
aandachtsgroep, boven soc.min. ^a	21	21	30	40	29	731.000	988
geen aandachts- groep, < modaal	16	14	27	29	22	522.000	1.436
tot 2 x modaal	35	35	25	15	27	678.000	2.250
2 x modaal	20	21	9	5	13	328.000	4.340
totaal	100	100	100	100	100	2.518.000	1.828

a Aandachtsgroep en sociaal minimum hebben op grond van het inkomen recht op huursubsidie. Er is echter geen rekening gehouden met de vermogenslimieten die gelden voor huursubsidie.

b Besteedbaar huishoudinkomen op jaarbasis : 13.

Bron: WBO 2002, SCP-bewerking

Er is onderscheiden naar huishoudens op of onder het sociaal minimum (inkomen op AOW-niveau) en de 'aandachtsgroep'. Dit zijn huishoudens die op grond van hun inkomen rechten kunnen doen gelden op huursubsidie. De aandachtsgroep (inclusief minima) maakt ruim de helft uit van de 75-plussers, bijna

40% onder de groep van 65- 74 jaar en nog maar 30% van de groep van 55-65 jaar.

Het aandeel minima onder de ouderen blijft ongeveer gelijk, maar hun absolute aantal stijgt van 72.000 onder de 75-plussers en 68.000 onder de groep van 65-74 jaar, tot 91.000 onder de groep van 55-64 jaar.

Voorts is een groep onderscheiden met een beneden-modaal inkomen, die wel buiten de aandachtsgroep valt. Dit betekent dat huurders geen huursubsidie kunnen krijgen en zodoende op hogere woonuitgaven zullen uitkomen vergeleken met degenen met een iets lager inkomen.

Van de jongere ouderen heeft 56% van de huishoudens een bovenmodaal inkomen. Onder de groep van 65-74 jaar is dat een derde en onder de 75-plussers slechts een vijfde.

Nu is onwaarschijnlijk dat de huishoudens van wie de oudste nog geen 65 jaar is ook na pensionering hun huidige inkomensniveau zullen behouden. Maar gezien het verschil dat ook tussen de groepen van 65-75 jaar en van 75+ bestaat, ziet het er wel naar uit dat het 'cohort 55-65 jaar' er qua inkomen beter voor zal staan dan het cohort dat nu 65-75 jaar is.

Overigens zijn verschillen in gemiddeld besteedbaar inkomen extra groot doordat onder de lagere inkomensgroepen het aandeel alleenstaanden (met een lager inkomen dan paren) groter is dan onder hogere inkomens. Voor de minima geldt dat ze recht hebben op het sociaal minimum (ruim € 1000,- per maand voor een echtpaar en ruim € 700 voor een alleenstaande, 2002), tenzij men een onvolledige aow uitkering heeft en daarnaast eigen vermogen. Dit is bij een deel van de minima het geval.

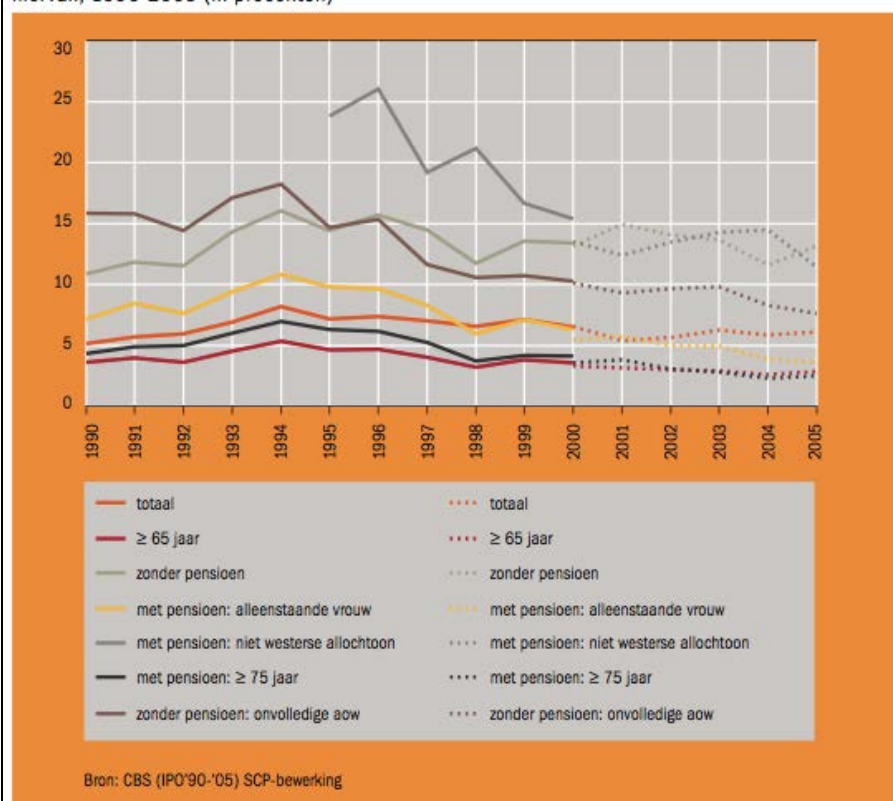
Bron: Ouderen van nu en van de toekomst, SCP 2005

8.3 Feit: 65 plussers zijn minder vaak dan andere bevolkingsgroepen arm, met uitzondering van allochtonen, mensen met een onvolledig aow of zonder aanvullend pensioen

Onderstaande figuur geeft het aantal armen onder 65-plussers in Nederland weer. Hierbij is de door het SCP ontwikkelde budgetgerelateerde armoedegrens gehanteerd (de niet-veel-maar-toereikendvariant). Het percentage armen onder de 65-plussers lag gedurende de gehele periode duidelijk onder dat van de totale bevolking. Ook minder armen, maar wel meer dan de totale groep 65-plussers, kende de groep die ouder is dan 75 jaar. Opmerkelijk is verder het afnemende percentage alleenstaande vrouwen met een inkomen beneden de armoedegrens. Vanaf eind jaren negentig is dit lager dan dat van de gehele Nederlandse bevolking. Verder springen drie, ten dele overlappende, groepen er duidelijk uit: de niet-westerse allochtonen, de mensen met een onvolledige aow en degenen zonder aanvullend pensioen. Nemen de armoedepercentages van de eerste twee groepen echter af, dat van de groep zonder pensioen bevindt zich op een stabiel niveau.

Figuur 4.4

Aandeel armen onder de gehele Nederlandse bevolking, de 65-plussers en enkele deelgroepen hiervan, 1990-2005 (in procenten)

8.4 Feit: Steeds meer ouderen hebben een eigen woning

Vergelijken we het eigenwoningbezit onder ouderen over een reeks van jaren (1990-2002), dan zien we dit in alle leeftijdsgroepen in de loop van de jaren toenemen, zowel onder alleenstaanden als onder paren. Het eigenwoningbezit is in de leeftijdsgroep tussen 55 en 75 jaar het snelst gestegen, sneller dan onder jongere huis houdens (35-54 jaar), waar het bezit van een woning anno 2002 nog steeds het meeste voorkomt, al is de groep van 55-64 jaar bijna tot hetzelfde niveau gestegen.

Tabel 2.2 Aandeel huishoudens in een koopwoning, naar inkomensklasse en naar leeftijd, 2002

	alle huis- houdens %*	55-64 jaar %	65-74 jaar %	75+ %	totaal 55+ (%)
tot en met sociaal minimum	29	45	34	19	34
aandachtsgroep, boven soc.min. ^a	30	38	32	26	32
geen aandachtsgroep, < modaal	30	39	41	28	36
tot 2 x modaal	64	67	62	47	62
2 x modaal	87	89	81	73	85
totaal	54	60	47	32	48

a Percentage eigenaren bewoners; het percentage huurders is niet weergegeven in de tabel.

Bron: WBO 2002, SCP-bewerking

Bron: Ouderen van nu en van de toekomst, SCP 2005

8.5 Feit: Oudere ouderen gaan minder vaak op vakantie en hebben minder vaak een auto

Een meerderheid van de 55-plussers beschikt over een auto (69%) en gaat jaarlijks tenminste één keer met vakantie (60%). Beide genoegens nemen af naarmate het inkomen lager is. Het sociaal minimum vormt hierop een uitzondering, vermoedelijk omdat voor een aantal huishoudens het bestedingspatroon nog niet is aangepast aan een (mogelijk tijdelijke) terugval in het inkomen. Autobezit en vakantiegang nemen ook af naarmate de leeftijd stijgt. Enerzijds gaat dit samen met het feit dat de inkomens onder de oudsten het laagst zijn, maar ook binnen de afzonderlijke inkomensgroepen zien we dit patroon. Voor mensen die op hogere leeftijd last krijgen van beperkingen, wordt het autorijden en reizen lastiger of onmogelijk. Nu komen lichamelijke beperkingen veel meer voor onder mensen met lage inkomens en we zien dan ook dat het verschil in autobezit en vakantiegang tussen de leeftijdsgroepen bij de beneden-modale inkomens heel veel groter is dan bij de boven-modale groepen. Met andere woorden: de rijke 75-plussers zijn nog kras: meer dan driekwart heeft nog een auto en meer dan de helft gaat nog met vakantie. Bij de armere 75-plussers is dat nog geen derde respectievelijk ruim een kwart. Overigens heeft een vijfde van de groep van 55-64 jaar twee of meer auto's, terwijl 42% van hen meer dan eens per jaar op vakantie gaat.

Tabel 2.5 Percentage huishoudens dat een of meer auto's bezit en percentage dat een of meer keer per jaar met vakantie gaat, naar inkomens- en leeftijdsklasse, 2002

	een of meer auto's				een of meer vakantie's			
	55-64 jaar	65-74 jaar	75+	totaal	55-64 jaar	65-74 jaar	75+	totaal
tot en met soc. minimum	71	66	32	58	58	53	26	46
aandachtsgroep, boven soc.min.	65	51	31	48	52	48	29	42
geen aandachtsgroep, < modaal	76	68	41	61	67	57	43	55
tot 2 x modaal	93	88	72	88	82	78	56	76
> 2 x modaal	96	96	89	95	90	84	72	87
totaal	83	71	41	69	73	62	40	60

Bron: WBO 2002, SCP-bewerking

Bron: Ouderen van nu en de toekomst, SCP 2005

8.6 Feit: Tweederde van de huiseigenaren onder de 75 plussers heeft een huis vrij van hypotheek

Tabel 2.9 laat voor oudere eigenaren-bewoners zien hoeveel huishoudens de woning vrij van hypotheek hebben. Dit is onder ruim tweederde van de 75-plussers het geval, onder 40% van de groep 65-74 en onder slechts 17% van de jongste groep ouderen. Het zijn vooral de middeninkomens die de hypotheek afgelost hebben; de jongere ouderen met bovenmodale inkomens, verreweg de grootste groep oudere eigenaren-bewoners, hebben maar op zeer beperkte schaal de woning volledig afbetaald.

Dit wekt de indruk dat aankomende senior woningbezitters de woning misschien al 'versnoept' hebben voordat hun oude dag werkelijk aanbreekt, maar dat is toch niet het geval. Jongere ouderen (55-64 jaar) hebben dikwijls nog wel een hypotheek, maar over een bescheiden deel van de verkoopwaarde van de woning (ongeveer 30% van de waarde). Dat de hypotheeken maar een bescheiden deel van de waarde van de woning betreffen, is te danken aan de forse waardeinstijging van woningen in de afgelopen jaren.

Tabel 2.9 Eigenaren-bewoners zonder hypotheek op de woning (of met een volledig afgeloste hypotheek), 55-plussers, naar inkomensgroep en naar leeftijd, 2002

	55-65 jaar (abs.)	55-65 jaar (%)	65-75 jaar (abs.)	65-75 jaar (%)	75+ (abs.)	75+ (%)	totaal 55+	totaal 55+
tot en met sociaal minimum	10.000	25	6.000	25	6.000	46	22.000	28
aandachtsgroep, boven soc.min.	22.000	26	40.000	53	57.000	79	119.000	51
geen aandachtsgroep, < modaal	19.000	34	43.000	50	39.000	71	101.000	51
tot 2 x modaal	34.000	14	41.000	34	30.000	56	104.000	25
> 2 x modaal	21.000	11	18.000	30	15.000	65	53.000	19
totaal	106.000	17	148.000	40	146.000	68	400.000	33

Bron: WBO 2002, SCP-bewerking

Bron: Ouderen van nu en de toekomst, SCP 2005

8.7 Feit: Jongere ouderen beschikken over meer hulpbronnen dan oudere ouderen

Diverse hulpbronnen waarover ouderen kunnen beschikken vallen in belangrijke mate samen: cultureel kapitaal (goede opleiding), goede gezondheid, financieel kapitaal (inkomen, maar ook bezit van eigen woning met overwaarde, aanvullend vrij vermogen en ook bezittingen als auto ('s), tweede woning of boot en sociaal kapitaal (vooral een partner). In grote lijnen beschikken jongere generaties over meer kapitaal, vooral dankzij betere opleidingen. Belangrijkste uitzonderingen zijn:

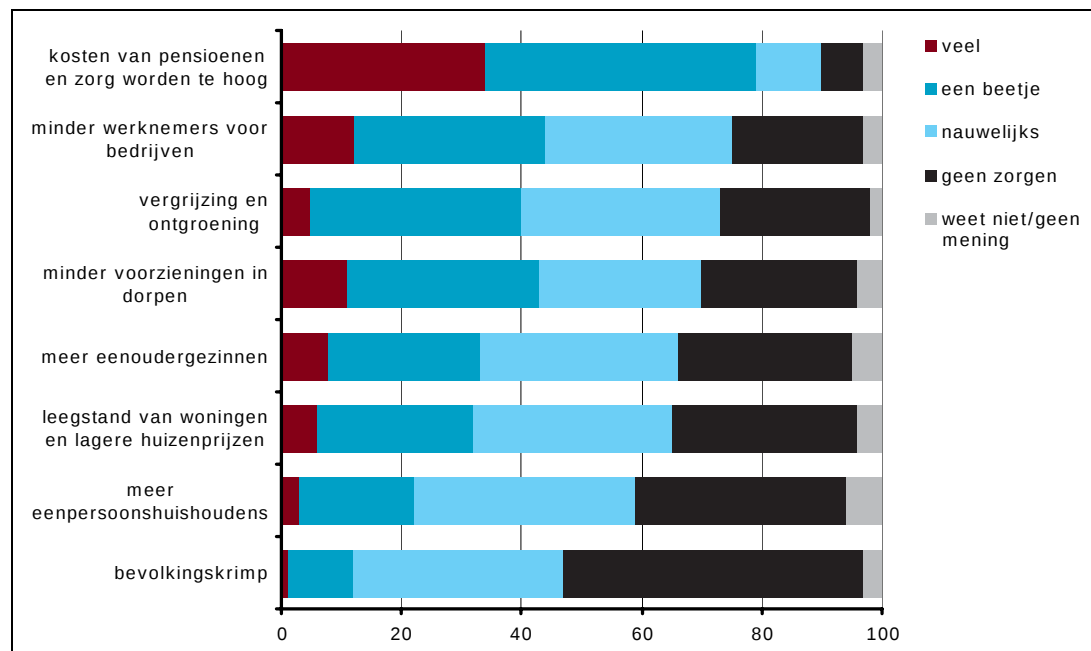
- Welgestelde 65-plussers (ruim een kwart van de 65+ huishoudens heeft een bovenmodaal inkomen). Zij behoren niet tot de jongste senioren, maar hebben een goed inkomen, vrij besteedbaar vermogen en een woning die dankzij forse prijsstijgingen een grote waarde vertegenwoordigt (gemiddeld meer dan twee ton euro restwaarde, na aftrek van hypotheekschuld);
- Allochtone 55-plussers, met name de oude gastarbeiders (nu landelijk nog maar 3% van de 55+ huishoudens; in de vier grote gemeenten reeds 10% en naar verwachting in 2020 zeker het dubbele). Zij zijn relatief jong maar verkeren toch veel vaker dan autochtonen in slechte gezondheid, beschikken over weinig opleiding en beperkte financiële hulpbronnen, maar juist wel over sociaal kapitaal.

Bron: Ouderen van nu en de toekomst, SCP 2005

8.8 Feit: Overijssellaren maken zich veel zorgen over gevolgen voor betaalbaarheid pensioen en zorg

Het meest zorgen maken de inwoners van Overijssel zich om de stijgende kosten van pensioenen en zorg. Bijna 80% geeft aan zich een beetje (45%) dan wel veel (34%) zorgen over te maken dat de kosten van de pensioenen en de zorg te hoog worden. Vooral de inwoners met een lage opleiding maken zich zorgen over dit punt. Ook hebben ze in vergelijking tot de hoger opgeleiden meer zorgen over de werkgelegenheidsgevolgen van krimp.

Mate waarin men zich zorgen maakt over de hoogte van de kosten van de pensioenen en de zorg (%)

Bron: Provincie Overijssel/Burgerpanel 2010

9. Vergrijzing en mobiliteit

9.1 Feit: Slechts een klein deel van ouderen maakt gebruik van het Openbaar Vervoer en financiële maatregelen doen dat niet toenemen

Sinds 2007 heeft het ministerie van Verkeer en Waterstaat experimenten uitgevoerd met gratis openbaar vervoer voor ouderen. Ten eerste om het draagvlak voor openbaar vervoer te versterken en ten tweede om de maatschappelijk positie van ouderen te verbeteren. Senioren nemen slechts 5% (tram, trein, metro) tot 9% (bus) van het aantal openbaarvervoerritten van Nederlanders voor hun rekening. Hoewel het aantal kilometers zal stijgen, doordat de toekomstige oudere meer buitenshuis zal ondernemen, zal dat geen aanzienlijk verschil maken. Regiotaxi en speciaal doelgroepenvervoer heeft meer effect op het versterken van de positie van de ouderen, omdat de wachttijden en afstanden die het huidige openbaar vervoersysteem kent zeer oncomfortabel zijn voor mensen met een lichamelijke beperking. Bij experimenten waarbij openbaar vervoer gratis werd voor ouderen steeg het aantal gemaakte verplaatsingen met openbaar vervoer van 1,1 naar 2,3 procent. Veel ouderen geven aan dat het niet de prijs is die hen tegen houdt het openbaar vervoer te gebruiken maar het (gebrek aan) sociale veiligheid. Tot slot zijn het vooral de midden en hogere inkomensgroepen onder de ouderen die gebruik maken van gratis openbaar vervoer en niet de lagere inkomens. Het aanbieden van gratis openbaar vervoer had geen effect op de mate van eenzaamheid. Openbaar vervoer diende als substitutie van het gebruik van auto's, wat positief kan zijn voor het milieu, maar ook als substitutie van fietsen en wandelen, wat weer een negatief effect kan hebben op de gezondheid van ouderen.

Bron: Grijs op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

9.2 Feit: Steeds meer ouderen beschikking over een auto en Openbaar Vervoer is slechts voor een kleine groep senioren belangrijk

Het rijbewijsbezit onder ouderen neemt toen: in 1998 had 75% van de mannen en 29% van de vrouwen van vijfenzeventig jaar en ouder een rijbewijs. In 2008 was dat 83% van de mannen en 46% van de vrouwen van vijfenzeventig jaar en ouder. Ook het autobezit onder vijfenzeventig plussers neemt toe (72 % van de huidige 'bejaarden' heeft een eigen auto, ten opzichte van 65% in 1997). De huidige groep vijfenzeventig plussers heeft minder vaak een rijbewijs en een auto, maar de verwachting is dat ook dat aantal gaat toenemen, omdat de huidige groep vijfenzeventig plussers opgroeide in een tijd dat rijbewijsbezit en autobezit nog geen gemeengoed waren en de generatie babyboomers is dat wel 'gewend'. Tot slot blijven ouderen nu, vergeleken met de jaren negentig, langer zelfstandig autorijden en dus zijn ze minder afhankelijk van Openbaar Vervoer of van anderen.

Bron: Grijs op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

9.3 Feit: Hoe ouder men wordt, hoe minder vaak en ver men zich verplaatst

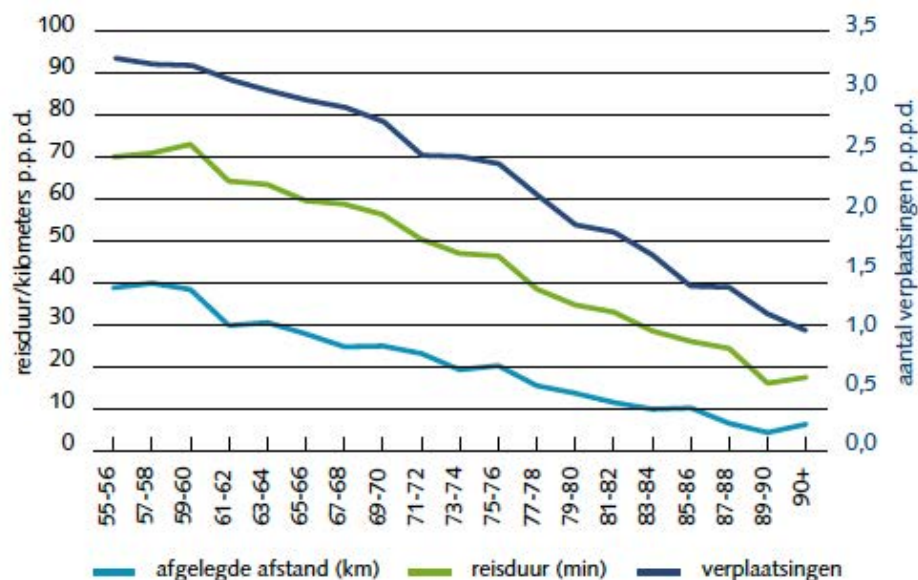
Over het algemeen geldt dat hoe ouder mensen worden, hoe minder mobiel ze zich gedragen. Mensen kiezen steeds vaker een bestemming dicht bij huis. Maar vergeleken met tien jaar geleden zijn vijfenzeventig plussers wel mobieler geworden: In 1997 maakte 64% van de vijfenzeventigplussers een of meerdere verplaatsingen per dag en in 2007 was dat 70%. Het aantal ouderen met een actieradius groter dan 10 km is echter afgenomen. Het aantal ouderen dat zich nog verplaatst in de ochtendspits is ook afgenomen ten opzichte van tien jaar geleden. Steeds meer ouderen verplaatsen zich tussen 10.00 en 12.00 uur en tussen 14.00 uur en 16.00 uur. De ANWB meldde in februari 2008 dat het aantal seniorenfiles sterk toenam: Vooral in de avondspits als het zakelijk verkeer huiswaarts keert, maar ook de senioren die een dagje uit zijn geweest maar nog wel voor het avondeten thuis willen zijn.

Onderstaande figuur laat zien hoe sterk het aantal verplaatsingen, de afgelegde afstand en de reisduur per persoon per dag afnemen naarmate men ouder wordt.

Figuur 3.4

Aantallen verplaatsingen, afgelegde afstand en reisduur per persoon per dag naar leeftijd, 2007

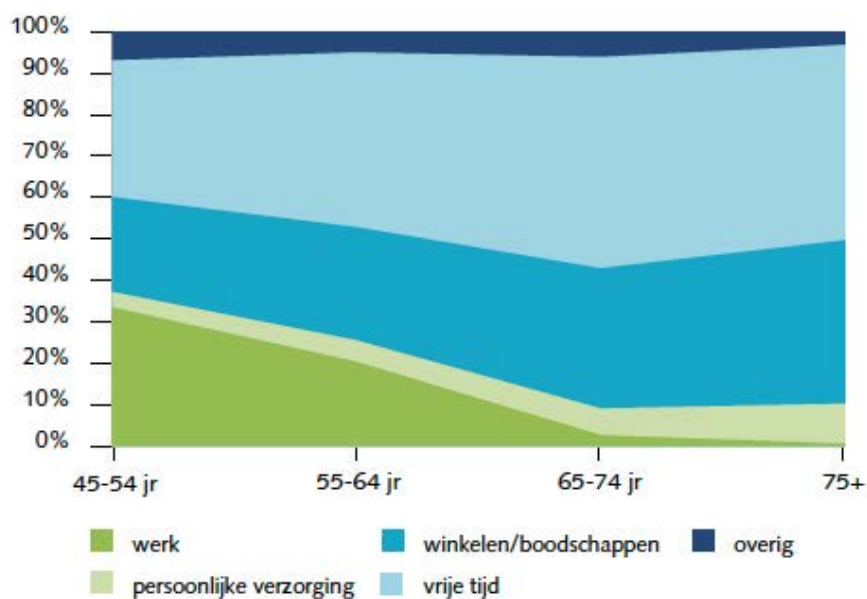
Bron: DSV-MON, bewerking KiM

Niet alleen de mobiliteit neemt af, ook de motieven om zich te verplaatsen veranderen naarmate men ouder wordt: mensen gaan vaker op pad voor vrijetijdsbesteding en voor persoonlijke verzorging naarmate ze ouder worden. Zie ook onderstaande figuur:

Figuur 3.10

Aandeel verplaatsingen per persoon per dag naar leeftijd en motieven in 2007
Bron: DVS-MON, bewerking KiM

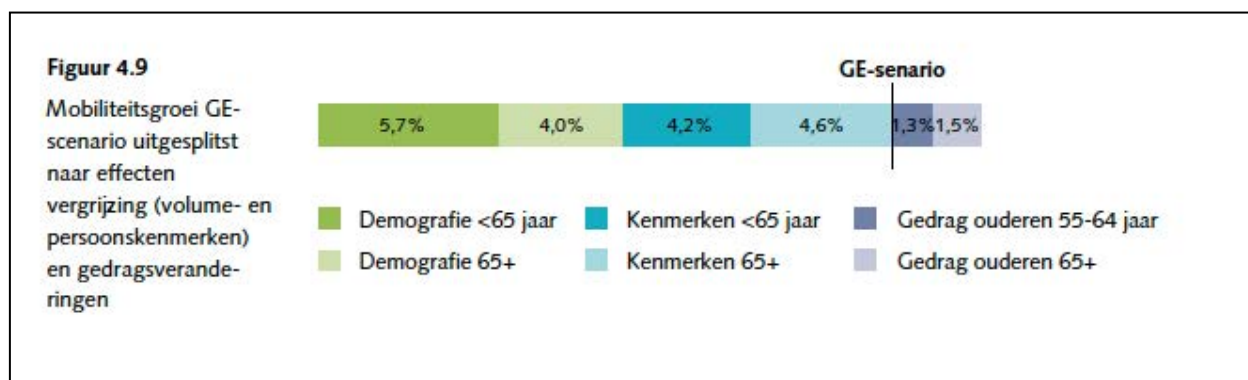

Bron: Grijns op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

9.4 Feit: Een kwart van de verwachte mobiliteitsgroei is het gevolg van veranderende persoonskenmerken van vijfenzestigplussers

Het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid verwacht dat stijgend aandeel vijfenzestig plussers in de samenleving een belangrijke oorzaak is voor de toename van het aantal autokilometers tussen 2010 en 2020. Belangrijke oorzaken zijn een hogere arbeidsparticipatie onder ouderen, een toename van het aantal ouderen met hoge inkomens en meer ouderen die een auto bezitten. De verwachting is dat ouderen vaker onderweg zijn, minder vaak in de ochtendspits rijden en zich meer in het landelijk gebied gaan vestigen. Deze gedragsveranderingen leiden mogelijk tot een mobiliteitsgroei in Nederland van 3%. (Overigens heeft het KIM aparte berekeningen gemaakt voor de 'Global Economies' en 'Regionale Communities' scenario's).

Onderstaande figuur maakt duidelijk dat in 'Global Economies' scenario de mobiliteit groeit met 18,4 %, waarvan 8,6 % voor de rekening van de senioren komt. Als de toekomstige oudere zich anders gaat gedragen, komt daar een mobiliteitsgroei bij van 2,8 %:

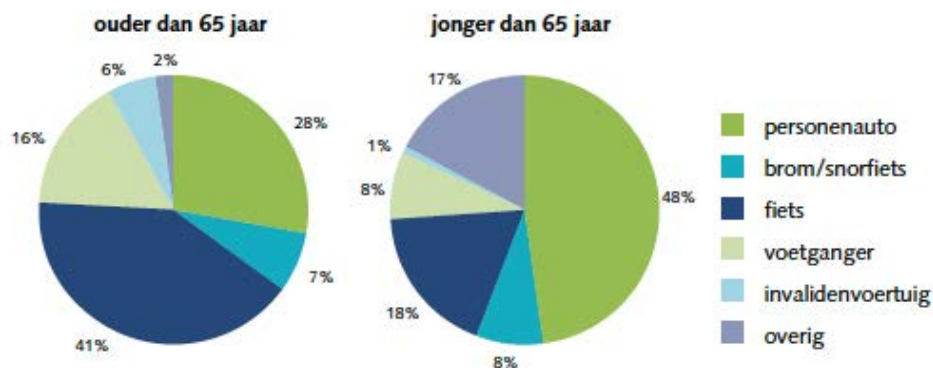

Bron: Grijns op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

9.5 Feit: Met het aandeel ouderen groeit ook hun aandeel in het aantal verkeersdoden de komende decennia

Momenteel is bijna een derde van alle verkeersdoden 65 jaar of ouder, terwijl de groep ongeveer 13% van de bevolking uit maakt en nog geen 8% van de reizigerskilometers voor haar rekening neemt. Het aandeel ziekenhuisgewonden onder ouderen is 20%. Zeventig procent van de verkeersdoden van vijfenzestig jaar of ouder valt onder de kwetsbare vervoermiddelen (fietsers, voetgangers, brom/snorfietsen, invalidervoertuigen). Maar driekwart van de reizigerskilometers van senioren wordt per auto afgelegd. Ouderen leggen dus niet meer kilometers af in kwetsbare vervoermiddelen, maar overlijden daarbij wel vaker.

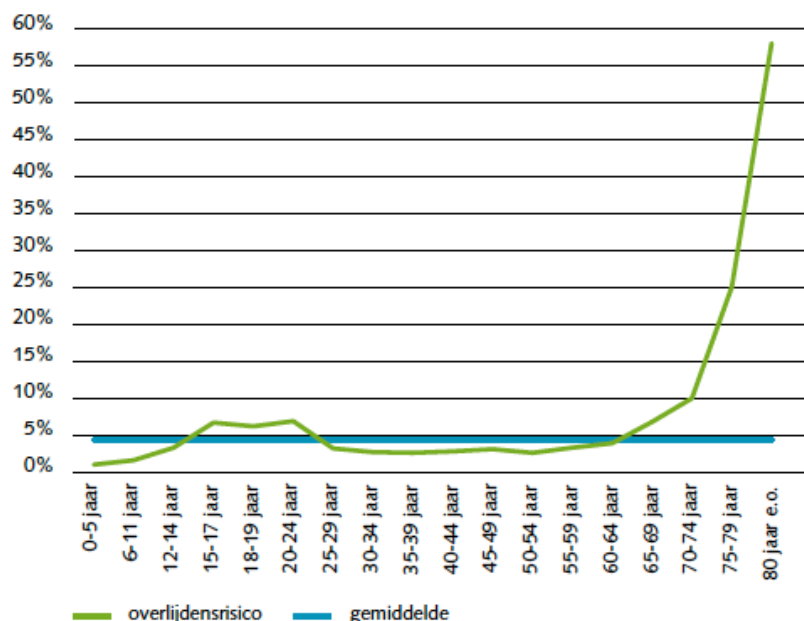
Figuur 5.1
Verdeling verkeersdoden naar leeftijd en vervoermiddel
Bron: RWS-AVV, bewerking KiM

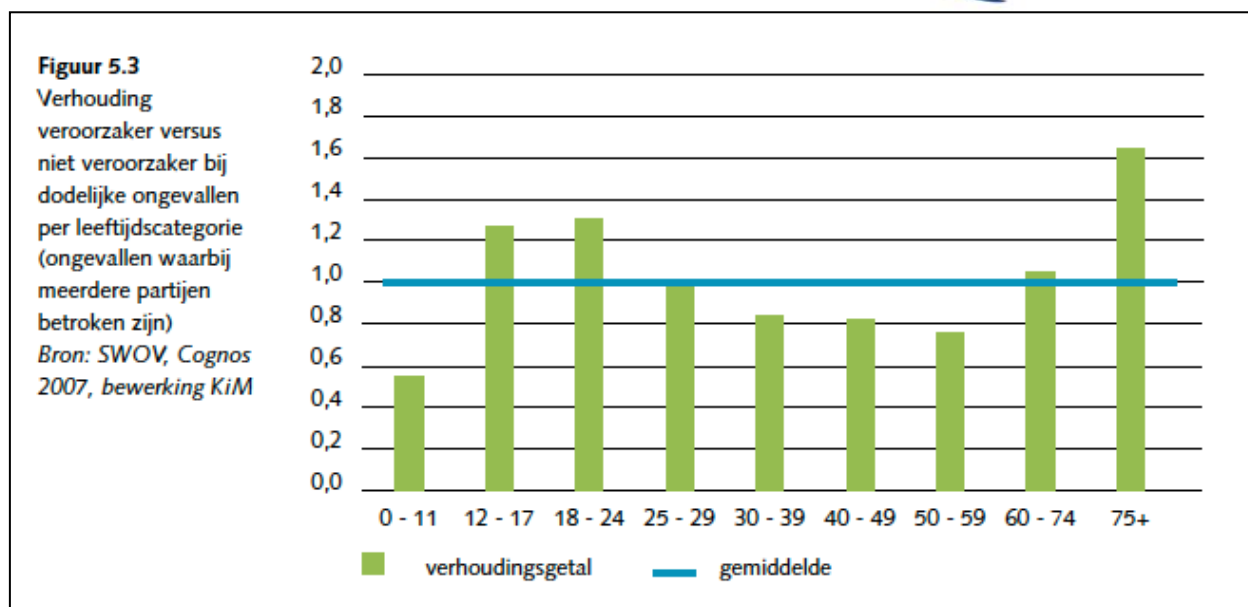
¹² De categorie overig bevat onder andere de vervoermiddelen bestelauto, vrachtauto, bus en motoren. Hiervoor is gekozen omdat het aantal verkeersdoden onder 65-plussers bij die vervoermiddelen erg laag is.

Verder geldt: hoe ouder iemand wordt, hoe groter de kans te overlijden bij het deelnemen aan verkeer:

Figuur 5.2
Overlijdensrisico per miljard reizigerskilometers naar leeftijd en het gemiddelde voor Nederland
Bron: RWS-AVV, bewerking KiM

De toename van het overlijdensrisico heeft vooral te maken met toenemende fysieke kwetsbaarheid. De ongevalbetrokkenheid van ouderen wordt negatief beïnvloedt door hun functiebeperkingen (verminderde flexibiliteit, afname van waarneming- en reactietijd, vermindering van gehoor en gezichtsvermogen), maar wordt positief beïnvloedt door hun grotere ervaring, minder rijden onder onveilige omstandigheden en minder zoeken van risico's. Het aantal bestuurders dat betrokken is bij een dodelijk ongeval waarbij geen ander rijdend voertuig of voetganger is betrokken is het laagst onder ouderen. Echter, bij verkeersongelukken met een dodelijke afloop waar wel anderen zijn betrokken is het aandeel veroorzakers het hoogst onder jongeren en ouderen.

Bron: Grijns op Reis, Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, 2007

10. Vergrijzing en vrije tijd

10.1 Feit: Steeds minder senioren besteden tijd aan vrijwilligerswerk en informele hulp

Er is sprake van een sterke daling in deelname aan vrijwilligerswerk en informele hulp onder 50-plussers. De daling is het sterkst onder 65-plussers. Ze nemen nog wel het grootste deel van de informele zorg voor hun rekening. Het aantal uren dat mensen gemiddeld per week besteden aan vrijwilligerswerk laat in vergelijking met de deelname niet zo'n neerwaartse spiraal zien. Gemiddeld besteedden mensen van 12 jaar en ouder in Nederland in 1975 1,2 uur per week aan vrijwilligerswerk en in 2000 komt het uit op 1,6 uur per week. De 65-plussers besteedden in 2000 gemiddeld 2 uur per week aan vrijwilligerswerk.

Het FNAO trekt verder de volgende conclusies over de vergrijzing van het vrijwilligerswerk:

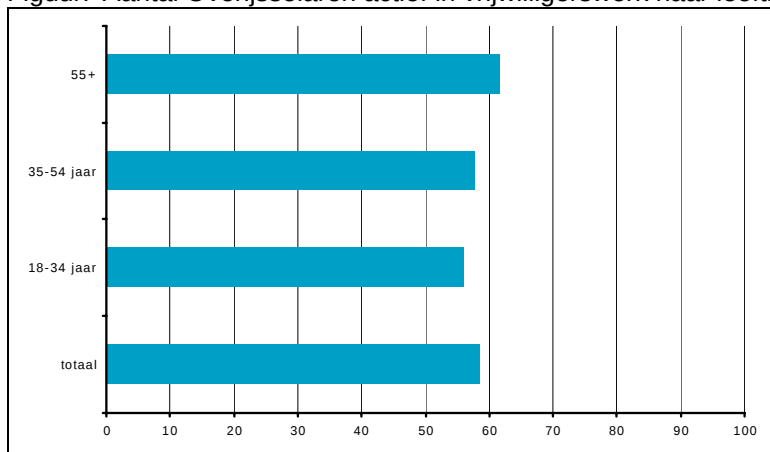
- De cijfers zijn niet helemaal eenduidig, maar ze spreken elkaar niet tegen. De algehele participatie aan vrijwilligerswerk lijkt af te nemen.
- Opvallend is dat een minderheid van de bevolking de helft van het vrijwilligerswerk ter hand neemt. De 55-plusser omvat in 2000 23% van de bevolking en doet een buitenproportioneel groot aandeel van het vrijwilligerswerk, namelijk 47%.
- Op het terrein van levensbeschouwing, politiek, vakorganisaties en georganiseerde hulpverlening doen 65-plussers méér vrijwilligerswerk dan in sectoren als cultuur, sport of hobby en in die eerstgenoemde sectoren vertoont het vrijwilligerswerk een sterke vergrijzing.
- De huidige babyboomers zijn in 2000 in vergelijking met hun vorige levensfase minder vrijwilligerswerk gaan doen; dit zou grotendeels op het conto van de vrouwen geschreven kunnen worden.
- Er is sprake van stagnatie bij de vervanging van vrijwilligers: degenen die het al deden gingen er veelal mee door, degenen die het niet deden begonnen er niet aan.

Bron: Vergrijzing of verzilvering? De effecten van vergrijzing op vrijwilligerswerk, FNAO 2010

10.2 Feit: Meer dan de helft van de Overijsselse 55-plussers is actief in vrijwilligerswerk

Van de inwoners van Overijssel doet 59% op enige manier aan vrijwilligerswerk, zoals ook te zien is in onderstaande figuur. Het aandeel jongeren in Overijssel dat vrijwilligerswerk doet blijft wat achter. Iets meer dan de helft van de 18 tot 34 jarigen doet aan vrijwilligerswerk (56%). Van de 55-plussers besteedt 62% tijd aan vrijwilligerswerk.

Figuur: Aantal Overijsselaren actief in vrijwilligerswerk naar leeftijd 2009 (%)

Bron: Provincie Overijssel/Burgerpanel 2009

Besteden inwoners van Overijssel tijd aan vrijwilligerswerk, dan doet de helft van hen dit binnen één categorie. Een kwart zet zich in op twee verschillende terreinen en nog eens een kwart op drie of meer. De terreinen waarin de meeste mensen actief zijn als vrijwilliger zijn mantelzorg en sport. 17% van de inwoners van Overijssel verleent mantelzorg of is als vrijwilliger actief bij een sportvereniging. Vervolgens is een grote groep vrijwilligers actief voor de kerk of moskee, zet zich in op school of voor een hobby- of gezelligheidsvereniging.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

10.3 Feit: Senioren zijn frequente bezoekers van het Kulturhus

Veertig procent van de bewoners van Overijssel komt wel eens in een Kulturhus of multifunctionele accommodatie. Bewoners van het landelijk gebied maken duidelijk vaker gebruik van een dergelijke voorziening dan inwoners van verstedelijkingsgebieden. Bijna een kwart van de bewoners van het landelijk gebied bezoekt eens in de maand of vaker een Kulturhus of multifunctionele accommodatie. Kulturhusen worden vaker bezocht door senioren dan door jongeren. Ruim een kwart van de 55-plussers brengt minimaal maandelijks een bezoek terwijl slechts één op de tien inwoners onder de 35 jaar dit doet. Gemiddeld scoren de Kulturhusen en multifunctionele accommodaties een 7,1. De waardering ligt in het landelijk gebied net iets hoger dan in het stedelijk gebied.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

10.4 Feit: Overijsselse ouderen wandelen minstens een maal per dag voor hun plezier

Minder dan de helft van de Overijsselaren wandelt minstens een keer per week voor hun plezier (daar valt ook hardlopen en nordic walking onder). De jongere generatie (18-34 jaar) in de provincie Overijssel wandelt gemiddeld minder vaak dan andere leeftijdsgroepen: 30% van deze groep wandelt (vrijwel) iedere dag of minstens een keer per week, terwijl van de groep 55 jaar en ouder 46% (vrijwel) iedere dag of minstens een keer per week wandelt, hardloopt of aan nordic walking doet.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

10.5 Feit: Het zijn vooral ouderen en babyboomers die musea en podia bezoeken

Uit onderstaande tabel (SCP, 2003) blijkt dat het vooral mensen van 50 jaar en ouder musea en podia in Nederland bezoeken. Dit impliceert dat met de toenemende vergrijzing (meer ouderen, met meer geld te besteden en meer tijd) de cultuursector positieve vooruitzichten heeft wat betreft bezoekersaantallen.

Tabel 6.7 Bezoek aan musea en podia^a naar leeftijd en etniciteit, bevolking van 6 jaar en ouder, 1999-2003 (percentage dat minstens één bezoek bracht in de 12 maanden voorafgaand aan enquête)

	musea		podiumkunsten	
	1999	2003	1999	2003
bezoek (%)	37	38	25	24
6-11 jaar	46	54	23	24
12-19 jaar	39	45	20	19
20-34 jaar	28	27	22	22
35-49 jaar	39	39	23	25
50-64 jaar	43	43	33	30
65-79 jaar	39	36	29	25
≥ 80 jaar	18	21	16	19
Nederlands	38	38	25	25
Turks, Marokkaans	17	23	7	8
Surinaams, Antilliaans	23	28	16	18

a Professioneel toneel, ballet, klassieke muziek, opera.

Bron: SCP (AVO'99-'03)

Bron: Cultuurminnaars en cultuurmijders, SCP 2005

10.6 Feit: Overijsselse ouderen doen minder vaak aan sport dan jongeren

In het rapport Fit en gezond in Overijssel worden risicogroepen geduid, waarvan bleek uit onderzoek dat zij vaker niet dan wel voldoen aan de landelijke norm voor deelname aan sport (minstens twaalf keer per jaar sporten)

Risicogroepen voor sportdeelname

Achtergrondkenmerk	Risicogroepen
Geslacht	-
Leeftijd	50-64 jarigen
Opleiding	Laag opgeleiden
Etniciteit	Allochtonen
Huishoudensituatie	Eénoudergezinnen met kinderen
Maatschappelijke positie	Huisvrouwen of -mannen en werklozen
BMI	Mensen met ernstig overgewicht
Beperking en/of chronische aandoening	Mensen met een beperking en/of CA

Bron: Fit en gezond in Overijssel, Sportservice Overijssel, 2010

10.6 Feit: Toekomstige ouderen besteden hun vrije tijd grotendeels net als de huidige ouderen

Uit onderstaande tabel blijkt dat de ouderen van nu (65+) en de ouderen van de toekomst (nu 45- 64 jaar) niet veel verschillen van elkaar in hoe zij hun vrije tijd besteden. Er wordt veel tijd besteed aan recreatie, winkelen, wandelen, fietsen en sport. Het is niet zo dat de ouderen van de toekomst veel extremere hobbies hebben of bijvoorbeeld alleen online zich vermaken.

Tabel: De tien activiteiten waar de meeste vrije tijd in uren aan wordt besteed in Overijssel, per leeftijdsgroep

45 t/m 54	55-64	65 t/m 74	75 +
Wandeling voor plezier	Wandeling voor plezier	Fietstocht voor plezier	Fietstocht voor plezier
Fietstocht voor plezier	Fietstocht voor plezier	Wandeling voor plezier	Toertochtjes met de auto
Markt bezocht	Winkelen voor plezier in stadsdeelcentrum of wijkcentrum	Naar de volkstuin	Wandeling voor plezier
Gewinkeld in binnenstad	Wandelsport	Vissen	Gewinkeld in binnenstad
Wandelsport	Gewinkeld in binnenstad	Denksport (bridge, schaken, dammen)	Markt bezocht
Religieuze \ kerkelijke vereniging	Denksport (bridge, schaken, dammen)	Recreëren aan water (zee, meer, rivier, plas e.d.)	Gymnastiek\turnen
Bar\café bezoek	Tekenen, schilderen, beeldhouwen, sieraden maken, weven, etc.	Toertochtjes met de auto	Uit eten in restaurant \ eetcafé
Recreëren niet aan water (park, bos e.d.)	Markt bezocht	Winkelen voor plezier in stadsdeelcentrum of wijkcentrum	Recreëren niet aan water (park, bos e.d.)
Zang, toneel, dans, (jazz)ballet	Onderwijs \ schoolvereniging	Markt bezocht	Denksport (bridge, schaken, dammen)
Fitness \ aerobic \ steps \ spinning	Fitness \ aerobic \ steps \ spinning	Religieuze \ kerkelijke vereniging	Zwemmen in binnenbad

Activiteiten die vaker voor komen hebben een kleur, activiteiten die maar een keer voorkomen in de tabel hebben geen kleur.

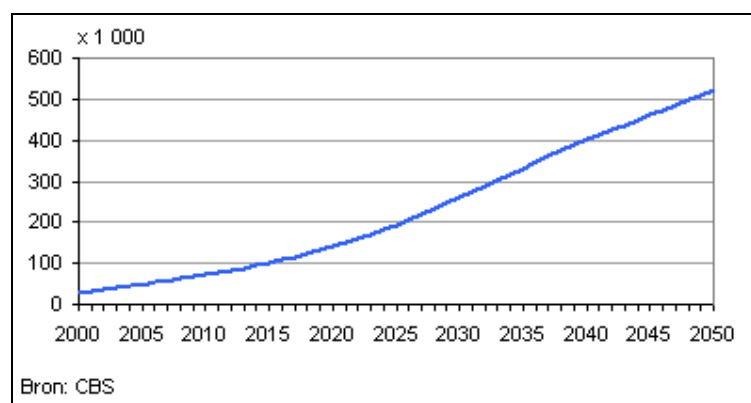
Bron: Provincie Overijssel, 2010

11. Allochtone ouderen

11.1 Feit: Het Aantal allochtone 65-plussers groeit snel, maar pas in 2050 is de niet-westerse bevolking net zo vergrijsd als de autochtone bevolking in Nederland

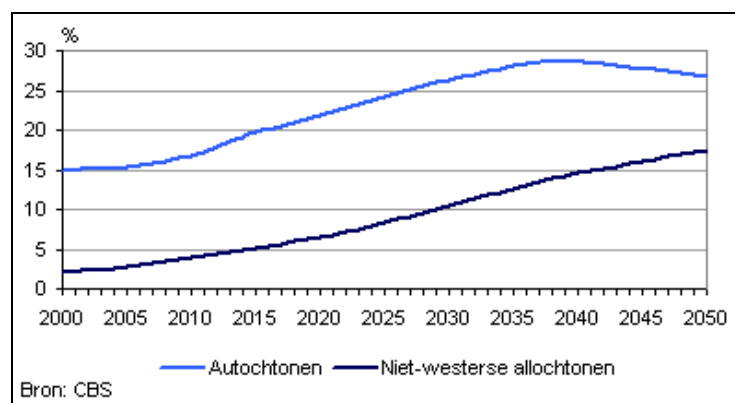
In Nederland wonen op dit moment ruim 92.000 ouderen (55+) die afkomstig zijn uit niet-westerse landen. Daarnaast telt Nederland ruim 19.000 ouderen afkomstig uit een vijftal Zuid-Europese landen. Van de allochtone groepen is het aantal Surinaamse ouderen met 27.000 het grootst. Qua aantal worden zij gevolgd door Turken (21.500) en Marokkanen (19.000). Onder vluchtelingengroepen is zowel absoluut als relatief het aantal ouderen zeer gering. De niet-westerse allochtonen in Nederland zullen de komende decennia sterk gaan vergrijzen. Volgens de nieuwste allochtonenprognose van het CBS groeit het aantal niet-westerse 65-plussers tussen nu en 2050 van krap 70 duizend naar ruim 520 duizend.

Aantal niet-westerse allochtonen van 65 jaar of ouder:

De autochtone Nederlanders zijn veel sterker vergrijsd dan de allochtone bevolking. Momenteel is maar 1 op de 27 niet-westerse allochtonen in Nederland 65 jaar of ouder. Bij autochtonen is dat 1 op de 6. Rond 2040 zal de vergrijzing van de autochtone bevolking haar hoogtepunt bereiken: 29 procent is dan 65 jaar of ouder. Onder niet-westerse allochtonen blijft het aandeel ouderen ook na 2040 groeien. Naar verwachting is in 2050 bijna 18 procent van de niet-westerse allochtonen 65 jaar of ouder. De niet-westerse bevolking van Nederland is dan even sterk vergrijsd als de autochtone Nederlanders in 2009.

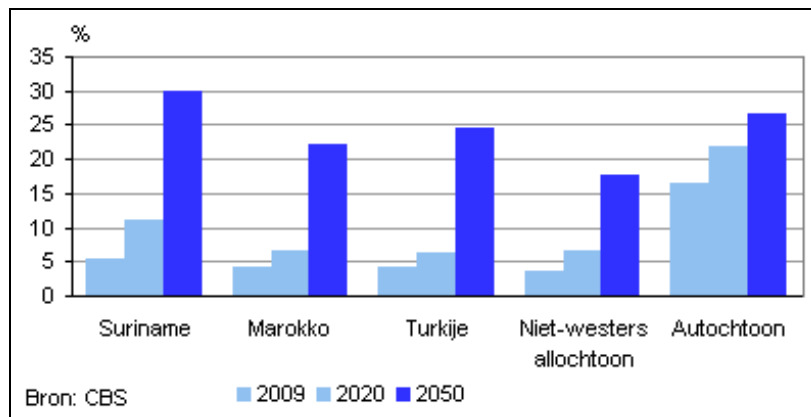
Aandeel autochtonen en niet-westerse allochtonen van 65 jaar of ouder:

De drie grootste niet-westerse herkomstgroepen, Turken, Marokkanen en Surinamers, groeien minder snel dan in het verleden en vergrijzen sterk. In 2050 is 30 procent van de Surinamers in Nederland 65

jaar of ouder. Daarmee zal deze groep in 2050 zelfs iets sterker zijn vergrijsd dan de autochtone bevolking. Van de Turken is dan 24 procent 65-plusser en van de Marokkanen 22 procent.

Aandeel 65-plussers per herkomstgroep

11.2 Feit: De vergrijzing onder allochtonen zal vooral ouderen van de tweede generatie betreffen

Vrijwel alle niet-westerse ouderen die nu in Nederland wonen, behoren tot de eerste generatie allochtonen. In 2050 zal een vijfde van de niet-westerse 65-plussers in Nederland zijn geboren en dus deel uitmaken van de tweede generatie allochtonen. De zogenoemde derde generatie, die bestaat uit kinderen van tweedegeneratieallochtonen, wordt tot de autochtonen gerekend.

Bron: CBS, 2009

11.3 Feit: Onder de allochtone ouderen bevinden zich relatief veel hoogbejaarden

Kenmerkend voor allochtone ouderen is het in vergelijking met autochtone ouderen betrekkelijk geringe aandeel hoogbejaarden (75+). Dit geldt in het bijzonder voor de vluchtelingengroepen en voor Turken en Marokkanen. Meer hoogbejaarden vindt men bij de Chinezen en de Surinamers.

11.4 Feit: Bij autochtone ouderen is een vrouwenoverschot, bij allochtone ouderen een mannenoverschot

Is het bij autochtone ouderen zo dat, vanwege de lagere levensverwachting van mannen, met het stijgen van de leeftijd vrouwen getalsmatig de overhand krijgen, bij ouderen uit diverse allochtone groepen is sprake van andere geslachtsverdeling. Bij de Marokkaanse ouderen is er een overschot aan mannen, ook bij de hoogbejaarden. Dit komt doordat Marokkaanse mannen vaak partners hebben die beduidend jonger zijn en omdat de gezinshereniging bij de Marokkanen nooit helemaal is voltooid. Bij de Turken is hetzelfde aan de hand, zij in afgezwakte vorm. Onder de hoogbejaarde Turken is het aandeel vrouwen bovendien groter dan het aandeel mannen. Het meest ongelijk is de geslachtsverdeling bij Italiaanse ouderen, waar mannen (in de leeftijd van 55-74 jaar) sterk in de meerderheid zijn. De oorzaak hiervan is dat Italiaanse mannen massaal met een Nederlandse vrouw zijn getrouwd. Van gezinsherenigende en gezinsvormende migratie vanuit het herkomstland is bij deze groep nauwelijks sprake geweest.

11.5 Mythe: Turkse en Marokkaanse ouderen zullen na hun pensioen terugkeren naar het land van herkomst

De huidige leefsituatie van Turkse en Marokkaanse ouderen is nauw verweven met hun migratiegeschiedenis. Oudere Turkse en Marokkaanse mannen zijn arbeidsmigranten die in de jaren zestig en zeventig naar Nederland kwamen. Zij kwamen deels als gevolg van werving, deels door

spontane migratie en gingen als 'gastarbeider' werken in laaggekwalificeerde banen, vooral in de industrie. Van het aanvankelijk streven om na een aantal jaren in Nederland terug te keren naar het herkomstland is bij velen niets terecht gekomen. Zij zijn in Nederland gebleven en hebben partner en kinderen laten overkomen. Ook met het klimmen der jaren is van een massale terugkeer van Turkse en Marokkaanse ouderen geen sprake. De aanwezigheid van de kinderen en kleinkinderen in Nederland, de goede medische voorzieningen en knelpunten met betrekking tot uitkeringen en verblijfspapieren zijn belangrijke redenen waarom veel Turkse en Marokkaanse ouderen in Nederland blijven, ook al lonkt het herkomstland vanwege het klimaat en de vertrouwdheid met de gebruiken en de taal. Nochtans hebben circa 20% van de Turkse en Marokkaanse ouderen reële terugkeerverwachtingen. Mogelijk zal dit percentage verder oplopen vanwege de verruimde mogelijkheden die de nieuwe remigratiewet biedt. De keuze tussen blijven en terugkeer lossen veel Turkse en Marokkaanse ouderen op door te pendelen waarbij betrekkelijk lange periodes in het herkomstland worden afgewisseld met betrekkelijk langdurig verblijf in Nederland.

11.6 Feit: Meer dan 80% van de Turkse en Marokkaanse mannen en ruim 95% van de vrouwen heeft geen opleiding gevolgd

Turkse en Marokkaanse oudere mannen zijn voor het overgrote deel afkomstig van het platteland, waar in de tijd dat zij opgroeiden de mogelijkheden voor het volgen van onderwijs beperkt waren en de prioriteiten elders lagen. Ook bij de werving van Turkse en Marokkaanse arbeidskrachten speelde het opleidingsniveau als selectie criterium geen rol. Turkse en Marokkaanse ouderen zijn dan ook zeer laag opgeleid. Meer dan 80% van de oudere Marokkaanse en iets meer dan de helft van oudere Turkse mannen heeft geen opleiding gevolgd, de meesten van hen zijn praktisch analfabeet. Van de mannen die wel naar school zijn geweest, beperkt de opleiding zich doorgaans tot de lagere school. Het opleidingsniveau van oudere Turkse en Marokkaanse vrouwen is nog lager dan dat van de mannen. Nagenoeg alle oudere Marokkaanse vrouwen in Nederland hebben geen opleiding gevolgd, bij de oudere Turkse vrouwen geldt dit voor ongeveer driekwart. Net als het opleidingsniveau zou de beheersing van de Nederlandse taal als een vorm van menselijk kapitaal kunnen worden beschouwd. Over dergelijk menselijk kapitaal beschikken Turkse en Marokkaanse ouderen evenmin in grote mate: veel ouderen uit deze groepen spreken niet of nauwelijks Nederlands en zijn - mede vanwege het lage opleidingsniveau - niet in staat Nederlandse teksten te lezen.

11.7 Feit: Marokkaanse en Turkse ouderen hebben over het algemeen een slechte arbeidspositie

Het gebrek aan functionele hulpbronnen heeft zijn weerslag op de arbeids- en inkomenspositie. Die is zeer ongunstig. Weinig oudere Turken en Marokkanen (het betreft hier personen in de leeftijd van 50-64 jaar) werken nog, velen zijn werkloos of arbeidsongeschikt. Gedurende de beroepsloopbaan zijn weinigen opwaarts mobiel geweest. Voegen we daar nog de hoge mate van economische inactiviteit van oudere Turkse en Marokkaanse vrouwen aan toe en dan is in een notendop de arbeidsmarktpositie geschetst. Het is niet overdreven om te stellen dat oudere Turken en Marokkanen een marginale positie innemen, waarbij langdurige werkloosheid en arbeidsongeschiktheid de boventoon voeren. Ongunstige aanbodkenmerken in combinatie met de herstructurering van de economie in de jaren zeventig en tachtig liggen hier onder meer aan ten grondslag. Veel mannen zijn in deze periode werkloos geraakt of via de WAO uitgestroomd en vanaf dat moment niet of niet structureel meer aan de slag geraakt. Veelzeggend in dit verband is dat in de periode 1991-1998 met een aantrekkende conjunctuur het aandeel werkenden bij Turkse en Marokkaanse ouderen is afgenomen.

11.8 Feit: Turkse en Marokkaanse mannen worden met hun partner oud, vrouwen worden alleenstaand weduwe

Wat opvalt, is dat oudere Turkse en Marokkaanse mannen nog zeer vaak deel uitmaken van een huishouden met inwonende kinderen. Behalve dat in vergelijking met autochtone ouderen de Turkse en Marokkaanse ouderen relatief jong zijn, is van belang dat - vooral de Marokkaanse - mannen vaak beduidend jongere partners hebben, met wie ze naar verhouding veel kinderen hebben. Voor veel

mannen zal dit betekenen dat ze samen met hun partner oud zullen worden en dat kinderen in de nabijheid zijn. Vanwege de verschillen in leeftijd en in leeftijdsverwachting zullen veel vrouwen juist op betrekkelijk jonge leeftijd weduwe worden en als alleenstaande hun oude dag doorbrengen.

11.9 Onzeker: Zijn allochtone ouderen minder gezond dan autochtone ouderen?

Het migrantenbestaan, de aantrekkingskracht van het herkomstland, het lage opleidingsniveau, de slechte arbeids- en inkomenspositie en de zorgen daarover, het zijn omstandigheden die een slechte gezondheid van allochtone ouderen doen vermoeden. Toch kan op grond van het beschikbare materiaal niet zonder meer worden geconcludeerd dat de gezondheid van Turkse en Marokkaanse ouderen slechter is dan die van autochtone ouderen. Op basis van meer subjectieve gezondheidsindicatoren als de ervaren gezondheid en het bezoek aan de huisarts is de gezondheid van met name Turkse ouderen veel slechter dan die van autochtone ouderen.

Wanneer evenwel meer objectieve indicatoren worden bekeken, zoals door een arts vastgestelde aandoeningen, het aantal ziekenhuisopnames en leeftijdsspecifieke sterftecijfers, dan blijkt dat de gezondheid van Turkse en Marokkaanse ouderen eerder beter dan slechter is dan van autochtone ouderen. Dit geldt in het bijzonder voor Marokkaanse ouderen, waar de leeftijdsspecifieke sterfte lager is dan bij autochtone ouderen.

Onderzoek dat deze verschillen adequaat verklaart is er niet. Waarschijnlijk moet de discrepantie in bevindingen gebaseerd op subjectieve en objectieve gezondheidsindicatoren onder meer worden toegeschreven aan het vaker voorkomen van psychosomatische klachten bij Turkse en Marokkaanse ouderen, die ertoe leiden dat de huisarts vaker wordt bezocht en de eigen gezondheid als slechter wordt ervaren zonder dat dit tot uiting komt in, bijvoorbeeld, verschillen in sterfte. Daarnaast kunnen communicatieproblemen tussen ouderen en de huisarts een rol spelen, waardoor als gevolg van onduidelijkheden over diagnose of medicatie Turkse en Marokkaanse ouderen vaker met dezelfde klacht naar een (andere) huisarts gaan.

11.10 Onzeker: Turkse en Marokkaanse ouderen willen geen gebruik maken van thuiszorg of verplegingshuizen

Voorzover onderzoek beschikbaar is, wijst het erop dat Turkse en Marokkaanse ouderen weinig gebruik maken van voorzieningen als thuiszorg en in geringe mate verblijven in verpleeg- en verzorgingshuizen. Men moet oppassen deze 'ondervertegenwoordiging' zonder meer toe te schrijven aan de afkeer van Turkse en Marokkaanse ouderen tegen deze voorzieningen danwel aan ontoegankelijkheid ervan, bijvoorbeeld omdat de diensten niet aansluiten op de behoeften. Bedacht moet worden dat de Turkse en Marokkaanse ouderen nog betrekkelijk jong zijn en om die reden hiervan nog geen gebruik maken. Bovendien is er in het algemeen gesproken veel mantelzorg beschikbaar. Dit wil niet zonder meer zeggen dat bepaalde zorgvoorzieningen bij Turkse en Marokkaanse ouderen niet in een slecht daglicht zouden staan en dat zorgvoorzieningen volledig klaar zouden zijn voor hulp aan Turkse en Marokkaanse ouderen.

Bron: De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland, SCP 2001

11.11 De sociaal-economische positie van Surinaamse en Antilliaanse ouderen is beter dan die van Turkse en Marokkaanse ouderen, maar slechter dan die van autochtone ouderen

Veel van de Surinamers en Antillianen die thans tot de ouderen worden gerekend, zijn afkomstig uit de midden- en hogere klassen. Zij kwamen naar Nederland om een studie te volgen en na afronding daarvan terug te keren naar het herkomstland. Het naar verhouding hoge opleidingsniveau dat in Nederland is behaald, staat aan de basis van een redelijk voorspoedige integratie. Ook de goede beheersing van de Nederlandse taal kan als vorm van economisch kapitaal worden beschouwd.

Hun kennis van en hun oriëntatie op Nederland waren (en zijn) groot. Deze kenmerken wijken sterk af van die van de Turkse en Marokkaanse ouderen die qua economisch, sociaal en cultureel kapitaal juist ver af staan van de Nederlandse samenleving.

Hoewel het aandeel studiemigranten opvallend groot is, is de categorie Surinaamse en Antilliaanse ouderen heterogener. Surinamers en Antillianen die thans tot de ouderen behoren, zijn ook naar Nederland gekomen voor werk en sociale zekerheid en om de politieke en economische malaise in het

herkomstland te ontvluchten. Deze ouderen vormen veel meer een dwarsdoorsnede van de (toenmalige) samenlevingen in de herkomstlanden en zijn over het geheel genomen minder hoog opgeleid dan de studiemigranten. Typisch voor veel oudere Surinaamse en Antilliaanse vrouwen is hun afhankelijkheid van de bijstand.

Niet alleen qua sociaal-economische positie zijn oudere Surinamers en Antillianen beter geïntegreerd, datzelfde geldt voor de informele participatie, ofwel: de sociale contacten die zij met autochtone Nederlanders onderhouden. Vooral oudere Antillianen gaan in de vrije tijd vaak met autochtonen om en hun vriendenkring telt veel autochtonen.

11.12 Onzeker: Zijn Surinaamse en Antilliaanse ouderen ongezonder dan andere ouderen?

Ondanks dat oudere Turken en Marokkanen vaker een slechtere gezondheid en een hoger bezoek aan de huisarts rapporteren, lijken oudere Surinamers en Antillianen vaker te kampen met allerlei fysieke aandoeningen en zijn hun leeftijdsspecifieke sterftecijfers fors hoger dan bij oudere Turken, Marokkanen en autochtonen. De samenstelling van hun voedselpakket zou hier onder andere debet aan zijn. Bij het voorgaande is enige voorzichtigheid op zijn plaats. Informatie over de gezondheidssituatie van Surinaamse en Antilliaanse ouderen is, net als bij de Turken en Marokkanen, minder adequaat dan we ons wel zouden wensen. Dit laatste geldt ook de informatie over zorg. Hierover is weinig bekend, met name wanneer het gaat om beschrijvende, landelijke gegevens.

Bron: De leefsituatie van allochtone ouderen in Nederland, SCP 2001

12. Visie op ouderen

12.1 Feit: Ouderen worden steeds jonger

Ouderen lijken de laatste decennia steeds jonger geworden. De ouderen van nu zijn fysiek fitter dan die van een halve eeuw geleden. De tijd waarin iemand op zijn of haar vijfenzestigste oud en versleten met pensioen ging, ligt al ver achter ons. Niet alleen in gezondheid zijn zij jonger geworden, ook zijn ze zich jonger gaan gedragen. Rond het vijfenzestigste levensjaar gaan mensen zelden meer naar een bejaardenhuis of het tegenwoordige verzorgingshuis, maar begint de derde levensfase of de 'tweede adolescentie' volgens sommigen (Knipscheer 2005). De huidige personen van 65 jaar zijn in het jaar 1942 of 1943 geboren en de naoorlogse babyboomgeneratie gaat binnen enkele jaren met pensioen. De jongerenpopcultuur is juist met die generatie verbonden, al is de cultuur van het zich jong gedragen inmiddels gemeengoed onder 65-plussers. In de media komen regelmatig beelden van 'jonge' ouderen voorbij. Boekenweekessayschrijfster Renate Dorrestein (2008) en anderen (De Lange 2008; Draaisma 2008; Geert Braam in Trouw van 29 maart 2008) namen beelden van de jonge ouderen die hun dagen met het zwitserlevengevoel doorbrengen, op de korrel. De lichtheid van het zwitserleven-gevoel zou niet passen bij veel ouderen, met name de groep met chronische aandoeningen en lichamelijke beperkingen. En ouderen zouden niet op zoek zijn naar hedonistisch genot maar naar vormen van geluk die voldoening en zingeving bieden (De Lange 2008). Onder de ouderenwatchers zijn de positivo's echter in de meerderheid. Sommigen zien een nieuwe oudere ontstaan, de novogeront, die in de kracht van het leven gedwongen met pensioen gaat (Sipsma 2008). Ouderen zouden vitaler, gelukkiger en tevredener dan ooit zijn, volgens universitaire ouderenonderzoekers (Bergsma 2008) en vijftien bekende Nederlanders boven de 65 jaar (Falkenburg 2008). Veel aandacht is er ook in de media voor ouderen die positief in het leven staan en het actief in eigen hand nemen met zelfhulp cursussen als Op weg naar de gouden jaren (zie www.cvo.vu.nl), voorbeeldboeken als Gelukkiger ouder worden (Van Kreijl 2008) en tijdschriften voor ouderen zoals Plus Magazine en Zin. Pessimistische geluiden in de media over de vergrijzing, soms ook aangeduid als 'de ramp van de vergrijzing', verwijzen vaak naar financieel-economische bronnen.

Omdat een krimpende beroepsbevolking de aow opbrengt voor een groeiende groep 65-plussers, zijn hervormingen nodig volgens het Centraal Planbureau en de Sociaal-Economische Raad (vgl. Van Ewijk et al. 2006). Daarnaast wordt verwacht dat de awbz onbetaalbaar wordt door de vergrijzing (Van den Brink en Heemskerk 2006). Andere auteurs nuanceren deze geluiden door te wijzen op het sociale kapitaal van de groep 65-74-jarigen en de pensioenen die vrij komen (Schnabel 2006, 2007; Timmermans 2007; Knook 2008). De media zijn inventief in het aanreiken van beelden en metaforen over ouderen, uiteenlopend van het 'gevaar van de vergrijzing' tot 'de nieuwe gasbel van onze economie' (vgl. Knook 2008). De boodschap is duidelijk: ouderen veranderen (en de samenleving ook).

Bron: Grijswaarden (SCP, 2008)

12.2 Feit: Er zijn verschillende manieren om groepen ouderen in te delen

Sociologen, beleidsmakers, marketingdeskundigen en anderen hebben modellen geschreven om verschillende groepen ouderen te typeren en in te delen. Een paar voorbeelden:

De generatietheorie van Becker

Deze theorie gaat er van uit dat mensen in belangrijke mate worden beïnvloed door de sociaal-culturele context waarin zij opgroeien. Per periode van 10 tot 15 jaar verschillen die omstandigheden zodanig, dat van een nieuwe 'generatie' kan worden gesproken. Toegepast op de huidige 50+-groep kunnen we daarmee in de twintigste eeuw drie generaties onderscheiden:

De vooroorlogse generatie (geboren tussen 1910 en 1929):
hun sleutelervaring is de economische crisis van de jaren '30 en de Tweede Wereldoorlog; soberheid, zuinigheid en trouw aan orde en gezag.

De stille generatie (1930–1945):
maakte als kind de oorlog mee, maar wordt vooral gekenmerkt door de naoorlogse wederopbouw; harde werkers met angst voor grote woorden.

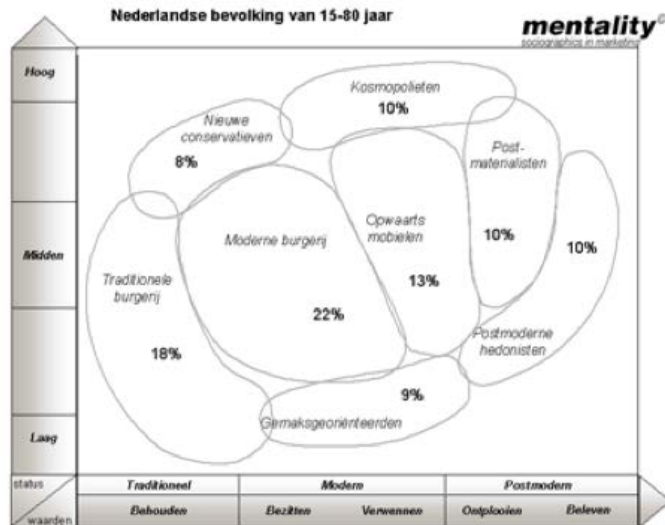
De babyboom-of protestgeneratie (1946–1954):
sleutelervaring 'het Maagdenhuis', opstand tegen de heersende orde, vrijheid en zelfontplooiing zijn belangrijk

Bron: Vergrijzing of verzilvering? De effecten van vergrijzing op vrijwilligerswerk, FNAO 2010

De Mentality-theorie van Motivaction

Motivaction doet sinds 1997 jaarlijks onderzoek onder 2000 personen, op basis waarvan acht sociale milieus worden onderscheiden:

Traditionele burgerij, Moderne burgerij, Gemaksgeoriënteerden, Opwaarts mobilen, Nieuwe conservatieven, Kosmopolieten, Post-materialisten, Postmoderne hedonisten.

Als we het hebben over ouderen van 45-80 jaar hebben we met name met vier van deze milieus te maken: de traditionele burgerij, de moderne burgerij, de postmaterialisten en de nieuwe conservatieven.

- De traditionele burgerij vinden we vooral onder de vooroorlogse generatie. Een overwegend 'ernstige' groep (vanwege de oorlog eigenlijk geen jeugd gehad), loyaal en hardwerkend, primair gericht op het handhaven van het bestaande met inspiratie vanuit religie (christendom, maar ook islam).
- In de volgende generatie, de 'stille', is de traditionele burgerij nog steeds sterk vertegenwoordigd, maar we zien hier ook de meer eigentijdse waarden van de moderne burgerij. Ze zijn meer statusgevoelig, meer gesteld op gemak en maken meer gebruik van voorzieningen. Maar immateriële waarden, huiselijkheid en gezondheid blijven ook voor deze overgangsgeneratie erg belangrijk.
- Heel anders ziet de jongste generatie, de babyboomers, eruit. Een eigenzinnige groep, sterk gericht op het maken van eigen keuzes. De groep als geheel laat zich dan ook niet onder een bepaalde noemer vangen. Wel zien we een oververtegenwoordiging van twee sociale milieus, de behoudende nieuwe conservatieven en de vooruitstrevende postmaterialisten. Het verschil met de beide voorafgaande generaties blijkt onder meer uit de manier waarop ze hun werk beleven. Babyboomers zijn meer geïnteresseerd in afwisseling, eigen baas zijn en projectmatige werkvormen. Ze lopen meer warm voor issues, voor omlijnde projecten met aansprekende doelen en willen dit zelf invullen. Dit verdraagt zich slecht met hiërarchisch denken, 'onderaan beginnen' en de gehechtheid aan vaste regelmaat van de beide voorafgaande generaties.

Bron: vergrijzing of verzilvering? De effecten van vergrijzing op vrijwilligerswerk, FNAO 2010

De marktsegmentatie senioren van het Centre for Marketing Intelligence and Research

Senioren hebben veel last van vooroordelen vanuit de maatschappij. Een groot deel van de senioren identificeert zich niet met het beeld dat over hen bestaat. Senioren worden door jongere mensen echter allemaal over één kam geschoren en als bejaarden gezien. Men voelt zich echter jonger dan men is. Men is over het algemeen tevreden met wie men is en hoe men leeft. Men heeft als belangrijkste doel niet te snel bejaard te worden en ondertussen te genieten van wat men kan en heeft. Daardoor heeft een senior het druk. De mate waarin men het druk heeft, waarmee men het druk heeft en de behoeften en doelen die men heeft, verschillen echter. Senioren kunnen dus niet worden gezien als één homogene groep. Senioren kunnen worden gesegmenteerd naar psychologische oriëntatie (de mate waarin men structuur en zekerheid nodig heeft) en sociale oriëntatie (is men op zichzelf of op anderen gericht). Zo zijn vier segmenten te identificeren:

Hedonisten

Genieten staat voorop en is op henzelf gericht. 'Nu is het mijn beurt' is de mentaliteit. Activiteiten moeten *hun* leven verrijken. Ze staan positief in het leven en kunnen goed omgaan met veranderingen. Ze staan open voor nieuwe producten, diensten en merken. Merken of producten die het hen makkelijker maken en waardoor ze meer kunnen genieten zijn interessant. A-merken en kwaliteit zijn belangrijk om optimaal te kunnen genieten.

Nieuwsgierigen

Deze groep wil samen met anderen genieten. Ze houden van mensen om zich heen, met mensen zijn en voor mensen zorgen. Zo houden ze contact met en grip op de maatschappij. Ze zijn van nature nieuwsgierig en proberen bij te blijven. Ze staan open voor nieuwe producten en diensten, maar doen dit wel op aanraden van influentials of een betrouwbare bron. Om te kunnen genieten met anderen is de kwaliteit van een product belangrijker dan het merk. B-merken horen ook tot de evoked set, mits deze van voldoende kwaliteit zijn om te kunnen genieten.

Degelijken

Deze groep geniet van de dingen die men heeft en kan, maar heeft een Calvinistische inslag. Ze leven een eenvoudig bestaan. Ze zijn dit gewend en houden hieraan vast. In hun vrije tijd zijn ze actief en genieten ze van sociale contacten. Ze gebruiken al jaren dezelfde producten en merken. Ze zijn kritisch en moeilijk te overtuigen. Nieuwe producten en diensten vinden hooguit een ingang via betrouwbare bronnen als kinderen, kleinkinderen of vrienden, een Consumentengids of consumentenprogramma. De prijs/kwaliteit verhouding van een product is erg belangrijk. Daarnaast houdt men vast aan oude, vertrouwde merken.

Worstelaars

Belangrijke levensdoelen van deze groep zijn controle houden over het leven en de maatschappij en van nut en betekenis zijn. Deze groep wordt gedreven door de angst om controle te verliezen over hun bestaan. Een deel van de worstelaars is in de vrije tijd bezig van nut te zijn door vrijwilligerswerk te doen, mensen te verzorgen of een thuisstudie of hobby te beginnen om niet afgetakeld te raken. Een ander deel wil nog van betekenis zijn en probeert dat door status terug te vinden in raden, besturen en vrijwilligerswerk. Ze staan minder open voor nieuwe producten en zijn behoudend. Ze zoeken zekerheid in vertrouwde producten, diensten en A-merken, aangezien ze hiermee verzekerd zijn van een bepaalde kwaliteit.

Bron: *Vergrijzen of verzilveren? Senioren, merken en communicatie*, Centre for Marketing Intelligence and Research, 2009

12.3 De meeste oudere Overijsselaars behoren tot de traditionele burgerij

De ouderen in Overijssel, (66plussers) en de groep 45-65 jarigen, behoren vaker tot de traditionele burgerij. Dit milieu, dat in heel Overijssel ook is oververtegenwoordigd, kenmerkt zich zoals gezegd door een behoudende levensopvatting. Zij vormen de tegenpool van de 'grenzeloze generatie' en laten zich nog wel sterk leiden door traditionele deugden als fatsoen, respect, soberheid, regelmaat en plichtsbesef.

Tabel Verdeling sociale milieus in Overijssel naar leeftijdsklasse (%)

	15 t/m 25 jaar	26 t/m 45 jaar	46 t/m 65 jaar	66 t/m 80 jaar	Totaal Overijssel
Moderne burgerij	21	30	27	25	27
Traditionele burgerij	**7	18	*25	*39	21
Opwaarts mobilen	*28	11	**6	12	12
Gemaksgeoriënteerden	*21	10	8	4	10
Postmaterialisten	**3	9	11	4	8
Nieuwe conservatieven	5	6	9	9	7
Kosmopolieten	6	7	7	7	7
Postmoderne hedonisten	9	9	7	**1	7
Allen	100	100	100	100	100

*= hoger en **= lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2002-2009 van Motivaction

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

Uit een andere meting van motivaction blijkt dat oudere inwoners van Overijssel vaker plichtsgetrouw zijn ingesteld, jongeren vaker pragmatisch.

Tabel: Verdeling burgerschapstijlen in Overijssel naar leeftijdsklasse (%)

	15 t/m 25 jaar	26 t/m 45 jaar	46 t/m 65 jaar	66 t/m 80 jaar	Totaal Overijssel
Buitenstaanders	41	40	35	29	38
Verantwoordelijken	**15	22	27	20	22
Plichtsgetrouwen	7	18	*25	*39	21
Pragmatici	*37	20	**13	13	19
Allen	100	100	100	100	100

*= hoger en **= lager ten opzichte van de verdeling in de provincie Overijssel

Bron: Mentality-meting 2002-2009 van Motivaction.

Bron: Staat van Overijssel 2010, Provincie Overijssel

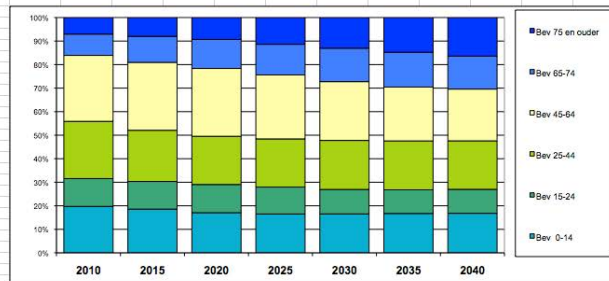
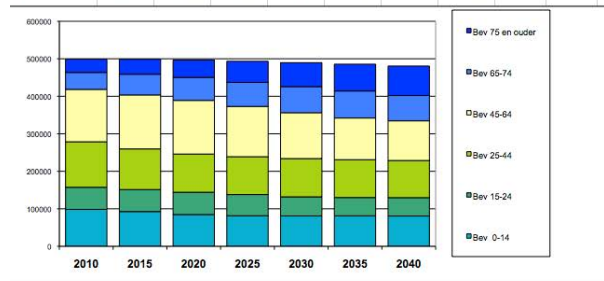
13. Bijlagen

Bij hoofdstuk 2:

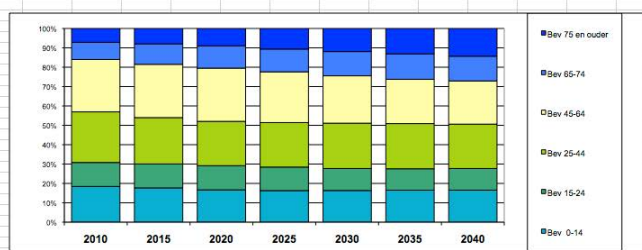
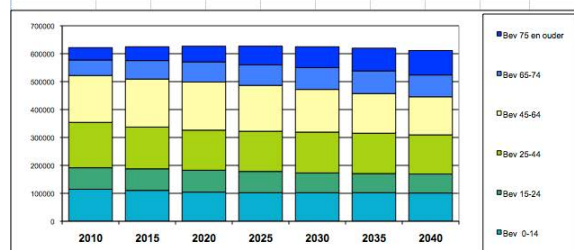
Overige gebieden

Leeftijdscategorie	Jaar	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Bev 0-14		98408	92636	84707	81478	81009	81291	80814
Bev 15-24		58974	58658	59538	56507	50920	48772	48938
Bev 25-44		121315	108400	101723	100923	102002	100915	99038
Bev 45-64		139770	143936	143112	134068	122308	111038	105756
Bev 65-74		45112	55186	61425	64324	69582	72035	67504
Bev 75 en ouder		35110	39721	46004	56054	63811	71481	78609
Totaal		498989	498517	496509	493352	489612	485592	480957

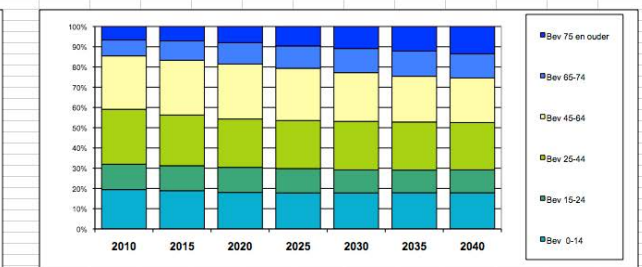
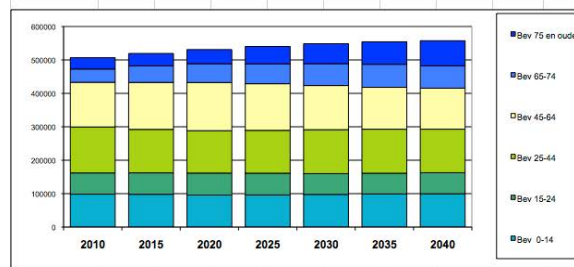
Twente

Leeftijdscategorie	Jaar	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Bev 0-14		114586	110555	104416	102164	102182	102375	101112
Bev 15-24		76930	77216	78274	76200	70794	68441	68178
Bev 25-44		162951	149550	143438	143947	146364	144602	140143
Bev 45-64		167922	171946	172218	164299	152743	141775	136326
Bev 65-74		55553	69167	72338	73530	78306	81462	78030
Bev 75 en ouder		44131	49440	55986	66664	74387	81104	87586
Totaal		621685	624874	626710	626904	624786	619759	611375

West Overijssel

Leeftijdscategorie	Jaar	2010	2015	2020	2025	2030	2035	2040
Bev 0-14		98461	98089	95829	96130	97612	99079	99523
Bev 15-24		63483	64107	65680	65044	62210	62032	63070
Bev 25-44		137494	130042	126843	128199	131521	131678	130265
Bev 45-64		133857	140471	144071	139494	130269	125238	122701
Bev 65-74		39747	49629	56376	59556	65463	68932	66943
Bev 75 en ouder		33772	36968	42083	51789	59492	67329	74925
Totaal		506614	519306	530882	540312	548367	554288	557427

[illegible]